

NARCÍS LLOVERAS

CRONISTA REPUBLICÀ

JAUME GUILLAMET LLOVERAS

DE LA BISBAL AL FRONT D'ARAGÓ. 1922-1937

50 CRÒNIQUES PERIODÍSTIQUES

Coberta

Circa març de 1937

Narcís Lloveras, milicià de la Columna Macià-Companyes
i corresponsal al front d'Aragó de *L'Autonomista*.

AUTOR DESCONEGUT / JOG

NARCÍS LLOVERAS

CRONISTA REPUBLICÀ

DE LA BISBAL AL FRONT D'ARAGÓ. 1922-1937

50 CRÒNIQUES PERIODÍSTIQUES

NARCÍS LLOVERAS

CRONISTA REPUBLICÀ

JAUME GUILLAMET LLOVERAS

DE LA BISBAL AL FRONT D'ARAGÓ. 1922-1937
50 CRÒNIQUES PERIODÍSTIQUES

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

BARCELONA, FEBRER DE 2017

En record de l'avi Joan Lloveras Martinell,
a qui van posar a la presó perquè no trobaven el seu pare,
i de la tia-àvia Maria del Carme Lloveras Martinell,
que el veié per última vegada camí de l'exili.

A la mare, Concepció Lloveras Ferran,
que sempre ens ha parlat del seu avi periodista, mort a l'exili,
i als seus cosins Narcís (†), Miquel i Concepció Oller Lloveras,
que tampoc no el van poder veure més.

EDICIÓ ELECTRÒNICA: JUNY DE 2017

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

historia@irla.cat

EDITOR

JOSEP VALL

EQUIP EDITORIAL

ARNAU ALBERT

JOAN ALMACELLAS

SANTI BRACONS

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

SOFIA LOZANO

DISSENY ORIGINAL

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES CUSCÓ

ISBN

978-84-617-7643-6

DIPÒSIT LEGAL

B 26797-2016

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Narcís Lloveras, cronista republicà / Jaume Guillamet Lloveras. De la Bisbal al front d'Aragó, 1922-1937 : 50 cròniques periodístiques
Bibliografia

ISBN 9788461776436

I. Guillamet, Jaume. Narcís Lloveras, cronista republicà. II. Lloveras, Narcís, 1876-1947. Articles de diaris. Seleccions. III. Fundació Josep Irla
1. Lloveras, Narcís, 1876-1947. 2. Periodistes — Catalunya — Biografia.
3. Catalunya — Història — 1923-1930. Dictadura de Primo de Rivera —
Fonts. 4. Catalunya — Història — 1931-1939, Segona República Espanyola — Fonts.

929Lloveras, Narcís

94(460.23)“1923/1939”(093)

Sumari

PRESENTACIÓ	
JAUME GUILLAMET LLOVERAS	8
 NARCÍS LLOVERAS. CRONISTA REPUBLICÀ	
JAUME GUILLAMET LLOVERAS	13
1. Taper, periodista, milicià.....	15
1.1. Miscel·lània de la vida local.....	18
1.2. Crítica i cessament d'un alcalde governatiu	19
1.3. L'acció de la censura	22
1.4. Senyals de canvi	26
1.5. Els ajuntaments republicans	27
1.6. Milicià voluntari a la Columna Macià-Companyns.....	31
2. Taper, de nou, a Ceret	37
3. L'aportació del corresponsal local i polític	47
 DE LA BISBAL AL FRONT D'ARAGÓ. 1923-1937	
50 CRÒNIQUES PERIODÍSTIQUES	51
 Fons documentals i gràfics consultats.....	137
Bibliografia	139

PRESENTACIÓ

JAUME GUILLAMET LLOVERAS

El trencament polític, social i cultural produït pel resultat de la Guerra Civil de 1936-1939 va deixar en l'oblit els noms i l'obra de moltes persones que havien tingut una posició destacada en la vida pública. És el cas, a nivell local, de Narcís Lloveras Plaja (La Bisbal d'Empordà, 1876 – Ceret, 1947), pertanyent a una família d'artesans, taper i periodista, quina obra publicada i coneguda ofereix una crònica detallada de la vida política i social de la capital del Baix Empordà des de 1922 fins 1937. És a dir, des de l'any anterior al cop d'estat de Miguel Primo de Rivera, fins a mitjans de la Guerra Civil, passant per tota la dictadura (1923-1931) i la Segona República (1931-1939).

L'obra periodística de Narcís Lloveras es du a terme principalment al diari republicà federal de Girona *El Autonomista* (1898-1939) —convertit en *L'Autonomista* el 1933. Hi publica regularment, un total d'almenys 810 cròniques, on queden registrats amb precisió els fets, les persones i les circumstàncies més destacades d'aquesta petita ciutat de llarga tradició republicana i catalanista. Hi publica, també, dinou cròniques de guerra des del front d'Aragó, al que va anar com a milícia voluntari a l'edat de 60 anys formant part de la Columna Macià-Companys organitzada per Esquerra Republicana de Catalunya.

A més, Lloveras també és corresponsal del principal diari republicà de Barcelona, *El Diluvio* (1879-1939), però les cròniques que hi publica esporàdicament són versions adaptades de les anteriors. Ben entrada la República, és nomenat corresponsal del diari gràfic madrileny *Ahora* (1930-1939), des d'octubre de 1933¹ i, a nivell local, col·labora a *Ciudadania*, «setmanari d'esquerres» vinculat a ERC, que en una reorganització de

la redacció de 25 de gener de 1934 hi consta com a redactor municipal i d'informació. Una referència en l'obituari de *La Humanitat* —publicat per Esquerra Republicana de Catalunya a l'exili francès, des de Montpeller, Perpinyà i París en successives etapes— dona la pista d'una activitat periodística al llarg de cinquanta anys, també als setmanaris republicans federals *El Programa* (1907-1936) de Sant Feliu de Guíxols —del que hauria estat corresponsal a la Bisbal, almenys els anys 1914 i 1915—² i *El 6 d'octubre* (1910) de la Bisbal.³

Narcís Lloveras Plaja s'havia format en una tradició política que es remuntava com a fet més significatiu al fallit aixecament republicà de 1869, conegut localment com «el 6 d'octubre», liderat per Pere Caimó i Bascos (Sant Feliu de Guíxols, 1819-1878), (CLARA, 1973 i 1975; LLOBERAS, 1969, p. 187-194), que havia estat elegit aquell mateix any diputat a Corts per la Bisbal. Com es desprèn de les seves cròniques, Lloveras fou membre del Partit Republicà Demòcrata Federal, fundat per Francesc Pi i Margall el 1868, que obtingué les màximes votacions a Catalunya durant el Sexenni Democràtic i fou reactivat el 1881. Malgrat la crisi de 1896, el PRDF mantingué una forta presència a l'Alt i el Baix Empordà i participà en el llarg procés d'unió amb l'esquerra nacionalista que va de la Unió Federal Nacionalista Republicana, el 1910, a la creació d'Esquerra Republicana de Catalunya, el març de 1931.

Narcís Lloveras era soci de l'Ateneu Pi i Margall, «associació federal nacionalista» que, com tants centres

1 «Vida periodística. Ha estat nomenat corresponsal informatiu del gran rotatiu gràfic madrileny *Ahora*, el nostre company En Narcís Lloveras.», *Ciudadania*, 19 d'octubre de 1933, p. 3.

2 Informació facilitada per Lluís Bonada després de l'edició impresa d'aquest llibre. Al web de la Xarxa d'Arxius Comarcals (xac.gencat.cat/), es poden consultar vint-i-una cròniques publicades entre juliol de 1914 i maig de 1915, firmades amb el pseudònim Gustau Mamerto.

3 «Vida del partit. Pirineus Orientals. Narcís Lloveras, és mort», *La Humanitat*, 4 de febrer de 1947, p. 2.

republicans creats amb l'empenta de la reactivació de finals del segle XIX, fou alhora espai de mobilització política i de l'activa vida social i cultural de la Bisbal, venerant la memòria del qui fou segon president de l'efímera Primera República espanyola i gran líder popular, mort el 1901. L'Ateneu Pi i Margall, creat el 1908 per militants del Comitè Federal i altres provinents del Centro Republicano de dos anys abans, arribà a ser l'entitat amb més nombre de socis, amb tota mena d'activitats polítiques, socials i recreatives, com unes grans berenades a l'anomenada «arbreda federal». Així ho ha explicat Pere Lloberas (LLOBERAS, 1970, p. 222-224),⁴ president de l'Escut Emporità, l'altra entitat important de la qual sortiren candidatures regionalistes i catalanistes, que fou el primer alcalde republicà de la Bisbal, gràcies a un acord anti-dinàstic d'ambdues entitats.

En sabem poca cosa més de Narcís Lloveras. Al final de la guerra la casa de la Bisbal on vivia amb Dolors, la germana gran soltera, va ser registrada i els seus béns requisats. El seu fill Joan va ser empresonat força mesos a Girona, en no haver-lo pogut detenir a ell. Sense haver-lo pogut veure des de 1939, tot i la proximitat del seu lloc d'exili, la vila de Ceret, a l'altra banda d'una frontera zelosament guardada per l'exigència d'uns salconduïts difícils d'obtenir, els seus fills i néts, residents a Figueres i Olot, en conservaren la memòria d'algunes fotografies i cartes. L'avi Joan i la mare ens parlaven del besavi mort a Ceret, que havia estat periodista.

4 A més d'aquesta i de la citada en la nota 3, Lloberas és autor de dues obres més de records: *La Bisbal, entre la història i el record*, de la que la primera és una actualització, i *La Bisbal, anys enrera, 1900-1939*. En aquesta, descriu la vida política i social dels anys de què s'ocupa la corresponsalia de Narcís Lloveras a *El Autonomista*. El mateix any de la seva mort, es van recollir alguns textos inèdits i dispersos en el volum *Cròniques de la meua ciutat*.

Tot i la poca informació documental, la descoberta i localització de la seva abundant obra periodística ens permet acostar-nos al personatge i, sobretot, bastir l'apunt d'un relat dels temps apassionants que va viure i descriure. La pista per a localitzar els seus articles em va arribar de la manera més imprevista, formant part del tribunal de la tesi doctoral de Lluís Costa i Fernández sobre *La Dictadura de Primo de Rivera a Girona: premsa i societat, 1923-1930*, defensada el 1993 a la Universitat de Girona. L'autor presentava l'episodi del corresponsal del diari republicà *El Autonomista* a la Bisbal que s'havia enfrontat a un alcalde maldestre durant la dictadura, que havia estat multat pel governador i que la pressió dels seus correligionaris i, sobretot, dels directors dels diaris de Girona, havia aconseguit que li fos «perdonada». Un episodi que acabava amb la destitució de l'alcalde.

Aquell modest corresponsal local que Costa presentava com un exemple del capteniment crític del periodisme sota la dictadura era el nostre besavi periodista exiliat i mort a Ceret. Força anys després vaig publicar un article a la revista *Treballs de comunicació* (GUILLAMET LLOVERAS, 2008, p. 21-34) que és l'origen d'aquest llibre. Els contactes que vaig fer a la Bisbal, amb la col·laboració inestimable de Xavier Cortadellas, mostraven un oblit i desconeixement absolut sobre el personatge del que, simultàniament, vaig anar descobrint un nombre molt elevat de cròniques, 810 en setze anys. Si tenim en compte que la majoria eren formades per una mitjana de quatre o cinc notícies, ens trobem amb un conjunt de 3.000 a 4.000 notícies sobre la vida quotidiana de la Bisbal i comarca.

L'activitat periodística de Narcís Lloveras té tres etapes clarament diferenciades. La primera etapa comença l'octubre de 1922, onze mesos abans de l'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera i arriba fins a la proclamació de la Segona República, l'abril de

1931. Estant sotmesa a censura la premsa durant la major part d'aquest període, s'ocupa de tots els aspectes de la vida local, especialment de la política municipal. Firma habitualment «El Corresponsal», com és usual a l'època, tot i que en algunes ocasions ho fa amb el seu nom i cognom.

La segona etapa comprèn els cinc anys i escaig del règim republicà, fins l'aixecament militar de juliol de 1936. En aquest període continua ocupant-se amb el mateix detall de la vida local, però ressenya amb especial atenció els esdeveniments polítics i firma de manera més freqüent com Narcís Lloveras. Amb tot, la seva producció coneguda varia segons els anys. El 1931, publica un total de 73 cròniques, de les quals 57 són sota el règim republicà. De 1932, en disposen només 34, ja que no estan disponibles els exemplars dels mesos de gener a juliol. L'any més prolífic és 1933, amb 82, però el 1934 el nombre de cròniques baixa a 56 i obre una interrupció forçada a partir del 6 d'octubre, amb motiu de la suspensió de l'Estatut d'Autonomia i l'empresonament del president i del Consell Executiu de la Generalitat, després del fracàs de la proclamació de l'Estat Català de la República Federal Espanyola.

Restaurada la censura de premsa, el nombre de cròniques decau sensiblement, de manera que no en publica cap el gener i febrer de 1935 i només quatre entre març i agost, de nou firmant «El Corresponsal». Tal com explica el 19 d'octubre, després «*d'un llarg temps d'absència*», ha estat per causes alienes a la seva voluntat. Fins el maig de 1936, la seva producció tampoc no és tan abundant com abans, oscil·la entre tres i cinc cròniques al mes, una al juny i una al juliol, abans de l'alçament militar. Finalment, la tercera part correspon a la Guerra Civil, durant la qual publicà dinou cròniques des del Front d'Aragó, on marxà com a milicià voluntari amb un grup de bisbalencs, entre setembre de 1936 i agost de 1937.

Aquest llibre pretén, modestament, presentar el personatge i la seva obra, amb un breu estudi introductori del que signifiquen aquests centenars de cròniques i milers de notícies, on es destaquen les seves aportacions informatives i crítiques dels moments més significatius. Ben segur que els especialistes en el període i en la història de la Bisbal ho sabran apreciar millor.

Presentem, en aquesta primera part, les dades personals de Narcís Lloveras, producte d'una investigació limitada a l'objectiu proposat, en un relat que inclou els resultats d'una primera exploració i interpretació dels seus articles. Sense entrar al detall dels centenars i milers de peces i notícies publicades, es posa atenció en les característiques de la seva feina com a corresponsal local i polític en el principal diari republicà de les comarques de Girona.

La segona part conté la reproducció de mig centenar de cròniques. Per a donar una visió de conjunt de l'obra periodística de Narcís Lloveras, hem triat catorze cròniques publicades sota la dictadura de Primo de Rivera —precedides de la ressenya d'un míting d'Estat Català a càrrec de Francesc Macià, cinc setmanes abans—, setze cròniques dels anys de la Segona República anteriors a l'alçament militar de 1936 —entre les quals una correspon al setmanari bisbalenc *Ciutadania*— i totes les dinou corresponents a la Guerra Civil —entre les quals hi ha un article publicat al periòdic del front *Catalunya Antifeixista*.

Quan aquestes cròniques són citades en el text biogràfic, les dates de publicació estan en negreta perquè el lector sàpiga que pot llegir-les completes. En la seva reproducció se n'ha respectat l'idioma i la literalitat, només corregint errades de picatge i unificant cognoms i topònims escrits de manera diferent.

Vull agrair públicament l'interès, disposició i diligència de la Fundació Josep Irla, en les persones del seu

president Joan Manuel Tresserras i del seu director executiu Josep Vall, per la publicació d'aquest llibre, a més de la col·laboració d'altres persones que ja són citades en el text. Vull fer constar també el suport rebut dels meus germans Anna Maria, Concepció, Joan i Josep Maria Guillamet Lloveras, durant alguns anys de converses i evocacions amb la mare en la preparació d'aquest llibre, així com al cosí Joan Oller Guinó d'Olot, també periodista, que m'ha facilitat la reproducció de les fotografies conservades per la seva àvia Maria del Carme.

L'avi Joan, que va poder tenir l'alegria de renovar la seva fidelitat a ERC en totes les eleccions celebrades des de 1977 fins el 1985 que ens va deixar, estaria molt content de veure recuperada la figura periodística del seu pare. Li agradaria ben especialment, n'estic segur, veure que aquest llibre es publica sota els auspicis de la fundació que du el nom de l'amic Josep Irla.

Vull fer notar, encara, una coincidència familiar que té un valor personal per a mi. Com el besavi Narcís Lloveras Plaja, i sense saber-ho gaire per allò dels silencis de la postguerra, també el meu pare Joan Guillamet Tuèbols fou durant molts anys corresponsal de premsa. Tot i que en diaris i circumstàncies molt diferents — *El Correo Catalán* i *El Noticiero Universal* a la Figueres del franquisme—, la seva dedicació periodística i literària, per la que rebé diversos reconeixements en vida, va ser una inspiració per a la meua orientació professional. M'ha agradat poder-hi sumar, sense haver-ho sabut prou, la del besavi Narcís, el cronista republicà federal de la Bisbal, que aquest llibre ens permet conèixer una mica, tant a l'autor com als lectors.

NARCÍS LLOVERAS

CRONISTA REPUBLICÀ
JAUME GUILLAMET LLOVERAS

Circa 1895

Narcís Lloveras, soldat
en l'època del servei militar.

AUTOR DESCONEGUT / JOG

Taper, periodista, milicià

1

Narcís Lloveras Plaja nasqué a la Bisbal d'Empordà, el 25 de gener de 1876, essent el tercer dels cinc fills de Pelegrí Lloveras Grau, d'ofici adober («curtidor»), i Antònia Plaja Sais, tots dos de la Bisbal. Als padrons municipals de 1910 i 1920 hi figura com a taper o «taponero».⁵ Casat el 12 de febrer de 1900 amb Concepció Martinell Camps —filla de Narcís Martinell Carreras i de Leonor Camps Majoral, també de la Bisbal—, tingueren dos fills, Joan i Maria del Carme, però quedà vidu el 14 de febrer de 1905, en morir la seva muller als 30 anys d'edat. Molts anys més tard, el 1933, Narcís Lloveras publicà un poema al setmanari *Ciutadania*, dedicat a Francesc Carreras i Padrós, poeta i promotor del setmanari regionalista *El Bisbalenc*, en què sembla evocar la pèrdua prematura de l'esposa:

«Evocació

Al meu car amic F. Carreras i Padrós

Una nit de caramelles

un jorn de Ressurrecció,

ens dèiem coses molt belles

amb l'estimada del cor.

Benaurada primavera!

Tú vas segellar dos cors

amb un bés sublim, dolcíssim,

amarat de pur amor.

Més la dalla malestruga

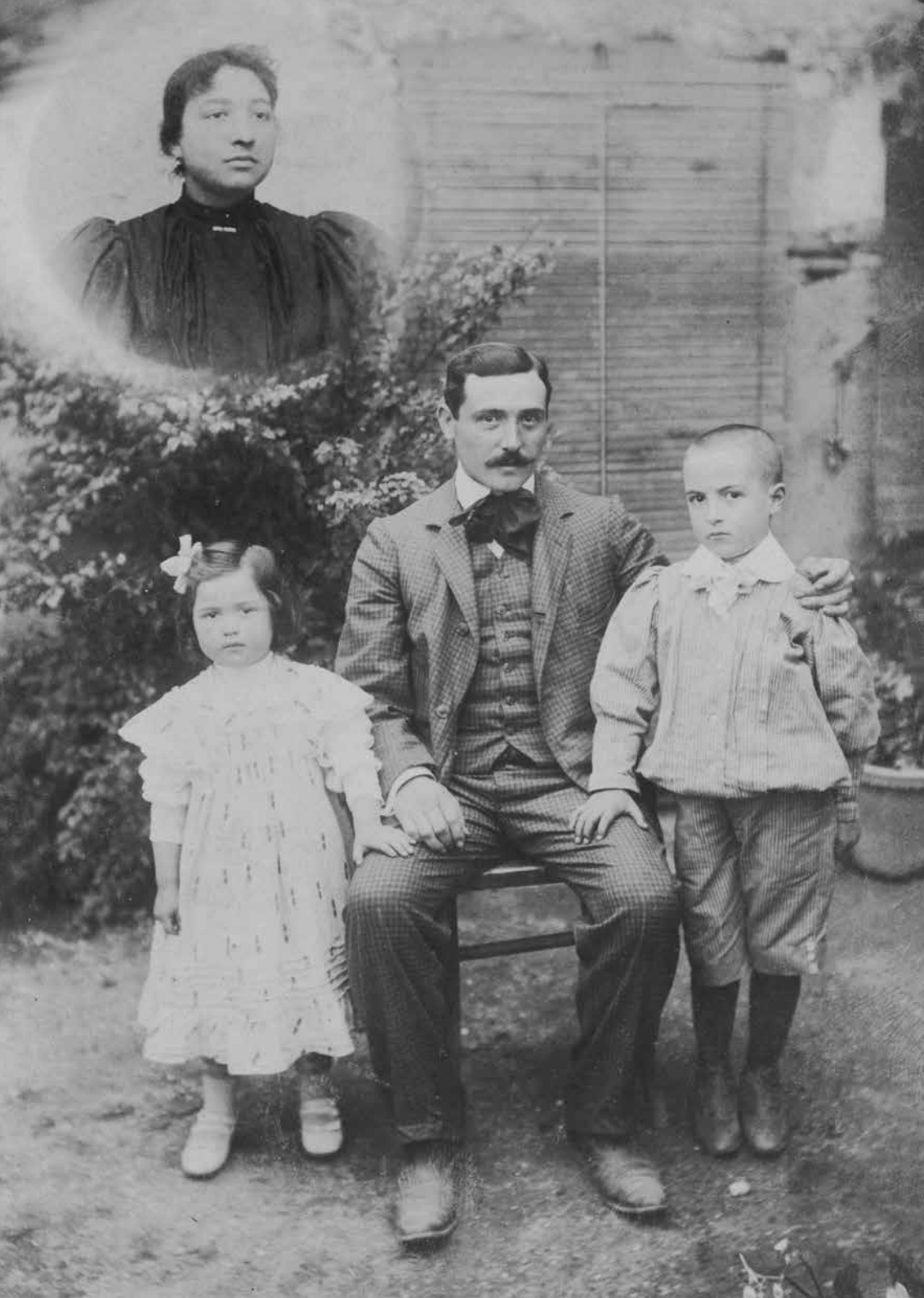
que va de companya amb la Mort

va segar la vida en flor

d'una mare

jove encare

5 ACBE - Fons de l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà. Agraïxo a la seva directora, Maria Teresa Solé, les atencions rebudes, així com a Xavier Cortadellas la seva col·laboració en els contactes informatius a la Bisbal.

1905

Retrat d'estudi
de Narcís Lloveras
i els seus fills Joan
i Maria del Carme,
amb la seva difunta esposa
Concepció Martinell
en una imatge al·legòrica
feta a l'època.

EMILI CASAS / JOG

destroçant un altre cor.

.....

*ja mai per Pasqua Florida,
ni en cap més Ressurrecció
ni en nit de caramelles,
puc veure les coses belles
de l'estimada del cor.»⁶*

Com ell mateix explicà en una de les cròniques de la Guerra Civil (**10 d'agost de 1936**), Narcís Lloveras havia tingut quatre anys d'experiència en una guerra colonial com a soldat de l'exèrcit espanyol expedicionari de les Illes Filipines. Figura amb el número 12 en l'expedient general del reemplaçament de 1895, amb una talla de 1,638 metres. Va formar part del regiment d'infanteria de Manila número 74, on arribà al grau de caporal, segons consta en els arxius militars que hem pogut consultar.⁷ Pel seu comportament i la ferida patida en una marxa dels dies 22 al 24 de març de 1897 des del campament de Zapote per a la presa de la trinxera d'Anabó, va ser condecorat amb la creu de plata de l'Ordre del Mèrit Militar, que comportava la percepció d'una pensió mensual vitalícia de 2'50 pessetes.

Els seus néts⁸ han recordat que havia treballat a fàbriques de suro, tant a la Bisbal com a Palamós —on anava cada dia en l'antic tren petit de Girona a Palamós,⁹ o s'hi estava a dispesa— i a Cassà de la Selva, on també hauria viscut. Tant en la comarca del Baix Empordà com en les principals poblacions dedicades a la indústria suro-tapera s'havia mantingut un fort arrelament del republicanisme federal del Sexenni Democràtic, sobretot a Sant Feliu de Guíxols, on es publi-

ca *El Programa* com a òrgan del Comitè Comarcal del Baix Empordà del Partit Republicà Demòcrata Federal i hi ha el lideratge de Josep Irla i Rovira, que a la seva mort, el 1911, continuarà el seu fill Josep Irla i Bosch, futur president de la Generalitat a l'exili.

Un cop restablert el sufragi universal del Sexenni, el 1890, els federals guanyaren per a Josep Maria Vallès i Ribot l'acta de diputat pel districte de la Bisbal, el 1895, i de nou per a Salvador Albert per la Unió Federal Nacionalista Republicana des de 1910 —derrotant el regionalista Francesc Cambó, que anava de favorit—, mentre Joaquim Salvatella ho feia per Figueres. Albert seria reelegit diputat fins l'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera i de nou amb la Segona República, mentre que Salvatella es passà al Partit Liberal el 1916, essent August Pi i Sunyer el nou diputat per Figueres.¹⁰

L'octubre de 1922, quan signa les primeres cròniques com a corresponsal a la Bisbal del diari republicà federal de Girona, *El Autonomista*, Lloveras té 46 anys. La seva dedicació al periodisme quedarà reflectida al padró municipal de 1930, en comptes de la condició anterior de taper. Al padró de 1936 es precisa que és corresponsal dels diaris *El Diluvio* de Barcelona, *Ahora* de Madrid i *El Autonomista* de Girona.¹¹

La dedicació a la corresponsalia del principal òrgan republicà a la província de Girona —fundat el 1898 per Dàrius Rahola i Llorens, propietari i director, com a setmanari i diari des de 1916 (COSTA, 2000)— és molt intensa i es pot suposar que és la seva principal font d'ingressos, ja que escriu un dia o més a la setmana donant notícia puntual dels fets de la vida local. El gener de 1933, el diari tradueix el nom al català —*L'Autonomista*—, sense deixar de publicar alguns textos en castellà, però Narcís Lloveras hi escriu en català des del primer moment i és l'únic corresponsal a fer-ho durant tant de temps —15 anys de col·laboració—, tot i que hi ha també algunes cròniques en castellà, durant la dictadura de Primo de Rivera. És el corresponsal més prolífic. L'estructura d'aquestes cròniques és

6 *Ciudadania*, 11 de maig de 1933, p. 4.

7 Fons històrics militars. Documentació sobre quintes conservada a l'ACBE; Archivo General Militar de Segovia, Ministerio de Guerra, Sección de Asuntos Generales. «Lloveras Plajá, Narciso, Cabo de Infantería».

8 Concepció Lloveras Ferran, nascuda a Llagostera, filla de Joan Lloveras Martinell i Rosa Ferran Oller; Narcís, Miquel i Concepció Oller Lloveras, nascuts a Olot, fills d'Eudald Oller Surroca i Maria del Carme Lloveras Martinell.

9 L'anomenat tramvia del Baix Empordà, que va circular entre 1887 i 1956.

10 Per a una visió del paper de l'Empordà i altres comarques en el moviment republicà, vegeu DUARTE, 2004.

11 AHCB - Fons de l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà.

molt semblant a les setze que hem pogut consultar publicades a *El Programa* de Sant Feliu de Guíxols vuit anys abans. També aquestes són totes en català, tot i que el setmanari federal dels guixolencs usava preferentment la llengua castellana.

Durant els quinze anys transcorreguts entre 1922 i 1937, hem localitzat un total de 810 cròniques de Narcís Lloveras a *El Autonomista*, de les que 532 són anteriors a la Segona República i 278 posteriors. A la col·lecció consultada de la Biblioteca Pública Carles Rahola de Girona,¹² hi falten part de gener, la totalitat dels mesos de febrer a juliol de 1932 i alguns números solts d'altres anys, de manera que el nombre podria ser més alt. Sota l'epígraf genèric de «La Bisbal», cada nota du un títol indicatiu a l'inici del primer paràgraf. En ocasions, hi ha la data de redacció al peu del text i es veu que han estat escrites el dia abans o el mateix matí, ja que el diari surt a la tarda i pot haver estat enviada per telèfon o pel tren. La manera com firma és variable: «El Corresponsal», forma habitual a l'època, o amb el nom i cognom, bé que el primer en ocasions és complet i en altres només la inicial N. i el cognom Lloveras de vegades surt com Lloberes o Lloveres.

1.1. Miscel·lània de la vida local

Les cròniques són una miscel·lània extensa de la vida local, que inclou un seguiment estricte de l'activitat de l'Ajuntament, així com de la vida de les entitats, el teatre, el cinema, el mercat, els successos, el moviment demogràfic i la vida de societat, a més de nomenaments de funcionaris i càrrecs oficials i policials, eleccions, entitats locals, conflicte, vagues, accidents a la carretera i incendis, entre d'altres.

Sovint són cròniques compostes de varis temes amb el títol corresponent. El corresponsal és precís en

les dades, alhora que usa un to personal en l'adjectivació i el tractament de les persones, amb referències ocasionals a correligionaris, socis de l'Ateneu Pi i Margall i altres coneixences, gasetilles que podien tenir un cert to de «notes de societat» locals. Hi ha una atenció principal a les qüestions socials, en especial als problemes econòmics i socials de la indústria del suro i de la ceràmica, que requereixen gestions freqüents a Madrid de les autoritats locals i registren reivindicacions i vagues obreres. També es fixa en aspectes musicals, com els concerts de les cobles-orquestra Antiga Principal i La Principal de la Bisbal, de la coral Els Rossinyols de les Gavarres, així com d'altres formacions de la comarca, o en les actuacions a l'estranger del jove violinista gironí Xavier Cugat instal·lat des de 1915 als Estats Units (21 de juny de 1923) que en una ocasió visitarà la Bisbal (7 de juliol de 1934).

Lloveras es refereix a si mateix com a corresponsal, cronista, fins i tot com a repòrter, assisteix a actes, fa ressenyes detallades dels plens municipals, es trasllada a llocs i fa ús d'intervius com a font d'obtenció d'informació, reproduïx discursos o paraules d'altres i fa comentaris, arrogant-se una responsabilitat pública com a periodista.

L'estrena de la corresponsalia coincideix amb el primer any de competició de l'equip de futbol de la Unió Esportiva la Bisbal, en la temporada 1922-23 i li dona des d'aquest moment una atenció preferent. Les cròniques del futbol solen ser extenses i les signa com a «Kick-off» (llançament, en anglès), contenen expressions com *goal* (gol), *fault* (falta) i *referee* (àrbitre). A part dels detalls dels partits, es fixa en el comportament del públic i demana que sigui correcte, com ho exigeixen l'esperit de l'esport i el de la civilitat. És el cas d'una polèmica amb el president de l'Escala, després d'haver retret el joc brut d'aquest equip en el seu camp (18 de desembre de 1922) o el dels avants d'acompanyants de l'equip de Granollers prop de l'hotel on s'allotjaven (15 de desembre de 1923). En altres ocasions, destaca la correcció del joc i del públic com en un partit contra el Figueres (2 d'agost de 1923).

La política té una presència destacada en les cròniques dels primers dotze mesos, fins que el cop d'estat

12 La col·lecció completa digitalitzada de *El Autonomista* / *L'Autonomista* es pot consultar en sala a la Biblioteca Pública Carles Rahola de Girona i la col·lecció de 1931-1939 és accessible al web de l'Arxiu Municipal de Girona. En tots dos casos, falten els mesos de gener a juliol de 1932.

militar de la dictadura de Primo de Rivera estableix la censura de premsa i limita l'activitat dels partits. Lloveras estrena la corresponsalia amb una extensa ressenya d'una conferència a l'Ateneu Pi i Margall del mestre Joan Forment, que fa un gran elogi del diputat Salvador Albert¹³ «*un valor positiu, comparable en quant a honradesa al gran Pi i Margall*» (27 d'octubre de 1922). Mig any més tard, el corresponsal s'ocupa en tres cròniques (1, 5 i 6 de juny de 1923) d'un homenatge a Albert, al mateix Ateneu, després que fos objecte d'un intent d'assassinat «*per un pistoler bisbalenc disfregat de delegat governatiu*», en un acte electoral a Begur. Entre els assistents hi registra els diputats a la Mancomunitat per la Bisbal i Figueres, Josep Irla i Albert de Quintana i el director d'*El Autonomista* Dàrius Rahola.

Des de les primeres cròniques es comprova una bona relació entre l'Ateneu Pi i Margall, la «*benemèrita associació federal nacionalista*» i l'«*associació nacionalista*» Escut Emporità, presidida per Pere Lloberes¹⁴ —que encapçala una nombrosa representació assistent a l'acte d'homenatge a Albert. Pels mateixos dies, l'Escut Emporità es trasllada al local social de l'avinguda dels Aliats que abans havia ocupat l'Ateneu. Quan un procurador dels tribunals de qui no dóna el nom vol evitar la hissada de la bandera quadribarrada en la façana del nou local nacionalista —amb una denúncia desestimada pel jutge de primera instància—, és blasmat pel corresponsal com «*un bisbalenc inqualificable*» (25 d'agost de 1923). En la mateixa crònica parla de l'Ateneu Pi i Margall com a «*entitat germana*». L'Escut Emporità, creada el 1898 com a «*associació regionalista de lo Petit Empordà*» adherida a la Unió Ca-

tanista, és la més antiga i important de les entitats catalanistes de la comarca. La seva intervenció política es remunta a les eleccions legislatives de 1910, que donà suport a Francesc Cambó, davant del candidat republicà Salvador Albert, que va guanyar (LLOBERAS, 1970, p. 221-222).

És significatiu de l'ambient de cordialitat i col·laboració entre republicans i nacionalistes el to entusiàstic d'una extensa crònica dedicada a un «*Miting pro Estat Català*» a favor de la independència de Catalunya. A més de la presència destacada de Francesc Macià —diputat de la Lliga per les Borges Blanques des de 1907, any de la Solidaritat Catalana en que va abandonar l'Exèrcit amb el grau de tinent coronel— hi ha la participació, entre altres, de Manuel Serra i Moret de la Unió Socialista de Catalunya **(1 d'agost de 1923)**. En canvi, l'obertura d'un còrcol de la Unión Monárquica Nacional, és vista per Lloveras «*com a pretext per a la instauració d'una timba que es dedicarà a la caça d'incautes*» (25 de juny de 1923).

El cop d'estat del capità general de Catalunya, Miquel Primo de Rivera, el 13 de setembre, que estableix una dictadura aprovada pel rei Alfons XIII, amb la suspensió de la Constitució i la dissolució del Congrés dels Diputats, té també repercussions a nivell local. Lloveras informa de la destitució de l'Ajuntament elegit, en una sessió presidida pel sergent de la Guàrdia Civil, i la seva substitució per l'alcalde Narcís Arpa, nomenat directament per decret, com ho són també la resta de regidors (4 d'octubre de 1923). Pocs dies després, és clausurat el local de l'entitat nacionalista Escut Emporità i suspeses per unes setmanes les seves activitats (8 d'octubre de 1923), així com la publicació del setmanari federal de Sant Feliu de Guíxols *El Programa* (4 de gener de 1924) —que no es reprendrà fins set anys després (1 de juny de 1931)— i els actes de celebració del centenari del naixement de Pi i Margall (2 de maig de 1924).

1.2. Crítica i cessament d'un alcalde governatiu

A part de la limitació de les activitats polítiques, la instauració de la censura prèvia afecta també el con-

13 Sobre Salvador Albert, BOHIGAS, 2016.

14 Pere Lloberes fou elegit president de l'Escut Emporità a inicis del mateix any (23 de febrer de 1923). Com en el cas de Narcís Lloveras, el seu nom és escrit sovint de manera indeguda. En aquestes cròniques apareix com a Pere Lloveras, mentre que en els llibres publicats més tard firma Pere Lloberas. D'altra banda, el cognom Lloveras en les seves diferents variants d'escriptura, sembla relativament freqüent entre les nombroses persones que apareixen citades en les notícies diverses de la Bisbal. També s'ho diu Miquel Lloberas, el segon tinent d'alcalde sota l'alcaldia de Màrius Fina (1924-1930).

tingut de la informació que Lloveras pot publicar des de la corresponsalia. Així, quan informa d'una intervenció seva en un ple municipal en tant que ciutadà per a denunciar anomalies que afecten els interessos generals i anuncia que n'informarà en pròximes edicions (22 de febrer de 1924), no apareix cap crònica posterior que en parli. En la mateixa sessió es nomenà Jaume Graupera com a nou alcalde, elegit per una majoria exigua de quatre vots a favor i tres en blanc entre els regidors de nomenament governatiu, després de la dimissió de Narcís Arpa. La primera disposició del nou alcalde fou la de fer cantar les hores als sereños en castellà.

La crítica municipal esdevé en els anys següents l'objecte principal de la corresponsalia. El suïcidi del secretari de l'Ajuntament Francesc de P. Vázquez Darmaculleta causa un fort impacte a la ciutat, ja que és persona molt respectada i s'entén per la carta que ha deixat escrita que podria estar motivat per irregularitats degudes al comptador de la corporació, mort també un mes abans. El corresponsal demana al governador una inspecció davant la certesa que «*un funcionario honrat acaba de ser víctima dels desencerts d'altri*» (4 d'octubre de 1923). En l'extensa crònica de l'enterrament, amb l'expressió del sentiment general de la població que hi assisteix en massa, recull en el mateix sentit unes paraules Pere Lloberes, amic del difunt, que s'hauria «*sacrificat per un excés de dignitat*» (6 d'octubre de 1923). La paraula suïcidi a penes apareix literalment en aquesta notícia, però sí que apareix en altres casos reportats pel corresponsal, com el del fill de l'alcalde de Cruïlles (26 de gener de 1929), i és habitual a la premsa de l'època.

La brevetat de l'alcaldia de Jaume Graupera —republicà radical col·laborador de la dictadura, cessat al cap de menys de vuit mesos (3 d'octubre de 1924)— és deguda en bona part a la crítica periodística de Narcís Lloveras, que el presenta a *El Diluvio* (26 de febrer de 1924) com un lerrouxista que sempre ha obeït les ordres del cap local de la Unión Monárquica Nacional. Ja en el ple municipal en què s'estrena, ridiculitza els seus propòsits de limitar el consum de tabac a les sessions, sense deixar de fumar ell mateix (27 de febrer de 1924).

La gestió d'aquest alcalde és criticada també per altres periòdics (COSTA, 1995, p. 45), però des del primer moment s'estableix una polèmica amb Lloveras que acabarà amb la seva desautorització i cessament governatiu. Davant de les acusacions de falsejament de la veritat que pocs dies després del primer ple fa davant del delegat governatiu¹⁵ contra els corresponsals de *El Autonomista* i *El Diluvio*, Lloveras li recorda que «l'home que exerceix un càrrec públic està subjecte a tota mena de comentaris en tots els sentits, car, o per manca de talent o per equivocacions en el compliment del seu deure, és lògica la deguda fiscalització i el consegüent comentari» (3 de març de 1924).

Jaume Graupera Serra va ser durant molts anys regidor i cap del Partido Republicano Radical d'Alejandro Lerroux, —també conegut com a «emperador del Paral·lel»— en honor del qual donà el nom de Paral·lel a la urbanització de l'antic Camí Vell, actual avinguda Clavé (LLOBERAS, 1987, p. 47-48). Aquesta formació política no va donar suport a la Solidaritat Catalana, creada després de l'assalt de les seus del setmanaris *Cu-cut!* i *En Patufet* i del diari de la Lliga *La Veu de Catalunya* per uns centenars de militars, el 25 de novembre de 1905. El assaltants estaven ofesos per una caricatura de Junceda que contraposava la victòria de la Lliga a les eleccions municipals amb les derrotes militars recents a les colònies de Cuba i Filipines. Les diferències dels lerrouxistes amb la resta de partits republicans foren creixents, malgrat l'aliança electoral de 1914 amb la Unió Federal Nacionalista Republicana, coneguda com a Pacte de Sant Gervasi, que causà una crisi interna important entre els nacionalistes republicans.

A diferència de Graupera, dos altres republicans renunciaven al nomenament governatiu com a regidors, però el delegat governatiu que assisteix a la constitució

15 La figura del delegat governatiu és una creació del Directori militar, immediatament per sota del governador civil de cada província, per al control de l'administració local d'un o més partits judicials. Tot i que Lloveras no en dona el nom, es tracta del capità d'infanteria Ricardo Motta Miegimolle, que ho era per als partits de Figueres i la Bisbal (COSTA, 1995, p. 84-90)

definitiva del consistori adverteix que no tolerarà que es faci política a l'Ajuntament, ja que els partits han estat suprimits i el directori en prepara un de nou en què tothom hauria d'ingressar (16 d'abril de 1924).

Al cap de poques setmanes, Lloveras ja troba un motiu per a demanar la dimissió del nou alcalde (23 de maig de 1924). El nom de Jaume Graupera apareix com a propietari d'una «*fábrica de bizcochos*» i d'una botiga de «*comestibles*» en els resultats d'un examen de les balances de les botigues de la Bisbal, ordenada per l'alcalde accidental, Josep Maria Ganigué. L'absència del titular i del primer tinent d'alcalde Màrius Fina, es deu a que han anat a Barcelona per retre homenatge al rei Anfós XIII (sic). Lloveras dedica un elogi efusiu a la gestió de Ganigué durant els seus tres dies d'alcalde interí, en contrast amb el fet que la botiga de comestibles de Graupera figura entre els contraventors de les ordenances municipals. Les balances estan desajustades amb una diferència de cinc grams per quilo al seu favor, pel que el corresponsal s'atreveix a demanar-ne la seva dimissió. «*Oferim aquestes dades a les autoritats superiors respectives, considerant que el senyor Graupera és incompatible, d'ara en endavant, per a exercir el càrrec de Alcalde de la ciutat de La Bisbal*».

L'enfrontament definitiu de l'alcalde amb el corresponsal de *El Autonomista* es produeix a propòsit dels problemes d'higiene produïts a la Bisbal que es veuen accentuats per la calor de l'estiu (COSTA, 1995, p. 44-45 i 207; COSTA, 2000, p. 104 i 224). Lloveras denuncia el risc de malalties que suposa la cria de porcs i altre bestiar en cases de veïns sense cap garantia sanitària, contravenint la legislació vigent, pel que demana la intervenció del governador civil davant l'evident inhibició de l'Alcaldia, malgrat els informes de la Junta Local de Sanitat **(24 de juliol de 1924)**. La reacció de Graupera és cridar-lo a l'Alcaldia, per desmentir les acusacions i renyar-lo en presència del delegat governatiu, reunió de la qual Lloveras dóna compte en una nova crònica **(28 de juliol de 1924)**, on diu haver estat tractat amb desconsideració i menyspreu per part de l'alcalde.

El resultat és la imposició al periodista d'una multa de 500 pessetes per part del governador civil Arturo

Carsi, en una de les seves últimes decisions abans de cessar en el càrrec.¹⁶ Així ho informa *El Autonomista*, el 5 d'agost, fent notar que el text havia estat sotmès a la censura prèvia. És visible en la mateixa notícia l'acció de la censura —per deformació dels tipus de plom que les fa il·legibles— sobre tres paraules referides a l'alcalde. Casualment, el dia anterior l'alcalde Graupera havia estat a Girona per al banquet oficial de comiat del governador, segons el diari. Mentre exercí aquest càrrec, el general Arturo Carsi hauria donat l'ordre que ningú no parlés en català al Govern Civil ni a la Diputació Provincial, l'Ajuntament de Girona ni en cap altra corporació oficial (SANTONJA, 1986, p. 33; PERUCHO, 1930; COSTA, 1995, p. 74-78).

Lloveras no abandona l'atenció informativa i la crítica de la higiene local, sinó que hi insisteix per tercera vegada, recordant que en les anteriors ha estat amonestat i «*penyorat*» **(9 d'agost de 1924)**. Una inspecció provocada per la denúncia d'un veí afectat per les males olors confirma les seves acusacions i l'Ajuntament comença a actuar en conseqüència (11 d'agost de 1924).

Un altre tema candent d'aquests dies d'estiu i molt relacionat amb la higiene és la manca d'aigua (25, 27 i 30 d'agost de 1924). La atenció i denúncia de la higiene pública a la ciutat és en endavant una constant en la corresponsalia. Mentrestant, el governador civil accidental ha rebaixat la multa a 100 pessetes, mentre el Partit Republicà Democràtic Federal de la Bisbal ha obert una subscripció per a pagar-la, en solidaritat «*con los serenos y razonados escritos y comentarios sobre higiene y administración publicados en EL AUTONOMISTA por nuestro activo Corresponsal en aquella ciudad, don Narciso Lloveras*» (20 d'agost de 1924). El corresponsal també té el suport de l'Associació de la Premsa de Girona.

16 500 pessetes era una quantitat important, en relació als sous dels periodistes de l'època. Pocs redactors dels diaris de Barcelona cobraven més de 100 pessetes al mes a mitjans anys 1920. A *El Poble Català*, diari nacionalista republicà publicat de 1904 a 1918, només havien cobrat més Antoni Rovira i Virgili, 200 pessetes, i Claudi Ametlla i Màrius Aguilar, 150 pessetes (AMETLLA, 1963, p. 189-201). No és probable que les percepcions de Lloveras com a corresponsal s'acostessin ni tan sols a les dels redactors més modestos.

La multa és perdonada pel nou titular del Govern Civil de la província, Juan de Urquía, que resulta ser un antic periodista,¹⁷ que potser hauria conegut Lloveras en la seva etapa militar a les illes Filipines,¹⁸ a instàncies del director de *El Autonomista*. Dàrius Rahola li planteja el cas en la seva presentació a la premsa de Girona, el 3 de setembre, i el governador la declara perdonada a l'acte: «*haciendo una cruz de absolución con la mano, dijo: Nada, perdonada!*» (3 de setembre de 1924). Dues setmanes més tard, Lloveras és un dels tres representants del diari que assisteixen a un banquet ofert per la premsa de la província al governador (18 de setembre de 1924). Rahola aclareix que hi és com a director i no pas com a dirigent del Partit Republicà Democràtic Federal de Girona. Uns dies més tard, en passar el governador Urquía per la Bisbal, Lloveras fa notar que l'ha saludat, «*recordant antigues relaciones amicals i de companyerisme*» (22 de setembre de 1924).

La destitució de Graupera com a alcalde arriba d'immediat (**30 de setembre de 1924**), essent substituït en l'alcaldia per Màrius Fina (**3 d'octubre de 1924**), que rep nou vots a favor, dos en blanc i un invàlid de la resta de regidors, un resultat molt superior al del seu antecessor. En les cròniques següents, Lloveras dedica algunes ironies al discurs de comiat de Graupera que, amb una oratòria que sempre ha caracteritzat com a confusa, diu haver estat un bon alcalde de conducta «*irreproachable*» i només s'atribueix el fracàs de no haver reeixit en la formació del partit oficial Unión Patriótica (8 d'octubre de 1924). El corresponsal recorda el poc interès que aquest alcalde ha tingut en celebrar els plens en una hora còmoda per al públic i la premsa (18 d'octubre de 1924) i la censura deixa una exten-

sa petjada tipogràfica en la referència a una intervenció posterior com a regidor en un ple (22 d'octubre de 1924). Graupera reapareixerà breument en la vida pública el febrer de 1930 en ocasió d'una nova elecció d'alcalde.

Amb motiu de la seva mort, deu anys després, Lloveras s'acomiarà sense rancúnia d'aquest efímer alcalde de la dictadura i militant lerrouxista, Jaume Graupera:

«*Pel que respecte a nosaltres, malgrat els greuges que vàrem rebre d'ell no li servem cap àtom de rencor, com tampoc ens hem valgut dels mitjans que han estat al nostre abast per a donar-li la repulsa que es mereixia. No som venjatiu i li perdonem totes les ofenses. Al fi i al cap va ésser un ciutadà equivocac.*»¹⁹

Les condolences als familiars acaben amb una expressió utilitzada habitualment per la francmaçoneria —«*que la terra li sigui lleu*»—, però que no n'és exclusiva ni indica necessàriament que el finat ho fos, tot i que sí que ho fou Alejandro Lerroux, entre altres nombrosos republicans.²⁰

1.3. L'acció de la censura

Per les mateixes dates del relleu a l'alcaldia, el corresponsal remarca que és el segon any que no es pot celebrar amb la manifestació que era costum l'aniversari de la Revolució de Setembre de 1868 ni l'heroic aixecament republicà del 6 d'octubre de 1869 i els seus «*màrtirs*», excepte una ofrena discreta al cementiri, cosa que haurà de fer encara sis anys més, tants com duri la dictadura de Primo de Rivera. No es pot exclamar públicament «*Visca la Llibertat!*», anota (**30 de setembre de 1924**), com tampoc l'Alcaldia ha permès repetir al final d'una ballada de sardanes la interpretació

17 Juan Urquía Redelilla, militar, havia estat director de *The Kon Leche* de Manila, col·laborador de *El Nacional* i *El Fusil* de Madrid, fundador de *La Patria* (1900) i col·laborador de *El Correo Español* de Buenos Aires, (LÓPEZ DE ZUAZO ALGAR, 1980-1981, p. 623).

18 En el perdó de la multa hi podria haver influït que Lloveras hagués estat corresponsal o col·laborador del periòdic *The Kon Leche* de Manila, dirigit per Urquía (COSTA, 1995, p. 45; COSTA, 2000, p. 104).

19 *L'Autonomista*, 7 de maig de 1934, p. 4.

20 És una expressió d'origen llatí —*sit ibis terra levis*— usada no sols pels franmaçons, sinó per persones allunyades de la religió i, de manera especial, també pels llibertaris. Agraïxo a Lluís Bonada, expert en francmaçoneria, la seva disponibilitat davant les meves consultes.

de La Santa Espina, dedicada a Àngel Guimerà, mort uns dies més tard (13 d'agost de 1924). Fins i tot, una audició sardanista ja autoritzada per l'Alcaldia és suspesa en una altra ocasió (25 d'abril de 1925).

Davant del nou alcalde Màrius Fina, que s'adreça positivament a la premsa en la seva presa de possessió, Narcís Lloveras mostra el seu desig de col·laboració amb l'alcaldia *«sempre que dels interessos generals de la localitat se tracti»*, en una crònica de caràcter programàtic sobre quina ha de ser la funció del corresponal **(4 d'octubre de 1924)**:

*«Estem ben disposats a assenyalar deficiències susceptibles de rectificació, i en termes generals, evidenciar totes aquelles necessitats que el veïnat reclami i si-
guin justes*

[...]

Sàpiga també el senyor Fina, que nosaltres tenim l'ineludible deure d'informar al públic, i que a aquest cal assabentar-lo, cruament i sense eufemismes, de totes aquelles coses que, essent públiques, són mereixedores de la fiscalització i comentari.

Amb tota sinceritat lloarem l'actuació de l'Alcalde senyor Fina, sempre que la seva actuació respongui a les necessitats de la localitat i estigui en consonància amb les més elementals regles d'equitat i justícia; i evidenciaré aquesta actuació i la comentarem en el sentit que calgui, si veiem que el senyor Fina s'excedeix en el compliment del seu deure.

La premsa, durant un lapsus de temps, estava allunyada de la Casa comunal i no tenia cap mena de relació amb la Corporació municipal, per atropells rebuts, desgraciadament, per l'incultura d'algun Alcalde. Havent desaparegut les causes, tornarem a Casa la ciutat a ocupar el nostre lloc.»

Coherent amb la proposta formulada d'informar fil per randa de les sessions municipals, *«que sempre són interessants i que el poble vol i desitja conèixer»*, el corresponal dóna compte en endavant de totes les sessions celebrades, amb detall dels assumptes tractats i de les paraules dites pels membres de l'Ajuntament. Alhora, continua molt atent als problemes sanitaris, en especial de la qualitat i salubritat de la llet i

l'aigua, de l'equitat dels pesos i dels preus a les botigues i altres qüestions d'interès popular, com la municipalització del fluid elèctric que és objecte d'un intens debat al ple (8 de gener de 1925). També segueix amatent a les condicions laborals dels tapers del suro com la reivindicació de la jornada de vuit hores (13 de febrer de 1925).

Deixats enrere els mesos de la polèmica amb l'alcalde Graupera, la corresponsalia es centra en les petites notícies locals i en la ressenya extensa però neutra de l'acció de l'Ajuntament. També en la vida del mercat, els freqüents accidents d'automòbil i del ferrocarril, robatoris, homicidis i altres successos dels que dóna una informació amb els noms i cognoms de les persones afectades i un nivell de detall que revela una feina dedicada de reporter. També destaca en la informació recreativa —festes majors, aplecs, balls i carnavals— i cultural. Destaca tant pel detall com pel coneixement que mostra en comentaris i judicis de valor, sobre les activitats literàries i representacions teatrals de l'Ateneu Pi i Margall i altres entitats, així com als concerts de l'Associació de Música, entre els que destaquen els del Quartet Casals, dirigit per Enric Casals, que és objecte d'una gran rebuda i obsequiat amb una audició de sardanes de la cobla La Principal (11 de juliol de 1925). Segueix també amb molta atenció la programació local de cinema i anota l'arribada del cinema sonor a la ciutat (7 de juliol de 1931).

A l'acció de la censura sembla que el corresponal republicà hi respongui amb la reducció a brevíssimes gasetilles de decisions municipals com el nomenament dels reis com alcaldes honoraris (31 de gener de 1925), al pas d'Alfons XIII per la Bisbal (28 de maig de 1925) i el dictador Primo de Rivera com a fill adoptiu (28 de gener de 1926), a l'homenatge que els alcaldes i presidents locals de Unió Patriòtica li preparen (5 i 15 de maig de 1928) o a la visita de l'alcalde Màrius Fina als llocs del Protectorat espanyol del Marroc on s'havien produït recents victòries militars (26 de juny de 1926). Sí que en diverses ocasions hi ha notícies relatives al suport als soldats bisbalencs que lluiten a la guerra del Marroc, com el «Nadal del soldat» organitzat cada any per l'Ateneu Pi i Margall (13 de gener de 1928).

Circa 1925

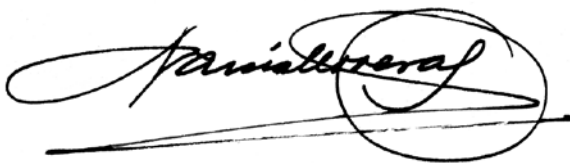
Narcís Lloveras
a l'inici de la seva
trajectòria periodística,
en una època marcada
per la censura
de la Dictadura
de Primo de Rivera.

AUTOR DESCONEGUT / JOG

En la majoria de cròniques d'aquests anys, formades per diverses notícies breus, Lloveras signa estrictament com «El Corresponsal». Una de les poques vegades que firma amb nom i cognom és la biografia de Marcel Rallo i Mas (3 de desembre de 1926) degà dels metges, a qui es prepara un homenatge ciutadà a nivell provincial. En destaca tant els mèrits professionals i científics, com les seves aportacions socials i exemples de casos d'atenció a persones necessitades. Ho fa també en dues cròniques successives i escrites en castellà de les visites del governador civil Prudencio Rodríguez Chamorro i altres autoritats provincials a l'exposició de treballs de l'Escola d'Arts i Oficis durant la festa major (18 i 28 d'agost de 1927). O en noves cròniques sobre el que anomena «*plet elèctric*» (17 i 24 de juliol de 1928, 1 i 10 d'agost de 1928, 8 de febrer de 1929).

Altres aspectes destacats de la corresponsalia d'aquests anys són la benvinguda a l'aparició del setmanari catalanista i conservador a càrrec del poeta Francesc Carreras Padrós al davant d'un grup «*d'elements joves i entusiastes de la literatura*» (19 de setembre de 1927) i la denúncia de la campanya dels qui volen fer tallar els arbres del carrer de Girona, «*pel seu desamor a una de les bel·leses que compta La Bisbal*» (26 de maig de 1928). També la crònica d'una excursió de l'Escola de Belles Arts i Oficis al monestir romànic de Sant Pere de Roda i a la vila medieval de Castelló d'Empúries (14 de juny de 1928). Hi participen el tinent d'alcalde Francesc Figueras i el corresponsal, sota el guiatge de l'inspector de Museus i Biblioteques de la Diputació Provincial, Joan Subías Galter, a qui recullen a Figueres. La pujada al monestir es fa a peu des de Palau-saverdera, ja que la carretera des de Vilajuïga no fou construïda fins els anys 1960.

Durant els estius són freqüents les notícies d'incendis a les Gavarres (22 de juliol de 1929), així com les referències a l'estiueig de famílies a les platges la Costa Brava (12 de juliol de 1929). El corresponsal relata una excursió a l'Escala (3 de juliol de 1928) i, després d'haver-se pres uns dies de vacances, ironitza sobre el seu propi estiueig, prenent banys de sol en els marges del Daró, prop de la popular Font de l'Arbre, sense sortir de la Bisbal (14 de setembre de 1929; 23 d'agost de 1933).

Circa 1940

Signatura de Narcís Lloveras.

JOG

1.4. Senyals de canvi

El 1929, Narcís Lloveras pot celebrar el cinquantè aniversari de l'aixecament republicà de 6 d'octubre de 1869 (**15 d'octubre de 1929**) una jornada en que «*la ciutat nostrada va cobrir-se de glòria*».

«Els republicans acoblats sota el comanament de l'invicte generalíssim de les forces republicanes, En Pere Caymó, derrotaren copiosament a les tropes centralistes comanades pel general Crespo, i al vitorejar a la República Democràtica federal, els empordanesos marcaren una fita per la que en el seu dia serà l'obra d'una diada gloriosa quina sement s'ha conreuat en els camps de les generacions futures.»

Tot i això les despulles dels tres màrtirs d'aquella diada que són traslladades al cementiri nou, no podran ser homenatjades «*fins que les circumstàncies ho permetin*» (4 de gener de 1930). La censura també permet al corresponsal criticar com a «*reaccionari i fanàtic*» el director de les escoles graduades, per haver sancionat els alumnes que no van assistir a una manifestació catòlica pels carrers de la ciutat (31 d'octubre de 1929).

Els senyals de canvi augmenten després de la dimissió del general Miguel Primo de Rivera, el 28 de gener de 1930, i el nomenament reial d'un altre militar com a cap de govern, el general Dámaso Berenguer. La censura no evita la publicació d'una crònica sobre l'intent dels federals bisbalencs de celebrar el 47è aniversari de la Primera República, el 12 de febrer, amb una audició de sardanes als porxos de la carretera, que l'alcalde intenta traslladar a un local tancat, motivant una manifestació davant l'ajuntament (**12 de febrer de 1930**).

La renovació de l'Ajuntament ordenada el febrer pel govern genera una forta crisi i es triga quasi un mes per a l'elecció del nou alcalde. La crònica de la constitució del nou consistori, format pels sis regidors que havien obtingut majories en tres eleccions anteriors i per sis majors contribuents (21 de febrer de 1930), repren el to crític dels primers anys (**28 de febrer de 1930**). Entre els primers hi ha Graupera, que ressongeix breument com a president d'edat, amb unes pa-

raules de menyspreu dels manifestants i és objecte de fortes protestes del públic dins i fora de l'Ajuntament. Des de les pàgines de *El Autonomista*, Lloveras insisteix en la necessitat que no continuïn al davant de l'Ajuntament els qui, com Graupera, ja hi foren durant la dictadura, (**5, 13 i 19 de març de 1930**). Per a aconseguir-ho, demana al governador que faci una excepció a la llei que permet que els càrrecs d'alcalde i tinent d'alcalde siguin elegits entre els mateixos regidors en les poblacions que són cap de partit judicial, com és el cas de la Bisbal, i en les més grans de 6.000 habitants. Tot, a fi d'evitar la perpetuació dels governants impopulars de la dictadura.

«La ciudad de La Bisbal es en su mayoría republicana y antidinástica, y hoy ve la necesidad de que se impongan de R.O. los altos cargos de la Corporación Municipal por antidemocráticos que sean.»

Fins i tot arriba a proposar els nomenaments de Lluís Plaça i Robert Mercader, a més de Lluís Dalmau que no figura entre la llista dels regidors. La situació es resol finalment amb l'elecció de Francesc Figueras com alcalde i Robert Mercadé i Miquel Lloveras, com a primer i segon tinent d'alcalde (22 de març de 1930). A la salutació constructiva que l'alcalde Figueras adreça a la premsa local, respon Lloveras reiterant breument el que ja digué a l'alcalde Fina sis anys abans.

«Hem de fer present al senyor Figueras que mai ens hem apartat ni un sol moment de les normes informatives i que mai hem apel·lat a recursos que no siguin els més a propòsit per al compliment de la nostra tasca.

Comentarem tot el què sia comentable i per això ja mai ens apartarem de lo lògic i raonable. I tingui ben present el senyor Figueras que si la seva actuació d'Alcalde es fa creditor de lloances, aquestes per la nostra part no li seran pas regatejades. Per el contrari, també tindrem a bé assenyalar-li les deficiències (si aquestes es presenten) i comentar-les a la mesura que les circumstàncies aconsellin».

Les petites notícies dels mesos següents van indicant una distensió de la situació política i l'expect-

tativa de reobertura del joc dels partits. Així, la breu referència que, amb comptades excepcions, els republicans d'aquesta ciutat s'han adherit al «Manifest d'intel·ligència republicana» de varis líders catalanistes i d'esquerres, promogut pel setmanari *L'Opinió* (22 d'abril de 1930), en quina llista d'adhesions de la Bisbal hi figura el nom de Narcís Lloveras;²¹ la celebració autoritzada d'una assemblea del Partit Republicà Democràtic Federal per elegir la seva junta (29 d'abril de 1930); la designació de càrrecs locals del Partido Republicano Radical, «*les hostes de Lerroux*» (25 de setembre de 1930); les conferències de l'exdiputat republicà Àngel Samblancat a l'Ateneu Pi i Margall (10 de maig de 1930); del sindicalista Àngel Pestaña a Palamós amb aflluència de molts bisbalencs (9 d'agost de 1930); a l'Escut Emporità de Jaume Compte, convidat pels Amics de Macià, recent sortit de la presó després de la condemna a mort per l'atemptat contra Alfons XIII al túnel de Garraf (21 d'octubre de 1930) i de Ventura Gassol, poeta i col·laborador de Macià (28 de febrer de 1931); o l'entusiasme polític als pobles de la comarca (21 de maig de 1930).

L'Ajuntament autoritza que els serenos tornin a cantar l'hora en català (19 de maig de 1930), Pompeu Fabra fa una conferència sobre l'ensenyament del català a l'Escut Emporità que ha pogut posar en marxa unes classes fora de l'horari escolar (21 de novembre de 1930). Continua un petit degoteig de pares que inscriuen els nadons al registre civil sense passar per la parròquia (19 de juliol de 1930). Aquest any sí que es podrà fer la celebració de l'aniversari del 6 d'octubre de 1869 amb una marxa que sortirà de l'Ateneu Pi i Margall fins al panteó funerari de les tres víctimes (4 d'octubre de 1930).

1.5. Els ajuntaments republicans

Mentrestant, l'Ajuntament ha procedit de manera escrupolosa a l'elaboració del cens electoral format per 1.269 electors (24 de maig de 1930), sobre 4.762

21 «Intel·ligència republicana. Adhesions de La Bisbal (Continuació)», *L'Opinió*, 30 de maig de 1930, p. 2.

habitants, d'acord amb l'últim cens de població (29 d'abril de 1930). Tot i no haver-hi perspectives d'eleccions, en poder celebrar de nou l'aniversari de la Primera República, ara el 47è, l'Ateneu Pi i Margall torna a hissar la bandera del Comitè Comarcal Federalista del Baix Empordà davant una gernació republicana que hi desfila i canta La Marsellesa, al final d'una gran ballada de sardanes (12 de febrer de 1931).

«El que no sigui orb es donarà compte que, malgrat l'ostracisme forçat a què ha estat subjecte el poble durant tants anys sense llei, quan es pot manifestà lliurement dóna la sensació de llurs arrelades conviccions absolutament contràries a la monarquia.»

La indiferència amb què és acollida la formació d'un nou govern encapçalat per l'almirall Juan Bautista Aznar-Cabañas (20 de febrer de 1931) es converteix en apassionament davant la immediata convocatòria d'eleccions municipals pel dia 12 d'abril. El corresponsal de *El Autonomista* dóna informació detallada de la formació d'un «*front únic*» anti-dinàstic, també dit de les esquerres bisbalenques, que s'imposarà de manera aclaparadora en les urnes, davant del qual no gosarà presentar candidatura l'alcalde sortint i només el rector de la parròquia promou una alternativa dita catòlica.

Entre les poques crítiques del corresponsal republicà a la parròquia i el seu titular Agustí Planas, tot combinant respecte i ironia, n'hi ha una de temes econòmics (18 de juliol de 1931) i una altra de temes morals publicada a *Ciudadania* (5 de juliol de 1934). Lloveras informa en diverses ocasions de casaments civils, com el de Joan Molla Aliu, redactor en cap del setmanari d'ERC (17 de maig de 1933).

La polèmica que els presidents de l'Escut Emporità, Pere Lloberes, de l'Ateneu Pi i Margall, Joan Carre i Ministrall i del Partit Republicà Democràtic Federal Joaquim Figueras sostenen amb l'alcalde a propòsit d'un conflicte sobre el mercat setmanal (21 de març de 1931) és el preludi de la candidatura que presenten catalanistes radicals i federals. Aquesta és la terminologia utilitzada per a presentar els seus components: Pere Lloberes, president d'Escut Emporità, catalanista radical; Eusebi Tarrés, industrial, Estat Català; Joan

Carré Ministral, industrial, president de l'Ateneu Pi i Margall, federal; Joaquim Figueras, oficial del jutjat, president del Partit Republicà Democràtic Federal; Artur Ponjoan, metge, Estat Català; Jaume Llenas, fabricant, federal; Joaquim Prim, fabricant, federal; Conrad Sala, fabricant, federal (4 i 10 d'abril de 1931).

Tot i que quatre candidats han estat designats per Escut Emporità i els altres quatre per Ateneu Pi i Margall i el Partit Republicà Democràtic Federal, el resultat de la composició de la candidatura és d'un catalanista radical, dos membres d'Estat Català i cinc federals. En la ressenya de l'assemblea federal celebrada a l'Ateneu per a l'aprovació del front únic, Lloveras destaca l'entusiasme amb què es produí **(24 de març de 1931)**:

«La constitució d'aquest pacte ha determinat l'acoblament de totes les forces polítiques antidinàstiques en un front únic, que donaran la gran batalla a aquells elements que, titulant-se d'ordre han consentit una administració municipal oprobiosa durant vuit anys sense llei, sancionant a la vegada les mides draconianes dels usurpadors de les llibertats públiques i de les seves disbauxes que tan mal parades han deixat les hisendes públiques.»

Els dies anteriors a la jornada electoral, ja se sap que a Vulpellac i a Cruïlles hi haurà ajuntaments federals i a Fonteta i Peratallada majories republicanes. Els resultats a la Bisbal són aclaparadors **(14 d'abril de 1931)**: els candidats del Front Únic multipliquen per quatre i per cinc els vots obtinguts per la resta. Qui més vots té és Artur Ponjoan (491) i qui menys Joaquim Prim (366) davant del màxim del reformista Rafael Sellés (83) i del mínim del liberal Feliu Llaty (39). De manera que, d'acord amb la llei electoral vigent, el nou ajuntament de la Bisbal queda format pels vuit candidats anti-dinàstics i catalanistes per la majoria i els quatre més votats de la resta per la minoria catòlica, Juli Canta, Enric Canada, Josep Maruny i Joan Ver-net. La victòria republicana a altres poblacions de la comarca, incloses les més importants, porta Lloveras a fer un títol profètic: *«En el Baix Empordà de fet ha estat proclamada la República»*.

«La Bisbal feu honor al seu historial i malgrat les coaccions en determinades fàbriques, la recerca de vots en hores pròpiament favorables als malfactors, les candidatures manades, etc., això no fou cap obstacle per a què el poble es manifestés tal com pensa, amb el cap ben alt i sense tèmer les ires dels malfactors de la política.»

La proclamació successiva de la República a Eibar, Barcelona i Madrid confirma la il·lusió dels federals de tot l'Empordà que hi han contribuït des dels ajuntaments. El corresponsal de *El Autonomista* ressenya la celebració popular a la Bisbal, on es suma la doble alegria del canvi a l'Ajuntament i la recuperació de l'enyorat règim republicà: *«El poble proclama la República» (17 d'abril de 1931)*. L'emoció popular i la celebració desfermades en arribar la notícia a primera hora de la tarda del dia 14 d'abril són descrites per Lloveras en una crònica que vessa entusiasme i on s'explica com la gernació es concentra davant l'Ajuntament, en treu els símbols del passat, penja les banderes catalana i republicana i els regidors electes es fan càrrec immediatament del govern, actuant provisionalment com a alcalde Eusebi Tarrés d'Estat Català, mentre no es produeixi la constitució oficial del consistori.

«Quin espectacle més bell hom presencià quan les dues banderes, per efecte del vent, es besaven! El poble, quin detall no li passà desapercebut, celebrava aquestes noces amb formidables explosions d'entusiasme, entonant l'himne català i La Marsellesa.»

Amb el temps, les últimes paraules del cronista podran ser llegides com un presagi:

«La República Federal ha nascut ben consolidada perquè el poble així ho ha disposat, i sabrà defensar-la malgrat tots els sacrificis.»

Parla de la República Federal perquè encara no s'ha produït l'acord amb el Govern provisional de la República que substituirà la República Catalana proclamada per Francesc Macià per la Generalitat de Catalunya, recuperant la desapareguda institució medieval. Tot i

el canvi, l'entusiasme no desapareix de les cròniques següents, començant per la constitució del nou ajuntament (**22 d'abril de 1931**), la visita del governador civil republicà (**29 d'abril de 1931**), l'elecció pels regidors del districte electoral del diputat de la Diputació de la Generalitat, cambra provisional per a l'elaboració del projecte d'estatut d'autonomia, recaiguda per la unanimitat de 252 vots a favor i 2 en blanc en el guixolenc Josep Irla, que ja fou diputat de la Mancomunitat (**30 de maig de 1931**) i, sobretot, la visita triomfal de Francesc Macià com a president de la Generalitat (**26 de juny de 1931**). Una data fixa d'exaltació popular del nou règim serà la Festa de la República, celebrada per primer cop a l'Ajuntament en complir-se'n el segon aniversari (22 d'abril de 1933). Uns mesos abans, Josep Irla, primer comissari de la Generalitat, a les comarques gironines —càrrec que havia substituït el de governador civil en virtut de l'Estatut—, ha estat nomenat conseller de Governació (31 de gener de 1933), tot i que no n'arribarà a prendre possessió, tot renunciant per motius de salut.

La constitució del primer ajuntament republicà té el to d'exaltació propi d'aquells dies d'eufòria, però també de col·laboració entre la majoria republicana i la minoria catòlica. Pere Lloberes és elegit alcalde, amb onze vots a favor i un en blanc i rep l'elogi i el respecte del cap de la minoria catòlica, Juli Canta, que mostra la seva adhesió al nou règim republicà i la voluntat de col·laborar en la seva consolidació. A la peça «*L'Ajuntament és republicà*», escriu Lloveras (2 de maig de 1931):

«De fet no existeix en el Consistori ni majories ni minories. Tots es presentaren amb la llaçada catalana i republicana que ostentaven amb orgull en la solapa de l'americana.»

La visita del nou governador civil de la província de Girona Jaume Simó Bofarull, deu dies més tard, és una nova jornada d'exaltació republicana, en la que l'alcalde Lloberes remarcà el canvi en la relació dels ajuntaments amb l'autoritat superior, que en el passat no havia rebut sinó «*humiliacions vergonyants*».

L'entrada de Francesc Macià a la Bisbal, en un viatge que el porta la mateixa tarda cap a Palafrugell i Pala-

mós, és «*triomfal*», «*apoteòsica, indescriptible, imponent*», escriu Lloveras (**26 de juny de 1931**). I el comiat és «*grandiós*», després d'haver-se adreçat al poble des del balcó de l'Ajuntament. El president es refereix a la tradició republicana de la comarca:

«Estic ple de joia al trobar-me entre vosaltres, entre els federals acostumats a la brega, abnegats en tota mena de sacrificis, que mai han baixat la testa en les seves actuacions, malgrat l'estat anormal imposat per un despotisme desenfrenat que volgué subjugar-los.»

Del seu discurs, el corresponsal en destaca dos aspectes. Un, la confiança en què la República no l'obligarà a ser de nou separatista, com ho fou contra el Borbó, «*perquè el dia que Catalunya tingui el govern de si mateixa, aquestes reivindicacions les gaudiran per un igual tots els germans de les altres nacionalitats*». L'altre, la necessitat de modernitzar les escoles, com un imperatiu del govern català.

El corresponsal Lloveras torna al seu estil ja establert de crònica local, content de l'alta assistència de públic als plens, alternada amb la informació d'actes polítics. La perspectiva de les eleccions a Corts activa de ple la lluita partidista, amb un incident remarcable per la celebració d'un míting regionalista a l'Escut Emporità boicotejat per un gran nombre de persones contrària a aquesta candidatura (**20 de juny de 1931**). L'alcalde Lloberes ha de fer de mediador en el conflicte, com també ho ha de fer, junt amb el governador civil, en la vaga declarada pels obrers de les fàbriques de ceràmica (10 i 11 de juny de 1931). El to entusiasta del cronista es manté en presentar els resultats del plebiscit sobre el projecte d'Estatut d'autonomia de Catalunya que obté una votació aclaparadora a la Bisbal i el seu districte judicial (3 d'agost de 1931).

La celebració del 72è aniversari del 6 d'octubre de 1869 pot tenir aquest any la màxima importància —i continuar-se celebrant amb solemnitat en els anys següents—, amb un programa d'actes en el que s'anuncia la presència de destacats dirigents republicans per assistir a la manifestació fins el panteó del cementiri nou on han estat traslladades les despulles d'aquells «*ciutadans que ofrenaren les seves vides per la lliber-*

tat i per la pàtria amb les armes a les mans», i que «de les llibertats que ara gaudim ells varen ésser-ne precursors». Els noms que en cròniques d'anys anteriors havien aparegut de manera diferent són expressats amb precisió: Tomàs Plaja (Lluch) de la Bisbal; Josep Oliva (Xech-xeba) de Sant Feliu de Guíxols i Pere Maymí de Sant Feliu de Guíxols **(6 d'octubre de 1931)**.

Dos mesos després, les banderes catalana i republicana onegen a mitja asta a l'Ajuntament i a l'Ateneu Pi i Margall, en homenatge dels capitans Fermín Galán i Ángel García Hernández en fer un any del seu afusellament a causa de l'aixecament republicà de Jaca (15 de desembre de 1931).

A diferència de la resta de la informació local, les corresponsalies de Lloveras donen moltes coses per sabudes pel que fa a la informació política. No hi ha hagut menció explícita dels acords establerts en la integració del Partit Republicà Democràtic Federal de la Bisbal en el si del nou partit Esquerra Republicana de Catalunya, que li permeten mantenir el nom propi. Altrament, la victòria general d'ERC a les eleccions municipals de 1931 no té paral·lel a la Bisbal, on l'anomenat Front Únic es fa amb una entitat de llarga tradició catalanista com Escut Emporità, que el 1936 s'incorporarà a la Lliga Catalana (14 d'agost de 1935; 11 de febrer de 1936).

És una informació política des de dins, enfocada a l'interès del *«correligionari»*, que es combina amb la propaganda i la mobilització. En el procés d'incorporació a ERC, una primera notícia significativa és la unificació prèvia entre les dues organitzacions federals, el PRDF i l'Ateneu Pi i Margall (31 de desembre de 1931). Una altra, és l'extensa ressenya sobre el miting que celebra Esquerra Republicana de Catalunya a l'Ateneu Pi i Margall (8 d'octubre de 1932).

El nom d'ERC es va imposant a la informació, però encara a les eleccions a Corts de la República del 19 de novembre de 1933, el candidat Melcior Marial és elegit per la circumscripció de Girona en nom de Partit Republicà Federal, creat a iniciativa de Josep Irla i Salvador Albert, el febrer de 1932, per a facilitar l'adhesió col·lectiva a Esquerra Republicana de Catalunya del conjunt del federalisme històric del Baix Empordà (DUARTE, 2000, p. 202-207).

A les eleccions municipals de 14 de gener de 1934 —celebrades nou mesos després que les espanyoles, per disposició de l'Estatut d'Autonomia—, la candidatura guanyadora també és la del PRF-ERC, encapçalada per Francesc Roura (11 de gener de 1934), encara que en la ressenya de la celebració de la victòria a l'Ateneu Pi i Margall només es parla de la victòria d'ERC (27 de gener de 1934). Però, en vigílies de les eleccions de febrer de 1936, se segueix parlant del PRF d'ERC (11 de gener de 1936). Aquest mateix dia, Lloveras acomiada la censura imposada l'octubre de 1934 amb una nota al·legòrica sobre el *«sepeli de l'odiosa i inculta donya Anastàsia»*, que és com se li diu a França.

Lloveras manté durant el període republicà la seva dedicació a la informació municipal i les sessions de l'Ajuntament són objecte d'una ressenya exhaustiva i descriptiva, a la manera d'acta. No hi manquen crítiques a aspectes concrets, com una referent a l'hospital i els menjadors de l'assistència social, a la que respon el regidor responsable, el metge Artur Ponjoan, d'Estat Català, que se'n queixa a través de *Ciudadania*, setmanari creat per ERC el 1932, des d'on també el respon el corresponsal de *L'Autonomista* (9 i 16 de febrer de 1933). Al final del mandat d'aquest primer consistori republicà de coalició nacionalista-federal, Lloveras l'acomia amb un elogi encès, com *«un espill de moralitat i honestedat en l'administració dels cabals comunals»* **(26 de gener de 1934)**.

«Durant tot el període de l'actuació d'aquest Consistori ens hem limitat a la més imparcial actitud en les nostres cròniques municipals; mai per mai nos ens ha guiat un esperit mesquí o tendenciós. Les nostres informacions municipals han estat fetes amb tota equanimitat, sense partidismes de cap mena. Hem posat al servei del primer i únic municipi bisbalenc tota la nostra intel·ligència de què som capaços en matèria de reportatges municipals, per bé que la seva obra repercutís i fos assimilada pels altres municipis de les nostres contrades.»

L'elecció del segon ajuntament republicà, el gener de 1934, es produeix enmig d'una contesa electoral *«aferrissada, havent-se emprat, per part de les*

dretes, tots aquells procediments indecorosos sistema Lliga Catalana. Malgrat tot, l'Esquerra Republicana ha triomfat d'una manera digna». El resultat és Esquerra, 975 vots; Coalició de Dretes, 805 vots **(15 de gener de 1934)**. Al cap d'un mes, l'elecció de càrrecs del nou consistori es fa en un saló *«ple de gom a gom»*. El corresponsal reproduïx extensament el discurs del nou alcalde Francesc Roura **(14 de febrer de 1934)**, pertanyent al sector d'Estat Català i cobreix exhaustivament les notícies municipals i les ressenyes dels plens, fins la suspensió de l'Ajuntament després dels Fets del Sis d'Octubre de 1934. Com ja ho havia fet deu anys abans en la seva primera crítica a Graupera, Lloveras demana al nou consistori que prohibeixi fumar durant les sessions municipals (28 de febrer de 1934). Ho fa al final de la ressenya del ple, en forma d'un «demano la paraula» que acaba amb nota d'humor:

«[...] si "preneu en consideració ço que esment, amb un tret matareu dos pardals: la higienització del saló de sessions i evitareu les polèmiques de si el fum procedeix del tabac ordinari o del de major quantia".»

A finals d'estiu, el pas de Manuel Azaña, cap del govern durant el primer bienni republicà, és una nova jornada d'exaltació republicana **(1 de setembre de 1934)**. També la visita de l'antic sindicalista bisbalenc Martí Barrera, ara conseller de Treball de la Generalitat, ha estat ressenyada uns dies abans (25 d'agost de 1934).

Una jornada molt especial havia de ser la del 6 d'octubre d'aquest any. Es commemorava el 75è aniversari de l'aixecament de 1869. A més de la celebració habitual, s'havia anunciat un gran acte d'afirmació d'Esquerra Republicana de Catalunya, que no es pogué dur a terme, amb la presència d'altres personalitats, encapçalades pel president de la Generalitat, Lluís Companys, i el president del Parlament, Joan Casanovas (29 de setembre de 1934). Els Fets dels Sis d'Octubre de 1934 a la Bisbal, amb la proclamació de l'Estat Català des de l'Ajuntament, comportaren la detenció de l'alcalde Francesc Roura i altres regidors i la substitució del consistori per un de governatiu, com durant la dictadura.

El consell de guerra pel delictes d'auxili a la rebel·lió militar celebrat el 31 de gener de 1936 acabà amb sen-

tència absolutòria i Lloveras publicà en la mateixa edició de *L'Autonomista* dues peces, dedicades respectivament a la vista del judici, al qual assistí, i a la rebuda triomfal a la Bisbal. La defensa de l'alcalde i altres processats fou a càrrec del capità bisbalenc Carles Fina de Caralt, que havia estat secretari del Comissari de la Generalitat a Girona, a qui Lloveras dedicà una semblança elogiosa per la seva *«honestedat i austeritat»* (11 de març de 1936).

Eren vigílies d'unes eleccions legislatives, el 12 de febrer, que donarien la victòria al Front d'Esquerres català, en línia amb el Front Popular espanyol, després de les quals es restaurarien els ajuntaments temporalment suspesos **(1 de febrer de 1936)**. La crònica de la reposició de l'Ajuntament la signà amb el pseudònim Gustau Mamerto, que ja havia utilitzat a la revista *Ciutadania* (21 de febrer de 1936). En la darrera de les cròniques polítiques **(20 d'abril de 1936)**, Lloveras ressenya la recuperació de la Festa de la República, amb un *«vigorós parlament»* de l'alcalde Roura, en què fustigà *«els usurpadors de la democràcia i la República durant l'asquerós bienni negre»*:

«Acabà dient que "si mai per mai es presentés un altre sis d'octubre" ell acatarà les ordres del Govern de Catalunya fent-se únic responsable de tot el que pogués passar com ho va fer quan va proclamar la República Catalana el dia 6 d'octubre de l'any 1934.»

1.6. Milícia voluntari a la Columna Macià-Companys

A penes dues setmanes després de l'alçament militar contra la República, el 18 de juliol, que fou dominat tant a Catalunya com a Madrid i gran part d'Espanya, un grup de vint-i-sis republicans armats de la Bisbal marxa cap a Barcelona en un autocar, per anar al front com a milicians. És el dissabte 1 d'agost de 1936. Per a ser acceptat com a voluntari, el més gran del grup declara tenir quinze anys menys dels que de veritat tenia —45, en comptes de 60. És Narcís Lloveras Plaça.

El 10 d'agost de 1936, *L'Autonomista* començà a publicar el *«Diari d'un milicià empordanès»*, firmat per Gustau Mamerto, que sembla ser un conjunt de tres

Barcelona, agost-setembre de 1936

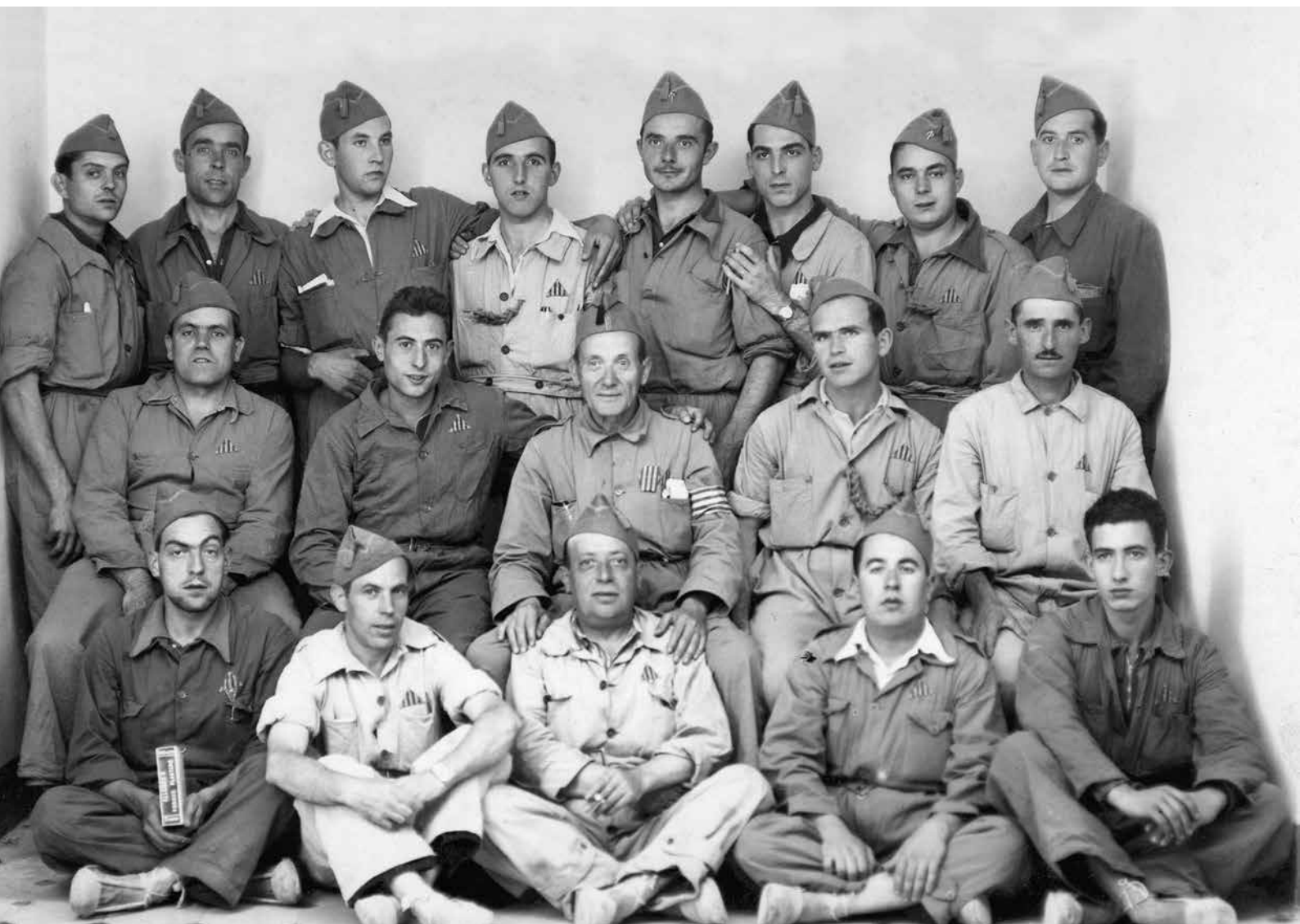
Milicians bisbalencs d'ERC allistats a la Columna Lluís Companys, que ja a Barcelona s'unificaria amb la Columna Francesc Macià, per donar lloc a la Columna Macià-Companys.

D'esquerra a dreta, dempeus: Josep Fortuny, Domènec Janoher, Pere Salamó, Joan Ginesta, Joan Poch, Josep Molla, Narcís Gumbert i Joaquim Sais.

Al mig, asseguts: Lluís Font, Francesc Maruny, Narcís Lloveras, Josep Vilà i Clara i en «Cassola».

Asseguts al terra: Josep Granés, Narcís Marcés, Manuel Nicolau, Joan Torró i Vicenç Almar.

EMILI CASAS / ACBE

cròniques enviades en els dies anteriors. Hi relata els primers dies d'estada a Barcelona i les gestions per enrolar-se a les columnes de voluntaris que han de sortir cap al front d'Aragó. Lloveras recorre al diputat a Corts bisbalenc Martí Barrera, al figuerenc Jaume Miravittles, secretari general del Comitè de Milícies Antifeixistes, i al vell amic Josep Irla, per aconseguir ser admès a les milícies d'ERC. Marxen cap al front el 5 de setembre, formant part de la Columna Macià-Companyans, en dues seccions de la segona centúria. La crònica del **21 de setembre** relata el comiat popular en la sortida en tren dels milicians de Barcelona cap a la Puebla de Híjar, amb la presència de Lluís Companyans, i les primeres activitats a Alcanyís amb la celebració de l'Onze de Setembre. Són cròniques d'exaltació republicana i antifeixista, amb referències freqüents als milicians bisbalencs i a ell mateix com «l'avi» a qui tot-hom coneix i saluda.

Gustau Mamerto és un pseudònim que Narcís Lloveras ja havia utilitzat a la revista local *Ciudadania*. Durant els primers deu mesos de guerra, arriba a publicar tretze cròniques del «Diari d'un milicià empordanès». Les dues primeres —**10 d'agost i 5 de setembre**— són enviades des de Barcelona i les següents —**21 de setembre, 7 i 27 d'octubre, 13 i 21 de novembre, 1, 8 i 14 de desembre de 1936 i 21 de gener de 1937**— són datades successivament a Alcanyís, Blesa, Portlucet i Alcanyís. El **23 de gener de 1937**, torna a firmar amb el nom, com a corresponsal de *L'Autonomista*, un article titulat «*La missió de les milícies*», que sortí al número 2 del periòdic *Catalunya Antifeixista*, a Alcanyís, (HERNÁNDEZ i ÍÑIGUEZ, 2008, p. 220) i cinc cròniques més al diari, el **10 i 22 de març, 14 i 26 de juny i 2 d'agost de 1937**. El milicià empordanès Gustau Mamerto encara en firma dues més, el **25 de març i 1 de maig**.

Els corresponsals dels diaris d'ERC al front es fixen en el veterà Lloveras i en destacaren l'exemple.²² L'exemple «*d'un guerrer del poble que, tot i el pes dels seus innombrables anys, no li ha fet res anar al front*», segons l'enviat de *La Rambla*. Joaquim Grau, en una

22 Dec el coneixement d'aquestes cròniques al professor Josep Maria Figueres, de la UAB. Veure FIGUERES, 2011.

crònica completa que li dedica, hi fa una descripció física que evoca una fotografia on apareix enmig dels companys força més joves de la Bisbal:

*«Esprimatxat de rostre, amb els ulls un xic endinsats a les conques, amagant la seva malícia rere unes ulleres, el cap una mica blanquinós pels anys i els desganyats, prou alt, lent en el caminar i garlaire sempre, tal com l'hem retratat, dins d'uns vestits de milicià, queda, al nostre davant, l'home que sempre en té una per contar».*²³

Lluís Capdevila, corresponsal al front de *La Humanitat*, diari vinculat a ERC, escriu també sobre Lloveras, «*un excel·lent amic i un excel·lent milicià bisbalenc*», tot «*bonhomia, lleialtat, republicanisme cent per cent*» en una crònica titulada «*L'exemple dels vells*»:

*«Narcís Lloveres ha donat, en aquest front d'Aragó, proves d'una gran valentia. I ha donat, sobretot, exemple de dignitat. Si tots —en lloc de dedicar-se des de la rereguarda a fomentar dissensions i divergències i a satisfer odís i venjances personals i a envilir la Revolució amb actes d'arbitrarietat, de pillatge i de banditatge— haguessin fet el que ha fet ell, tal vegada ja hauríem guanyat la guerra.»*²⁴

La preocupació pel que passa a la rereguarda ja apareix en la segona de les cròniques del milicià empordanès. Hi critica els milicians que s'han quedat a casa i es fan forts a ciutats i pobles, retenint armes que falten al front, en referència directa a la situació de la Bisbal, on la CNT controla l'Ajuntament des d'octubre de 1936 en què és destituït el consistori elegit el 1934 i reposat el febrer de 1936 (FRIGOLA ARPA, 2003, p. 76-77). Un altre problema és la falta de disciplina a les milícies, sobretot les anarquistes, al que es refereix a l'article de *Catalunya Antifeixista*.

23 GRAU, Joaquim: «“La Rambla” al front d'Alcanyís. Silueta guerrera. “Vina-aquí-et-dic”, l'home que sempre en té una per contar», *La Rambla*, 4 de febrer de 1937, p. 2.

24 CAPDEVILA, Lluís: «L'exemple dels vells», *La Humanitat*, 10 de febrer de 1937, p. 4.

**Front d'Aragó,
setembre de 1936**

Narcís Lloveras,
comissari de premsa
de la Columna
Macià-Companyes
amb altres milicians
i amb veïns aragonesos.

AUTOR DESCONEGUT / JOG

Les cròniques del milicià empordanès relaten anècdotes en les que apareix el milicià de 60 anys, conegut com «l'avi» i «el abuelo», però aporten poca informació sobre l'estat real del front de guerra, com passa a la major part de cròniques dels corresponsals. A més del relat d'alguna escaramussa militar i de l'entrada en alguns pobles, parla molt de la relació dels milicians amb els habitants d'aquesta part d'Aragó, exalta la germandat entre catalans i aragonesos i l'esperit anti-feixista, a més d'explicar els concerts, cantades i altres activitats culturals i recreatives. Segons la crònica de *La Rambla*, Lloveras «s'entestà a fer parlar el català als aragonesos que amb ell tractaven».

Pels corresponsals Grau i Capdevila, sabem que formà part de la Comissaria de Premsa de la Columna Macià-Companyys (GUILLAMET LLOVERAS, 2008, p. 21-34). Apareix explícitament el seu nom dedicat a feines assistencials en una crònica de Capdevila sobre l'«Ajut Català» a les dones i nens dels pobles del front aragonès en vigílies del primer Nadal de la guerra.²⁵ En la crònica del **21 de novembre de 1936** escriu que li serà encomanada una missió especial que li permetrà dedicar «alguns reportatges» a explicar la vida dels milicians a diferents llocs del front. Ho fa l'1 de desembre de 1936 i parla «d'una obra informativa en virtut d'una missió especial recomanada per qui deu i pot».

Les cinc cròniques firmades per Narcís Lloveras²⁶ a *L'Autonomista*, que el presenta com al «nostre representant en la Divisió Macià-Companyys», formen una sèrie irregular sota la rúbrica «L'Autonomista al front d'Aragó». És el moment que la Columna s'integra en el XII Cos de l'Exèrcit Popular de la República com a 30a Divisió. La primera d'aquestes cròniques apareix datada a Utrillas, el **10 de març de 1937**. Les altres quatre, el **22 de març** des de Fuentes Calientes, **14 i 26 de juny** des de la Puebla de Híjar i Lécera i **2 d'agost** des d'Alcanyís.

Les dues del març —«Aspecte macabre» i «En tots els combats, la Divisió Macià-Companyys ha emplenat

una pàgina de glòria»— són el resultat d'una visita a la zona del front que anomenava Extrem Sud-Ebre. En la primera, el cronista contempla, des d'un pic de 1.800 metres d'alçada, una àmplia zona coberta de cadàvers insepults de tropes alemanyes, italianes i marroquines, després d'un combat de dues setmanes. A la segona, justifica la necessitat de la censura de guerra i dona alguns detalls d'operacions de les que s'havia informat poc. El comentari del baix nombre de falangistes vistos al costat de les tropes estrangeres de la banda franquista, serveix al cronista per a comparar-los amb els elements pertorbadors de la rereguarda.

Les dues cròniques del juny —«Catalunya a tots els sectors» i «Els crims dels feixistes»— són el resultat d'una nova excursió per altres sectors del front, amb el propòsit de destacar la feina de l'exèrcit popular, en posicions molt pròximes a les línies enemigues. Lloveras recull testimonis sobre els horrors de persones escapades del bàndol feixista, dels assassinats de civils i del maltractament de les vídues embarassades de republicans. L'última crònica, a finals d'agost de 1937, és la ressenya de la calorosa acollida que li fa la ciutat d'Alcanyís al president de la Generalitat, Lluís Companys, en una visita al front.

25 CAPDEVILA, Lluís: «Un noble gest de fraternitat», *La Humanitat*, 23 de desembre de 1936, p. 4.

26 El cognom apareix també com a Lloveres, a la crònica del 26 de juny de 1937, i Lloberes a la del 2 d'agost.

Circa 1945

Narcís Lloveras.

AUTOR DESCONEGUT / JOG

Taper, de nou, a Ceret

2

«Narciso Lloveras Plaja» figura, amb 31 noms més, en una llista mecanografiada de «Individuos de esta ciudad que han ingresado como voluntarios en el Ejército Rojo», conservada a l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà, redactada molt probablement per a facilitar la repressió.²⁷ D'acord amb el testimoni de la família, el domicili del carrer Hospital 7, on havia viscut amb la seva germana gran Dolors, és registrat i buidat per les noves autoritats. En absència seva, és detingut el fill Joan Lloveras Martinell, de 38 anys, resident a Llagostera, músic, casat i pare d'una filla. Tot i que no ha anat a la guerra ni té significació política, és tancat en una presó militar de Girona durant gran part del 1939.

Als arxius municipal i provincial de Girona només hi ha constància documentada de la presó provincial instal·lada al Seminari i d'una presó de dones instal·lada el 1940 a l'antic convent de les Adoratrius, en el lloc que ara ocupa un hotel en el carrer de Sant Antoni Maria Claret.²⁸ No obstant, Concepció Lloveras Ferran recorda haver anat amb la seva mare Rosa a visitar el pare empresonat en la caserna militar instal·lada durant la guerra civil en l'antic convent de les Adoratrius, que acollí presos masculins des del final de la guerra. Tenia com a companys de cel·la el químic i farmacèutic Joan Xirau Palau, de Figueres, i el director de l'Institut de Batxillerat d'aquesta ciutat durant la guerra, Joaquim Serra. Xirau era el petit de quatre germans, el filòsof Joaquim i els advocats i polítics Josep, diputat de la Unió Socialista de Catalunya, i Antoni, diputat d'ERC i conseller de la Generalitat.

El destí que podia esperar Narcís Lloveras és fàcilment previsible, a la vista del tracte donat al seu fill. L'escriptor Carles Rahola, germà del propietari de *L'Autonomista*, fou detingut, condemnat a mort i executat el març de 1939, per tres textos publicats l'any anterior, dos dels quals són articles al diari (PUIG, 1979; BENET, 1999; CARMANIU, 2006). Dàrius Rahola marxà a Perpinyà, on morí el 1940. La família Rahola fou desposseïda del diari i la impremta, que utilitzà la nova premsa falangista.

27 ACBE. Carpeta de la «Comissaria d'Ordre Públic de la Generalitat, 1937-39».

28 Informació facilitada pel director de l'AMGi, Joan Boadas, per mitjà de Joaquim Nadal.

Circa 1945

Narcís Lloveras.

AUTOR DESCONEGUT / JOG

La família conserva una memòria difusa de la marxa de Narcís Lloveras a l'exili. Sembla que en algun moment passà per la Bisbal camí cap a França, passant per Olot, on vivia la seva filla Carme, casada i mare de dos fills i una filla. Féu tota la retirada a peu, no sabem en quina companyia, caminant de nit i dormint de dia per evitar ser descobert, semblaria que per Prats de Molló, però també hauria pogut ser per la Jonquera. Va passar el Pirineu, però no se sap on va anar a parar. La família creia que s'havia instal·lat de seguida a Ceret, on el flux de refugiats era menor que en altres poblacions. El paper de la vila en aquests anys anava lligat al funcionament de l'escorxador d'animals (abattoire) per on passà tot el bestiar evacuat d'Espanya, sobretot cavalls i mules, i al proveïment de carn als camps de refugiats. Altrament, com a seu de sub-prefectura, registrà una forta activitat judicial relacionada amb els refugiats i amb el transport del patrimoni artístic espanyol, carregat a l'estació de Ceret en direcció a Ginebra (BARBA, 2009).

A Ceret s'hi va instal·lar la família Irla, però no se sap si també hi passà en un primer moment Lloveras, bé que és la seva residència coneguda des de 1941, com es veurà més endavant. La família Irla estava formada pels germans Josep, Francesc i Nicolau i les famílies respectives. Josep Irla i Bosch, que havia estat alcalde de Sant Feliu de Guíxols, diputat provincial i de la Mancomunitat pel districte de la Bisbal, membre de la Diputació de la Generalitat que elaborà l'Estatut d'Autonomia, comissari de la Generalitat a Girona, diputat a Corts i director general d'Assistència Sanitària, fou president del Parlament de Catalunya, des d'octubre de 1938, i president de la Generalitat a l'exili, l'octubre de 1940, després de l'afusellament de Lluís Companys.

La instal·lació dels Irla a Ceret²⁹ és deguda a l'acollida que els féu Víctor Roqueta (Ceret 1898 - Sandbos-

tel, Alemanya, 1945), propietari d'una fàbrica de taps que havia fundat en aquesta població el seu pare Pierre, que hi havia arribat des de Cassà de la Selva i havia muntat també una fàbrica a Narbona. Víctor Roqueta s'havia casat amb Rosa Bea Noguer, natural de Garriguella, afillada d'Emili Garriga, que havia estat diputat de la Mancomunitat per la Lliga.³⁰ Roqueta, que va ajudar molts refugiats espanyols que van passar la frontera durant la Guerra Civil i la retirada, va ser detingut per la Gestapo el 1943, acusat d'ajudar la Resistència durant l'ocupació alemanya de França, i traslladat al camp de concentració de Neuengamme a Sandbostel, un poble de 800 habitants prop de Hamburg, on va morir el 19 d'abril de 1945. Lloveras va treballar a la fàbrica Roqueta cinc anys, segons s'informà al seu fill després de la seva mort.

Per la seva rellevància política, Josep Irla fou confinat unes setmanes a Le Mans, prop de París, entre maig i juny de 1940, per tornar després a Ceret, bé que, un cop convertit en president, passà a establir-se a Cogolin, al departament del Var, on obrí una fàbrica de suro, el negoci tradicional de la família al Baix Empordà. Morí a Saint Raphael, el 1958, després d'haver estat succeït a la presidència de la Generalitat per Josep Tarradellas, el 1954. Francesc Irla, germà segon del president, residí a Ceret fins la seva mort el 1961. Hi tingué una fàbrica de suro, féu donació dels seus llibres a la biblioteca i hi té un carrer dedicat. Josep Irla era de la mateixa edat que Lloveras i es coneixen de feia anys. Francesc Irla, cinc anys més jove, havia estat des de 1906 el director del setmanari republicà federal *El Programa* de Sant Feliu de Guíxols (CALVET i ROIG, 1981), del que Lloveras havia estat correspon-sal a la Bisbal.

Arran de la presentació de l'edició impresa d'aquest llibre a la Bisbal, el 3 de març de 2017, hem sabut que

29 Informació proporcionada, després de la publicació de l'edició impresa d'aquest llibre, pel periodista Josep Playà Maset, així com el contacte amb la jove de Roqueta, Elena Coll, i la néta Helena Roqueta Coll. Veure també: PLAYÀ MASET, Josep: «Víctor Roqueta, un garriguellenc mort als camps de concentració nazis», *Revista de Garriguella*, 31, 2016, p. 16-17.

30 Veure PLAYÀ MASET, Josep: «Garriguellencs il·lustres: Emili Garriga, el diputat liberal de la Mancomunitat», *Revista de Garriguella*, 30, 2015, p. 14; i DEL CAMPO JORDÀ, Ferran; COLLS COMAS, Josep; JUANOLA PAGÈS, Jusa; i SERNA COBO, Èrika: «Els diputats altempordanesos de la Mancomunitat. Apunts biogràfics», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 47, 2016, p. 423-457.

Ceret, circa 1945

Narcís Lloveras.

AUBERT / JOG

Narcís Lloveras va anar a parar al camp de refugiats de la platja d'Argelers i probablement hi va ser força mesos. L'historiador Jordi Gaitx ha recuperat dues cartes escrites per Josep Irla al diputat Joan Tauler³¹ —administrador dels pagaments de l'ajuda econòmica que la Generalitat dispensava els primers temps de l'exili des de París—, que no va incloure en la correspondència seleccionada a les *Memòries d'un president a l'exili*. En una carta de l'1 de maig de 1940, l'encara president del Parlament s'interessa per la situació «de l'amic Narcís Lloveras, que passa molt malament en el camp d'Argelers» i que «demana un ajut per anar passant». En una segona carta del dia 6 del mateix mes, li diu l'agraïment del bisbalenc, que ja tenia 64 anys, pels cent francs que se li han enviat. Feia un any i tres mesos que havien sortit cap a l'exili. El 10 de maig començaria l'ocupació nazi de França, després de la qual Lluís Companys fou detingut i lliurat a Franco, que el féu afusellar el 15 d'octubre a Barcelona.

Posteriorment hem sabut que Narcís Lloveras havia estat també al camp de concentració d'Agde, més al nord de la costa, prop de Narbona, i potser a algun altre, a més d'una companyia de treball a les Ardenes, regió natural compartida per França, Bèlgica i Luxemburg, probablement durant el 1939. Així ho explicà ell mateix en una carta adreçada al president de la Generalitat a l'exili, Lluís Companys, datada al camp d'Argelers el 12 de març de 1940,³² en que li demana ajut davant el SERE (Servicio de Evacuación de Refugiados Españoles, depenent del govern de la República), després de no haver tingut resposta a la seva petició per a obtenir algun subsidi. Lloveras, que no coneixia personalment Companys, fa una breu presentació de si mateix i li diu quines persones poden donar-li refe-

rències seves: Josep Irla, el conseller de Treball Martí Barrera, fill també de la Bisbal, i Miquel Santaló, primer alcalde republicà de Girona i posteriorment ministre de Comunicacions de la República, conseller primer de la Generalitat i diputat a Corts. Li recorda una única trobada personal, en la seva visita al front d'Alcanyís, l'agost de 1937, quan va saludar-lo en nom dels companys de la secció de Censura de Premsa de la 30 Divisió de l'Exèrcit Popular, la unitat militar en la qual s'havia reconvertit l'antiga Columna Macià-Companys, arran de la integració de les milícies antifeixistes a l'exèrcit regular.

Per la carta sabem també més detalls de l'estada de Lloveras a l'exèrcit republicà, després de la publicació de la seva darrera crònica a *L'Autonomista*, justament sobre l'esmentada visita de Companys al front. Assolí el grau de tinent per mèrits de guerra, sense haver pogut ascendir més, diu, pel fet de no pertànyer «al partido», referència probable al Partit Comunista d'Espanya que assolí una gran influència en l'organització militar. Hi atribueix també el fet no haver obtingut resposta a la seva petició de subsidi al SERE.

Pel seu interès testimonial reproduïm sencera aquesta carta, respectant la literalitat de l'expressió de Lloveras:

«Argelés sur mer 12 Març 1940

Senyor Lluís Companys

Honorable i distingit senyor: Em plau dirigir-me a vostè, però ho faig davant la necessitat d'exposar-li el meu cas.

Estic segur que el meu nom no el recordarà, però bé que n'hi faré memòria de la meva persona.

Sóc de La Bisbal d'Empordà, un dels més vells federals d'aquella contrada (d' E.R.C.) el qual en certa ocasió trovant-se vostè a Alcanyís, en nom propi i representació dels demás companys de la Censura de Guerra vaig vindre a saludar-lo. Tinc 64 anys i sóc periodista y el més vell de la columna Macià-Companys i més tard de la 30 Divisió, 131 Brigada, en la qual vaig ascendir a tinent per mèrits de guerra, no havent alcançat més graduació "por no estar afiliado al Partido". Dit això vaig a exposar-li có que tant m'interessa.

Des del camp de concentració d'Agde vaig fer lliura-

31 ANC-Fons Generalitat de Catalunya-Exili (511), 04.03.01. Demandes d'informació, subsidis i/o emigració, Correspondència entre el president Companys o Joan Tauler i diversos refugiats catalans. Agraïm a Jordi Gaitx aquesta aportació, que explica en el seu bloc "Història i llocs", entrada del 4 de març de 2017, <http://jordigaitx.blogspot.com.es/2017/03/el-combat-contra-loblit-republica-i.html>

32 ANC1-511-Generalitat de Catalunya (Exili) 734. Dec aquesta informació a la Fundació Josep Irla.

ment de la meva documentació al S.E.R.E. per conducte del seu representant de l'expressat organisme en l'esmentat camp, senyor Cid Molet, el qual em digué li donaria curs ràpidament. Això fou pel mes de juny o juliol de l'any passat i encara és l'hora que no se m'ha dit ni una paraula i en canvi a altres sense documentació han rebut subsidis més d'una vegada.

Davant de les coses que han passat a aquell organisme em vaig decidir posar-los uns mots en el sentit de que almenys em retornessin la documentació ja que no em donaven el subsidi que em pertocava, perquè si bé alguns han cobrat més del que els pertocava, perquè eren del Partido, havien estat molt poc atents amb mi.

Vostè, senyor Companys, crec es farà càrrec de com una persona de 64 anys d'edat que tant ha lluitat pel republicanisme faci ja un any i escaig vagi a raure d'un camp a l'altre i als Ardenes en companyies de treball sense socorro de cap mena i amb una vida de completa indigència.

Tot el que li he exposat és solament per si vostè té mitjans per a interessar del S.E.R.E. atengui els meus drets o bé em retorni la documentació expedida pel Comissari de Correus de Campanya de l'Exèrcit de l'Est, senyor Lluís Capdevila, que era l'unitat en la qual estava enquadrat darrerament.

De la meva personalitat pot informar-se pels amics i paisans meus senyors Barrera, Irla, Santaló i demés representants per la Circumscripció de Girona.

Gràcies per endavant per tot el que faci per mi.

Afectuosament el saluda sempre affm. S.S.

La meva adreça:

Narcís Lloveras

Employé du magasin de Recupération

Peloton 151

Argelés sur Mer

(Pyr. Or.)»

Hem de suposar que Lloveras no rebé resposta a aquesta carta i que escriví uns dies més tard la carta ja citada a Josep Irla, que s'interessà pel seu cas amb el diputat Tauler, que era el delegat de Companys per al suport als refugiats, del que finalment rebé l'ajut esmentat en la segona carta d'Irla. No sabem en quin moment Lloveras pogué sortir del camp d'Argelers, en

el que hauria hagut de suportar unes duríssimes condicions de supervivència.³³ El maig de 1939 es produí el trasllat d'uns 2.000 refugiats catalans del camp d'Argelers al camp d'Agde, amb motiu d'un tancament del primer que resultà ser només temporal ja que es tornaria a obrir passat l'estiu després d'algunes reformes per mitigar la duresa de les seves condicions (SOLÉ I TUBAN 2011: 111-113). Aquesta data coincideix amb l'allusió de Lloveras a una gestió amb el representant de SERE al camp d'Agde, «*el juny o juliol de l'any passat*». També és per aquestes dates que es promou l'allistament voluntari dels refugiats a les Companyies de Treballadors Estrangers, de les que diu haver format part a les Ardenes, en la carta a Companys.

Fins aquí, no podem saber si Lloveras va sortir d'Argelers a mitjans 1940 després de les cartes esmentades o si hi va romandre més temps. Sabem que va treballar cinc anys a la fàbrica Roqueta de Ceret. Comptats retrospectivament des de la seva mort de gener de 1947, ens situariem a finals de 1941 o inicis de 1942. Podria ser que hagués arribat abans a Ceret i hagués tingut o no alguna ocupació, a redós de la família Irla, que coneixia almenys des de la seva corresponsalia de *El Programa* guixolenc de 1914-1915.

Narcís Lloveras va morir a Ceret el 24 de gener de 1947, la vigília de fer 71 anys. Sense haver-lo pogut veure més i amb una correspondència limitada, el seu fill Joan rebé la notícia de la mort en una carta sentida i plena de reconeixement escrita en català pel propietari de la fàbrica de suro Roqueta (probablement Pierre, germà de Víctor) on el pare havia treballat els darrers cinc anys:

«Volgut Senyor:

És amb una sincera pena que m'escau de fer-vos conèixer el traspàs del vostre Pare, Narcís LLOVERAS, bon

33 Hi ha una descripció detallada de les condicions extremes de vida al camp d'Argelers —en el que hi arribaren a conviure més de 100.000 persones i n'hi passaren prop de 500.000—, a partir de nombrosos testimonis recollits al llibre de Felip SOLÉ i Grégory TUBAN: *Camp d'Argelers, 1939-1942*, autors també d'un documental del mateix títol emès per TV3 el 2009.

amic i obrer de la nostra casa d'ençà 5 anys, ocorregut el dia 24 de gener després de dos dies de malaltia incurable, diagnosticada d'hemorràgia interna pels facultatius que l'assistiren.

L'enterrament efectuat el dia 26 fou una manifestació de dol a la qual hi prengueren part tots els catalans i espanyols exiliats i un bon nombre d'amics francesos que voleren també testimoniar l'afecte i la simpatia que sabé guanyar-se el nostre plorat amic durant el transcurs del seu sojorn a Ceret, malgrat que s'escaigué un dia inclement, amb 1 metre de neu pels carrers i tenint d'atravessar més d'un quilòmetre per anar al Cementiri.

Tres corones foren ofertes a la seva memòria: una del personal de la casa; altre, dels amics francesos; i la darrera, de tots els catalans i espanyols residents a Ceret. El fèretre fou conduït a braços per espanyols, en defecte de poder transitar el cotxe funerari a causa de la neu i de les gelades.

Us enviem un retall d'un dels diversos periòdics que dedicaren a la seva memòria unes línies de condol i de simpatia, per a què podeu veure com era estimat el vostre Pare [...].»

No hem trobat aquests retalls ni hem pogut localitzar als arxius i biblioteques municipals i departamental de Ceret i de Perpinyà la col·lecció d'aquests mesos del setmanari *Courrier de Ceret*, on escrivia el seu amic Chambon, cap de l'oficina d'impostos de l'Estat a Ceret.³⁴ L'altre setmanari, *Le Cri Ceretain*, publicà l'1 de febrer de 1947 una necrològica en aquests termes:

«M. Lloveras, réfugié espagnol, vivait chez nous depuis longtemps déjà. D'un temperament calme, d'une réserve exquise qui donnaient encore plus de valeur a ses convictions profondément republicanes, le difunt jouissait de l'estime Générale de la population de Céret.»

Entre l'escassa documentació en mans de la família, hi ha la còpia d'una altra carta enviada per Francesc Irla a Emili Vigo —escriptor bisbalenc i secretari parti-

cular del president de la Generalitat—³⁵ en la que descrivia amb detall el ressò de la mort de Narcís Lloveras entre els refugiats catalans i espanyols:

«L'enterrament s'efectuà ahir al matí. A despit del temps inclement, una nombrosa concurrència desafià les dificultats de caminar enmig d'un metre de neu i en una distància d'un quilòmetre per a retre al malhaurat compatrici i amic la darrera marca de simpatia i de condol.

El fèretre fou portat a braços d'amics exilats, en defecte de poder funcionar el cotxe mortuori, per exposició decisió, bandera desplegada al davant, amb un seguici impressionant, en el que, ultra la major part dels elements que componen el cens ceretà de l'exili, hi havia un fort contingent d'amics francesos. Tres corones foren dedicades a la seva memòria. Una, dels ceretans amics seus, altre del personal de la fàbrica on treballà Lloveras, i la darrera, oferta per totes les organitzacions catalanes i espanyoles dels exilats que viuen a Ceret.

En l'acte de l'inhumació, la choral catalana, de la qual el nostre amic formava part, sota la direcció del mestre Camps,³⁶ va cantar "L'Emigrant". Les estrofes del cant de la nostra enyorança, en aquella hora i en el lloc sagrat o propici al recolliment religiós, foren escoltades amb una evident emoció per l'assistència, sorpresa pel sentiment de la melangia i l'afecció. En nom dels amics íntims del difunt, parlà Josep Pascual, llegint unes sentides notes en honor seu, que produïren forta impressió. [...] Monsieur Chambon, en representació dels amics francesos, dedicà també unes paraules efusives i sentimentals a la memòria del plorat Lloveras, que foren escoltades amb tota devoció pels assistents. [...] Per acabar, puc dir-te que l'acte de l'enterrament fou comentat

34 Informació facilitada per Adrien Camps, secretari general de l'Ajuntament de Ceret.

35 Identifiquem el membret de la carta —F. Yrla— amb el germà del president, ja que hem vist referències del cognom escrit amb Y, fins i tot per part del propi president Josep Irla en els seus primers anys d'activitat política. El destinatari és un «benvolgut Vigo». Josep Irla es refereix amb especial calidesa a Emili Vigo, a les seves memòries. (IRLA, 2010; MAYMÍ, 2003; MORALES, 2008). Sobre l'exili d'Emili Vigo (GAITX, 2007, p. 1927-222).

36 Es refereix al mestre de música ceretà Frederic Camps, que avui té un carrer dedicat a la vila.

L'edició de *La Humanitat* editada en aquell moment a Perpinyà, es feu ressò de la mort i l'enterrament de Narcís Lloveras a Ceret.

PIRINEUS ORIENTALS

A Cèret, on residia, ha mort un altre company de lluites i d'exili: Narcís Lloveras, veterà militant del republicanisme empordanès. A La Bisbal d'Empordà, en les terres gironines, en la premsa comarcal — « El 6 d'octubre », « El Programa », « L'Autonomista » — en Lloveras durant més de cinquanta anys hi menà el combat per la bona causa amb arduesa i entusiasme.

L'acte de l'enterrament constituí una emocionant manifestació de dol, presidida per la nostra ensenya. En el moment de l'inhumació la coral catalana de Cèret, de la qual el nostre amic formava part, sota la direcció del Mestre Camps, va cantar « L'Emigrant » que produí una profunda emoció en tots els assistents. Josep Pascual, parlà en nom dels amics íntims del finat, rendint un darrer homenatge a les seves virtuts, a la seva integritat política i remarcant el dramatisme del seu traspass lluny del seu poble, dels seus fills i dels seus nets. Mr. Cambon, cap de l'Enregistrament de Cèret, digué unes paraules emocionades en nom dels amics francesos.

Que la terra sigui lleu a Narcís Lloveras ! I que un dia no guire llunyà, ja seva despulla pugui reposar eternament en l'encontrada que fou escenari de les seves lluites i il·lusions !

Després d'unes actives gestions portades a terme per tal de coordinar les activitats d'E. R. de C. a aquest Departament, el Comitè lo-

La correspondència i les sol·licituds d'ingrés ha d'adreçar-se a Quillan, 4, Grande-Rue.

El diumenge dia 5 de gener, al local de l'Associació des Ingenieurs Civils, va reunir-se l'Assemblea General de la Departamental del Sena. Per indisposició del President Joaquim Termes obri l'acte el Vice-President, Josep Maria Quintana. Josep Guera feu una

El Secretari Josep Quero feu una documentada exposició de les activitats de la Departamental durant l'any 1946.

Toi seguit es procedi a un ampli canvi d'impressions amb referència al Pie del Partit i s'aprovà una resolució de caire general que els delegats del Sena go-morran a la con-

Abans de procedir-se a l'elecció del nou Comitè de la Departament, al tinent en compè que l'estat de salut impedia la recepció del President sortint, Joaquim Termes, p'r unanimitat, fou elegit President d'Honor, com homenatge a l'entusiasme i a la perseverança que sempre ha posat en el desenvolupament del seu càrrec i a servei de les nosres idees.

E' nou Comite' Departamental
quedà constituït de la següent ma-
nera :

nera :
President. Joan Tauler ;
Vic-Pleid n., Pere Ferrer ;
Secre-ari, Josep Ma. Quintana ;
Secre-ari-adjunt, Lluís Gauachs ;
Tresorer, Llorenç Ramonet ;
Voca's, Josep Quero, Joan Col,
Miquel Nogués, Josep Ferrer, Fermi
Tubau.

Tubau.
Finalment, Miquel Santalo, del
Consell Executiu del Partit i Mini-

re de la República, a petició dels
assistents, féu una detallada infor-
mació de l'actual situació política
que fou seguida amb gran interès
per tots els reunits.

El passat 22 de desembre tingué
lloc a La Seyne-sur-Mer l'assemblea
departamental per a la constitució
del Comitè del nostre Partit. Aquest
quadró constituït, com segueix :

President, Ramon Gallart; Vice-President, Joan Castellvi; Secretari, Francesc Ventura; Tresorer, Josep Montserrat i Vocal Josep Marqués.

La correspondència i les deman-
des d'ata adreçar-les al Presiden-
Sr. Ramon Galarz, Campagne Plef-
fet, Quartier des 4 Moulins, La
Seayne-sur-Mer (Var).

« AJUT CATALA »

Responent a les directius del nostre Partit, s'ha constituït el Comitè « d'Aju. Cata à » d'E. R. de C. d'aquest D partam-n', quedant constituït de la següent manera :

Secretari, Joan Depé ; Tre-orer,
Ramon Casals ; Vocals, Rosita Ca-
sals i Josep Nicolau.

Adreçeu la correspondència al
Secretari, Sr. Joan Depé, 16, route
de Saintes, Angoulême (Charente).

LLUIS VILLALTA, de Barcelona del qual hom sap solament que resideix al Departament dels Baixos Alps.

Per tal de poder fer-li arribar
noves dels seus familiars de Cata-
lunya, preguem a totes les per-

per això que Franco té molts
contactes amb l'Estoril? Darrer-
ment diversos dels seus emissaris
han entrat en contacte amb el p-
tendent. I, a darrera hora, se
anuncia la nova d'un viatge a P-
tugal d'un home tant poc dub-
de fidelitat envers el Caudillo c-
és el General Moscardo. To'h-
coincideix en afirmar que Mosca-
ha estat enviat com a emissari
Franco.

Cal doncs que els elements a
francistes vagin molt en com
car cer's contactes podrien resu
ben contraproduents. Els mo
quiles de l'Esoril no escarmen
i els de l'interior sembla que
escarmetat tan poc com els d
platja portuguesa. Qu. ningun
obidi en e. camp anifeixista

Pero Franco juga encara a cartes. Per si falla la combinació amb els monarques, torna a dreçar cos la maniobra de democ

zació del règim. El mateix Ca-
valleria fer un plebiscit que
més la seva presència al Gov-
a tal efecte, ha encarregat a
tut Nacional d'Estadística la
feció d'un cen. sectorial. A
torna a parlar-se amb gra-
tència de la formació de
moviments polítics dirigit-
amics del règim. Concretam-
l'actual ministre de treball,
rada Giron, que es distinge-
una demagogia del tot ve-
gratuita, seria el líder d'un
Treballista nou de trífica i
ministre d'afers estrangers
Artajo, un dels instrumen-
perillosos de la cleda jesuític-
dria a encarnar les ten-
ocials cristianes.

Mer, restant però, els an
dors se n'han anat. Bé es
qu. n'ha arribat un de n
de l'Argentina. I que va apr
l'oca lo per a fer un gran
... hispano-americano.

per tot Ceret i que si hagués fet bon temps, és a dir, si les comunicacions haguessin estat normals, la concurrència s'hauria multiplicat.»

L'edició a l'exili francès de *La Humanitat*, «portant-veu» d'Esquerra Republicana de Catalunya que fundà Lluís Companys el 1931, publicà el 4 de febrer de 1947 la notícia de la mort de Narcís Lloveras, «*veterà militant del republicanisme empordanès*», que al llarg de més de cinquanta anys menà a la premsa «*el combat de la bona causa amb ardidesa i entusiasme*». Es referia a l'acte de l'enterrament amb dades tretes molt probablement de la carta de Francesc Irla a Emili Vigo, i l'acomiadava amb aquestes paraules:

«Que la terra sigui lleu a Narcís Lloveras!³⁷ I que un dia no gaire llunyà, la seva despulla pugui reposar eternament en l'encontrada que fou escenari de les seves lluites i il·lusions!»

---

37 Tot i la utilització per part del periòdic d'aquesta expressió de comiat usada per la francmaçoneria i que entre els fundadors d'Esquerra Republicana de Catalunya hi hagué nombrosos francmaçons, no hi ha constància que Narcís Lloveras Plaja n'hagués format part, segons la informació documental obtinguda per la Fundació Josep Irla. Tampoc els seus néts en tenien cap notícia. Veure també nota 25.

de forces reu-
película artistas
ore, Bárbara La
et y Roberto Me-
las interpretarán
es principales; pa-
segundo orden,
atimado esfuerzos
s los ha confiado a
y, Otto Hoffman,
s y Mathilde Brun-

es el actor america-
r para la interpre-
eles raros. Su èxito
uvo lugar con «Mi-
es de esta película se-
do extraordinario en
» (Tigre Blanco).
erpretó el papel prin-
ptain Applejack».
r ha dejado muy buen
n el papel de Marión,
de los Bosques».
La Marr es considerada
olonia cinematográfica
geles como el gran des-
to de este año. Ya ha
en una docena de films,
de decirse que su carrera
con «Los Huéspedes de la
MacKim es muy conoci-
«villanos».
a editora de este film es
Goldwyn.

«Peg de mi corazón»
cèlebre comedia inglesa se-
irrollada ante la pantalla
Angeles. El autor del esce-
es King Vidor. El papel prin-
serà interpretado por la es-
de èste, la estrella Laurette
or.

Teo Cants de Pàtri

Secció cultural del Ateneu
Social Democràtic

La Junta directiva i els mestres
directors del referit Orfeó, desit-
osos de que nostra ciutat pren-
gui cada dia més interès pel cant
popular i creient aixís fomentar-
lo, han acordat crear una escola
de solteig per a nois i noies.
Per a ingressar a la referida es-
cola serà precis haver complert
set anys.

Les classes de solteig seràn els
dilluns, dimarts, dimecres i dijous
i duraràn des de dos quarts de sis
fins a les set del vespre.

El número d'alumnes serà limi-
tat, essent preferits els qui desit-
gin ésser cantaires de l'Orfeó.
Els alumnes solament deuràn

LA BISBAL

MUNICIPALERIES.—L'objecte
de la sessió del ple que la Corpo-
ració municipal va celebrar el di-
jous de la setmana passada, fou el
de pendre les midas necessàries
per si l'Energia Elèctrica de Cata-
lunya no es volgués posar a la raó
vers els seus tenedors. I com que's
vesllumen possibles abusos per
part d'aquesta poderosa compa-
nyia, els reunits prengueren l'a-
nyia, i a l'efecte, es feu una recolle-
ta general de les llibretes indica-
dors dels afors dels comptadors
i en prengueren nota com a gestió
inicial per a dur a terme tan im-
portantíssima millora.

L'acord no es prengué per una-
nimitat, lo qual era d'esperar:
Graupera fou el qui s'hi opo-
sà pretextant la construcció d'un

El Secretario particular y politi-
co del Gobernador civil, D. José de
las Casas, nos dijo ésta mañana lo
siguiente:
«Ante todo, y particularmente,
intereso de los periodistas un fa-
vor. Yo no he dicho cómo me atri-
buye «El Gironés» de ayer, que en
los tiempos actuales estemos al
margen de la democracia. Lo s
mismos hechos condenarian esa
afirmación, que no comparto ni
siento. Más democrático que un
Parlamento estéril, es el Gobierno
que ha logrado suprimir el terro-
rismo y dar forma a un estatuto
de Administración local. Lo que si
dije, es que no se olvidase que se
ejercía la previa censura, y que
este procedimiento aunque poco
democrático se halla en vigor.
Lo primero constituiría una cen-
sura al régimen imperante; lo se-
gundo, que fue lo que dije, se re-
duce a una glosa de declaraciones
que apreciando realidades transi-
torias, ha hecho recientemente a
la prensa extranjera, el ilustre
marqués de Magaz.»

— Abrigos, vestidos, y sombre-
ros para niños. Casa Dalmau Mas-
sa, Rambla Libertad, 8.

En Serra de Daró ha sido dete-
nido José Parnau Arnaiz, de 44
años, en el preciso momento en
que intentaba robar el gallinero
del manso «Cebriá».

El Parnau manifestó que su in-
tento era robar las gallinas para
venderlas, y con el producto pa-
gar una deuda que tenía.

Para las próximas ferias de San
Narciso el Ateneo de Gerona ha
organizado una exposición de
obras del notabilísimo dibujante
y decorador don Juan Vila, sobra-

CRONICA

y vientos húmedos de
Asievitars la tos y no pe-
la buena audición de la
el citado concierto.

Ha sido nombrado ofi-
cera clase del Cuerpo
fos, con destino a la
esta provincia, nuestro
amigo don José Colon
hijo del oficial de Hac-
Administración de R.
cas, don Francisco.
Reciban nuestra c
rabuena.

Ha sido trasladada
nistración de Renta
la Delegación de Ha-
celona, nuestro que
colaborador, don J
Colomer, oficial de
vincia.

— Ropa blanca:
Massa (La Cana)
Rambla 8

GRANJA para arrendar
Magnífica finca para cr
de ganado, de extensio
NAS de cultivo, buena
dante agua, mercado
más productos en la pu
tio concurrirismo, pa
banistas, situado en
pintoresco y de mucho
balnearios y estación
nia. Para más detall
PICO y J
Caldas

3 Bicicletas, re
para caballe
tado.

Razón: Plaz
5 (Posada de

— Los traj
volverán a d
la gran guer
te casa BER
J. J. Bertran
exclusivo p
Gerona, Re
número 1.
señores Sa
las con la r
Consumi
das las Sa
llo borda

SALON CINE GR

SABADO y DOMINGO, 25 y 26 de C
GRAN ACONTECIMIENTO A

6 COLOSALES ATRAC
Bailes españoles
Famosos equilibrist
ESTATUAS
Reyes
El infernal
Jazz-Band
Chatam

22-10-1924.

El Corresponsal

L'aportació d'un corresponsal local i polític

3

L'anàlisi de les cròniques publicades per Narcís Lloveras a *El Autonomista*/*L'Autonomista* ens permet perfilar la seva figura com a corresponsal local i polític. Les dues funcions són perfectament destriables en els vuit centenars de cròniques seves i en els varis milers de notícies que contenen. La funció posterior de corresponsal de guerra, segueix nodrint-se del mateix esperit bisbalenc, catalanista i republicà federal.

El corresponsal local és una figura informativa que pren molta importància en les poblacions d'un cert relleu que no disposen de diaris ni setmanaris propis. Aquest és el cas de la Bisbal, —capital del Baix Empordà, cap de partit judicial des de 1834 i amb títol de ciutat des de 1906, amb un cens de 4.762 habitants (1930)— on la publicació de premsa local és molt irregular, inexistent des de 1913. Ja avançat el període de la corresponsalia de Lloveras, després d'un efímer periòdic oficiós de la dictadura dit *La Comarca* (1925), apareix el setmanari catalanista *El Bisbalenc* (1927-1932) fet per elements de l'Escut Emporità, mentre que membres del sector Estat Català d'ERC posen en marxa *Ciutadania* (1932-1934). El març de 1936, el veterà setmanari *Baix Empordà* (1909-1936) de Palafrugell, portaveu de la Lliga, que mantenia una corresponsalia regular a la Bisbal, passà a editar-s'hi.

La vida periodística de la Bisbal hauria assolit una certa densitat a inicis de 1933, i Narcís Lloveras hi tindria una posició de respecte. Així es dedueix d'una notícia publicada al diari *L'Opinió* en la que apareix com a portaveu de la premsa local en l'acte d'inauguració d'unes reformes fetes en un establiment conegut com «Café de les Delícies». Segons el corresponsal del que fou el primer òrgan barceloní d'ERC, Lloveras «*exposà la idea que subscrivia per complert de formar una associació de premsa integrada per tots els que escrivim en periòdics locals i forans*». (LLOBERAS, 1970, p. 226-228).

No hi ha contradicció en la compaginació de la doble funció de corresponsal local i polític, d'acord amb la orientació partidista de gran part de la premsa diària i setmanal de l'època, fent excepció dels diaris d'orientació comercial i sense definició política expressa. Com a corresponsal local, Narcís Lloveras proveeix el diari republicà de la província de Girona d'una miscel·lània àmplia de notícies de la Bisbal i voltants. Com a corresponsal polític el proveeix de la

informació pròpia del PRDF i les entitats afins, a més d'actuar com a polemista i propagandista en la lluita dels partits, les convocatòries electorals i altres ocasions d'interès. Hi ha un espai de solapament entre les dues funcions quan destaca les notícies relatives als correligionaris en l'àmbit de la vida social i familiar, com prometatges, noces, naixements, defuncions i activitats professionals, entre altres, una mena de gasetilles molt pròpies del periodisme local de l'època.

A més de la seva durada, freqüència i regularitat, així com l'ús principal de la llengua catalana, al llarg de quinze anys, hi ha varis aspectes que distingeixen la corresponsalia de Narcís Lloveras, entre les altres corresponsalies locals que el diari agrupa habitualment sota l'apartat «*Comarcas*», més tard «*Comarques*». Es tracta de la seva versatilitat en l'exercici de les diferents funcions informatives, la varietat de les fonts utilitzades, el domini de l'expressió en llengua catalana i l'habilitat retòrica i dialèctica.

Lloveras és alhora corresponsal, comentarista i reporter, funció aquesta última que en varies ocasions s'atribueix expressament i parla sovint dels entrevius que fa per a l'obtenció d'informacions fiables, una tècnica periodística innovadora en aquests anys. Recull la informació de l'Ajuntament, del mercat, del jutjat, de les entitats i de tots els qui protagonitzen o resulten afectats pels fets noticiables, acudint a totes les parts per a construir la notícia, quan aquesta ho requereix. Assisteix als actes públics, dóna una ressenya puntual i exacta dels acords i les intervencions en les sessions municipals. Comenta amb criteri l'interès i la qualitat dels concerts, representacions teatrals i conferències a les que assisteix, així com, en ocasions, la programació cinematogràfica.

Analitza i comenta l'acció de l'Ajuntament en relació als interessos generals de la població, com explica en varies ocasions amb uns apunts programàtics de la seva funció informativa. La seva actitud és molt crítica davant els ajuntaments de la dictadura i no deixa de ser vigilant amb els dos ajuntaments republicans, que contribueix a elegir i als que dóna suport personal i polític.

Com a corresponsal polític informa dels actes d'interès pel Partit Republicà Democràtic Federal i Es-

querra Republicana, amb suport a les candidatures que defensa, que són sempre «*la nostra candidatura*». El triomf del pacte anti-dinàstic en les municipals d'abril de 1931 dóna pas a una expressió continuada d'entusiasme en la ressenya dels principals esdeveniments polítics de l'adveniment i celebració de la Segona República, del pas per la ciutat d'altres personalitats i del consell de guerra pels Fets del Sis d'Octubre de 1934 que acaba amb l'absolució de l'alcalde i regidors processats.

De la nostra exploració de les cròniques de Narcís Lloveras, en resulta la constatació d'una quantitat i varietat considerables de dades i orientacions d'interès per als estudis i el coneixement històric de la Bisbal. Des del punt de vista polític, les ressenyes de les assemblees i actes públics de l'Ateneu Pi i Margall, el Partit Republicà Democràtic Federal i Esquerra Republicana de Catalunya, amb els noms d'intervinents, apreciacions sobre el públic assistent i transcripció de paraules dites, així com la composició de les candidatures, les campanyes de propaganda i els resultats de les eleccions municipals.

Pel que fa a la vida municipal, les ressenyes detalla- des de les sessions públiques de l'Ajuntament, amb els acords i la transcripció de les intervencions dels membres de la corporació sobre els punts de l'ordre del dia, així com els noms, la filiació política i l'activitat professional o econòmica dels membres dels diferents consistoris. Igualment, les dades, activitats i noms d'altres autoritats, funcionaris públics i directius de serveis socials i culturals i de les entitats locals.

La informació del corresponsal ofereix, altrament, nombroses dades sobre el mercat i el comerç, com els preus dels productes, les inspeccions de pesos i mesures i de densitat de la llet, amb l'expressió detallada dels noms dels titulars dels establiments i dels resultats. Sobre l'estructura econòmica i social de la ciutat i els seus principals sectors d'activitat, la indústria suro-tapera i la ceràmica, així com sobre els serveis de comunicacions per carretera i ferrocarril, de proveïment d'aigua i d'energia elèctrica i de l'estat de la sanitat local.

Potser l'aportació més genuïna i d'interès més directe pels lectors sigui l'aparició individual de molts

bisbalencs en les incomptables notícies personalitzades sobre el moviment demogràfic i els enllaços matrimonials amb expressió de noms i condició social i professional dels protagonistes. L'altra cara d'aquestes notícies amb noms i cognoms són les víctimes freqüents dels accidents de trànsit dins el centre urbà, a la carretera i ferrocarril, de baralles, robatoris, assassinats o suïcidis, presentats aquests amb molta naturalitat a la premsa de l'època. Els incendis sovintejats a les fàbriques de suro i als boscos de les Gavarres, així com les temptes i avingudes d'aigua del riu Daró, completen el quadre de la vida d'aquesta petita ciutat en uns anys de canvis econòmics i socials, no únicament polítics.

La crònica costumista de les festes, aplecs, excursions i ballades de sardanes completa l'obra d'un corresponsal que fa gala sempre d'un respecte cordial i educat per a totes les persones, creences i formes de vida, inclosa l'Església catòlica, malgrat la crítica a algunes accions i actituds del rector de la parròquia. L'atenció que dedica a la informació esportiva i, principalment al futbol amb ressenyes extenses i detallades dels partits que juga l'equip local, completa la rica dimensió panoràmica de la vida local que ofereix aquest corresponsal d'uns anys plens de novetats en tots els camps, no tan sols en la política.

Esdevingut milicià voluntari i corresponsal de guerra al Front d'Aragó, per les circumstàncies tràgiques del moment, les seves cròniques mostren més pròpiament la seva vocació narrativa. Compensa l'absència de veritables accions de guerra en un front molt estabilitzat amb la narració de la vida a la trinxera i als pobles de l'entorn. Ho fa sempre amb un to animós i anecdòtic, a més de militant, com requereixen la situació i la censura, aquest cop amiga, i es converteix ell mateix en personatge ocasional, l'«abuelo» català amic de la gent dels pobles aragonesos. Dóna notícia dels bisbalencs que són al front amb ell i no deixa d'intervenir en la vida local, on comitès antifeixistes improvisats han desplaçat l'autoritat republicana legítima. I retreu, sobretot, el mal ús a la rereguarda dels homes i les armes que es troben a faltar al front.

Narcís Lloveras fou el cronista republicà i catalanista de la Bisbal durant aquests quinze anys decisius, bé

que truncats, de la modernització política i social. Periodista vocacional, bé que tardà per l'edat a que correspon l'activitat que en coneixem, deixa una obra escrita de gran valor. Un testimoni de notable interès, també, per entendre l'abast del periodisme d'una època en la qual la funció informativa i la militància de partit podien coincidir al servei de l'interès públic i de l'acció política. L'episodi de la crítica i cessament posterior de l'alcalde Graupera, en el primer any de la Dictadura de Primo de Rivera, forma part de la millor tradició de la funció fiscalitzadora del periodisme informatiu.

El Autonomista

DIARIO REPUBLICANO DE AVISOS Y NOTICIAS
SE PUBLICA POR LA TARDE

PREMIER CONCERTADO

SABADO, 29 DE JUNIO DE 1931

ASO XXXV. — NUMERO 9208

Subscription
2 pes. mes

Calle de la Prensa, núm. 12 • GERONA • Telef. Interurbano, 1001.
Toda la correspondencia se dirigirá al Director. — De los trabajos publicados como responsables sus autores.

cénts.
núm. cuatro

Candidatura d'Entesa Republicana

Als electors de les comarques gironines:

CONVIT

GIRONINS:

Demà diumenge, a les onze, arribarà a la nostra ciutat el primer ciutadà de Catalunya, l'il·lustre President de la Generalitat En Francesc Macià, acompanyat de diverses personalitats que amb ell comparteixen les responsabilitats i les preocupacions del moment actual.

Són apòstols de les llibertats civils i ciutadanes; són cavallers d'ideals caríssims; són homes exemplars, unguits per la voluntat tota de Catalunya i del Govern provisional de la República, a les magistratures supremes de casa nostra.

Ofendrem la sensibilitat i la comprensió dels nostres conciutadans, si intentéssim remarcar la transcendència de la visita a Girona, espill d'hospitalitat i de civisme, segurs de que voldrà i sabrà retre tots els honors que mereixen.

CIVTADANIA

SETMANARI D'ESQUERRES

Voteu la
candidatura de
l'Ateneu
Pi i Margall i

ANY III

La Bisbal, 11 de Gener de 1934

NUM. 90

Llista núm. 3

CANDIDATURA DE L'ATENEU PI I MARGALL, Associació d'E. R. de G.

Francesc Roura i Gumà

Josep Figueres i Ralló

Josep Cebrià i Ginesta

Josep Molla i Aliu

Martí Pruneda i Valls

Joan Figueres i Figueres

Josep Palet i Comes

Pere Salamó i Tibau

Suplents: Joan Puig i Esteve; Sebastià

Bofill i Pi; Domènec Simón i Silvestre;

Pere Ribes i Bassa

cionari que imprimen les mases el dia 14 d'Abril, perquè sap que la República en aquests moments és la via ampla que ens permet arribar a la conquesta de les nostres llibertats de ciutadans i de patriotes. Catalunya se sent identificada amb la República.

Per això és dolorós constatar en aquest moment com la inconsciència de certes persones, priva de delimitar clarament els camps en la lluita de diumenge vinent, quan convindria per damunt de tot, una valentia i una noblesa, donant la cara tal com és, i no pretenguent amagar-la sota una careta d'hipocresia. Cal parlar clar. Hi ha problemes latents de vida o mort, hi ha la continuïtat o no del Parlament Català, hi ha l'ajuda o no al nou Govern de la Generalitat de concentració del republicanisme català, hi ha o no l'ajuda al enemic de casa nostra que són aquells que tenen per amics i que representen, confiant en el

com a més savi o com a més viu, provarà, ni més ni menys, la franca ridícula de la seva pedanteria.

Per això avui per damunt del confusióisme vergonyant i de la inconsciència lamentable, sura amb tota la seva claretat i amb tota la seva alta representació política la candidatura de l'Ateneu Pi i Margall. Garantia de republicanisme, de catalanisme i d'esquerrisme, que està al costat de la democràcia espanyola, del republicanisme català, del Govern de concentració esquerrana de la Generalitat i que, de sortir elegida, privarà amb els seus voics la dissolució que la Lliga preté del Parlament Català.

Per tot això, ciutadà bisbalenc, no et deixis arrossegar pels personalismes i pels egoismes, no escoltis aquelles veus que xiulen rastrement a la teva oïda. Escolta aquelles que parlen amb tota claretat a la llum del sol i a la teva consciència.

Oficines i
Prensa, 4 i 5.

ANY XL — NÚ

Sobr

En el P
C.N.T. adre
un canvi de
profita l'avim
la Comissió
del Govern
l'poues hore
les veus de
cata pels Aj
teix sentit.

La nece
grada més in
han arribat
la sensació
guany desm
vements.

El pob
tarà tots els
guerra ho in
res i el llur
arruïna i d
al poble. Y
ble amb pe
Cal

Catalunya antifeixista

Portantveu de la
Quarta Columna
Francesc Macià-
Lluís Companys

ANY 1

ALCANYIC, 9 DE GENER DEL 1937

NUMERO 1

EDITORIAL

Aquest full que tens a les mans, milicià, és el portantveu de la IV Columna «Macià-Companys». No és ni vol ésser altra cosa que el portantveu, la crònica de la IV Columna «Macià-Companys». Volem que d'aquesta campanya en quedi un testimoni per a tots els que integren la Columna que porta els noms gloriosos dels Presidents. Volem que quedi un testimoni del pas de l'exèrcit català de la Llibertat per terres d'Aragó.

Són els enemics del poble els que han desfermat la guerra. Són els enemics del poble els que trobaran la derrota i la mort en la guerra. I, gràcies a ells, els pobles s'hauran conegut i conèixer-se vol dir estimar-se. Bona prova del que diem són aquests refugiats que, fugint de l'allau feixista, que roba i assassina en nom de l'ordre i de Déu, ha trobat amor i caliu de llar en terres catalanes. Els infants, sobretot, el dia de demà podran dir com a Catalunya ens sentim germans dels que lluiten i sofreixen i únicament són separatistes dels que exploten i escarneixen.

Els pobladors d'aquestes terres d'Aragó, fins a odiós caracianisme.

L'AUTONOMISTA

DIARI FEDERALISTA REPUBLICA

Telefons, 121 i 486 X
Notícies de darrera hora

Tallers:
- GIRONA

PREU 10.25S

EDICIO DEL VESPRE

BELLUNS, 2 D'AGOST DEL 1937

re proveïments, encara

El municipal del passat divendres, la minoria de la...
...un prec en sentit d'interessar la Corporació per...
...la política de proveïments de la Ciutat. L'Alcalde a...
...entesa per donar compte de com, des de fa setmanes...
...de Govern municipal fa gestions per aconseguir-ho...
...de la Generalitat, amb resultats fins avui negatius...
...després, al mateix saló de sessions de l'Ajuntament...
...més de 40 municipis del Gironí i de La Selva, convo...
...ontaments de Cassà i Llagostera, clamaven en el ma...
...estat d'una nova política de proveïments és vada ve...
...perpetuosa. La manca de queviures i l'elevació dels preus...
...a un punt que ja no pot mantenir-se perquè tothom té...
...de que són quelcom fictici, producte d'un malfany de...
...curat i criminal i d'una desencertada política de pro...

...ha de viure. El poble viurà malament, acceptarà i...
...sacrifici en aquest sentit quan vegi clarament que la...
...possa, quan tingui la convicció que la manca de queviu...
...preu és un conseqüència lògica i fatal del flagell que...
...estràix Espanya. Però, si no es porta aquesta convicció...
...fondament de la moral de la reraguarda serà inevita...
...imminent de perdre la guerra.

Del front d'Aragó

EL PRESIDENT DE CATALUNYA
EN TERRES ARAGONESES.

Crònica del nostre repre...
...sentant a la 3a Divisió...
...abans Macià-Companys)...
...Narcís Lloberes.

«Sa Excel·lència senyor Lluís Com...
...panys, després d'haver recorregut al...
...algunes poblacions importants de les pre...
...vínies d'Aragó, visita Alcaniz».

L'hora de la seva arribada al fou...
...retardada perquè se l'homenajà fer...
...rament en totes les localitats per on...
...passà. Aci, a Alcaniz, fou rítmical...
...apoteosi, sentint preparació de cap...
...mena puix que hom no divulga la no...
...ticia per rapis ben concrets. Malgrat el que la majoria del poble no...
...estés assabentat de la visita del senyor...
...Companys, demés ésser l'hora en que...
...hom dinava, la gent s'apuntava a la...
...carretera de Saragossa, amb un sol...
...còpica que feia difícil l'estada en a...
...quell lloc, era immensa. Les dones, les...
...maniques, que en nombre de milers...
...centenars ocupaven els flocs més entra...
...rògics a les proximitats de la repa...
...Totes que tenien de retrall el honor. Totes...
...plegades volien veure d'aprop el «se...
...ñor Companys». La policia de guerra...
...era impotent per aturar aquell allau de...
...població femenina d'Acaniz. Jo natu...
...ralment em trobava en mig d'elles car...
...és la millor companyia.

El derrotista

N'hi ha molts que, presumint d'homes d'esquerra, us vivenen...
...a cau d'orella per a donar-vos les impressions més catastròfiques...
...de la marxa de la guerra. Que si "som militarment inferiors als re...
...bels", que si "no avancem ni un pas", que "si en la batalla bil hem...
...perdut tants homes"... Ja hauréu observat que «expressen com si...
...ells ho lamentessin molt: con si les seves impressions responguen...
...sin a una realitat que els deprimeix. En el fons, però, hi ha el pro...
...pòsit de provocar un estat d'inquietud, de preocupació, totalment...
...injustificat».

El pitjor de tot és que especulen amb la debilitat d'alguns an...
...tifeixistes, els quals, encara que no treguin les falòrnies que el der...
...rotista els explica, no tenen prou valor per a agafar-los per l'orella...
...i portar-los allà on els han de portar: al jurat o a la policia. Cal...
...ésser implacable amb aquesta mena de gent. Així, la seva tística...
...no prosperarà com prospera. Aviat deixarien córrer les seves acti...
...vitats davant de la perspectiva d'anar a parar a la presó.

Això és la guerra...

Les «raons» del Japó

Això ja és la guerra!
Pequin ha caigut a poder dels ja...
...ponesos. El general Xu Lu-Xian ha fet...
...traiçió. Langtung ha estat ocupat pels...
...japonesos. Toku bombardarà Tientsin...
...en breu. Tal ciutat —de nom mes...

cap a quin sentit es decanten les «pre...
...ferències» dels poderosos de Toku...
...Cap a les províncies de la Xina del...
...Nord? Cap al litoral xinès? Cap a la...
...unió de les contrades de la Xina que...
...ja domina amb la frontera coreana?

DE LA BISBAL AL FRONT D'ARAGÓ. 1922-1937
50 CRÒNIQUES PERIODÍSTIQUES
NARCÍS LLOVERAS

Llista de cròniques seleccionades

1 Mítin pro Estat Català
Narcís Lloveras, *El Autonomista*, 1 d'agost de 1923.....56

DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

2 Higiene
El Corresponsal, *El Autonomista*, 24 de juliol de 1924 57

3 Higiene
El Corresponsal, *El Autonomista*, 28 de juliol de 1924 58

4 Higiene
El Corresponsal, *El Autonomista*, 9 d'agost de 1924..... 59

5 6 d'octubre de 1869
El Corresponsal, *El Autonomista*, 30 de setembre de 1924 61

6 Municipalties
El Corresponsal, *El Autonomista*, 3 d'octubre de 1924 62

7 Municipalties
El Corresponsal, *El Autonomista*, 4 d'octubre de 1924 63

8 6 d'octubre de 1869!
N. Lloveras, *El Autonomista*, 15 d'octubre de 1929 65

9 Imponente manifestación de protesta contra el alcalde
Narciso Lloveras, *El Autonomista*, 12 de febrer de 1930 67

10 Se reune el nuevo Ayuntamiento
Narciso Lloveras, *El Autonomista*, 28 de febrer de 1930..... 68

11 Nota política
Corresponsal, *El Autonomista*, 5 de març de 1930..... 71

12 Municipalties. De política local
Narciso Lloveras, *El Autonomista*, 13 de març de 1930..... 72

13 Municipalties
Narciso Lloveras, *El Autonomista*, 19 de març de 1930..... 73

14 El front únic
El Corresponsal, *El Autonomista*, 24 de març de 1931..... 75

15 En el Baix Empordà de fet ha estat proclamada la República
El Corresponsal, *El Autonomista*, 14 d'abril de 1931..... 77

SEGONA REPÚBLICA

16 El poble proclama la República	
El Corresponsal, <i>El Autonomista</i> , 17 d'abril de 1931.....	79
17 Constitució definitiva de l'Ajuntament	
N. Lloveras, <i>El Autonomista</i> , 22 d'abril de 1931	81
18 Visita del Governador civil. Espontània manifestació	
El Corresponsal, <i>El Autonomista</i> , 29 d'abril de 1931.....	82
19 Triomf de la Democràcia	
El Corresponsal, <i>El Autonomista</i> , 30 de maig de 1931.....	83
20 El públic impedeix la celebració d'un míting regionalista	
El Corresponsal, <i>El Autonomista</i> , 20 de juny de 1931	84
21 Estada triomfal de Francesc Macià	
Sense firma, <i>El Autonomista</i> , 26 de juny de 1931	87
22 ¡6 d'octubre de 1869!	
N. Lloveras, <i>El Autonomista</i> , 6 d'octubre de 1931.....	91
23 6 d'octubre de 1869! - Remembrança - Grandiós acte de ciutadania - La ciutat endiumenjada	
N. Lloveras, <i>El Autonomista</i> , 7 d'octubre de 1932.....	93
24 De les eleccions	
N. Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 15 de gener de 1934	95
25 Nota del cronista	
N. Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 26 de gener de 1934	95
26 Ajuntament	
N. Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 14 de febrer de 1934	97
27 No val a badar!!	
Gustau Mamerto, <i>Ciudadania</i> , 5 de juliol de 1934.....	98
28 Visita de Manuel Azaña	
N. Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 1 de setembre de 1934.....	99
29 El consell de guerra pels successos d'octubre a la Bisbal.	
La sentència dictada és absolutòria per a tots els processats	
N. Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 1 de febrer de 1936	100
30 El consell de guerra pels successos d'octubre a la Bisbal.	
Després del consell de guerra.	
N. Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 1 de febrer de 1936	101
31 Les festes de la República	
Sense firma, <i>L'Autonomista</i> , 20 d'abril de 1936	103

GUERRA CIVIL

32	Diari d'un milicià empordanès. De la Bisbal a l'Hotel Falcón	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 10 d'agost de 1936	105
33	Diari d'un milicià empordanès. Cap al front de guerra en la Columna "Macià-Companyns"	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 5 de setembre de 1936	109
34	Diari d'un milicià empordanès. De Barcelona a l'Aragó	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 21 de setembre de 1936	111
35	Diari d'un milicià empordanès. D'Alcanyís a Blesa	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 7 d'octubre de 1936	113
36	Diari d'un milicià empordanès. Del sector de Blesa - Un altra facècia - Som obsequiats - La verema i el safrà - Per a les famílies dels nostres milicians	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 27 d'octubre de 1936	114
37	Diari d'un milicià empordanès. De Blesa a Alcanyís - D'Alcanyís a Portlúrbio - De cara als facciosos - Escaramusses - Hem mort un porc	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 13 de novembre de 1936	115
38	Diari d'un milicià empordanès. De Portlúrbio a Alcanyís	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 21 de novembre de 1936	117
39	Diari d'un milicià empordanès. Del front de l'Aragó per terres conegudes	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 1 de desembre de 1936	118
40	Diari d'un milicià empordanès. Dos-cents cinquanta infants d'ambdós sexes arriben a Alcanyís	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 8 de desembre de 1936	120
41	Diari d'un milicià empordanès. Catalunya a l'Aragó	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 14 de desembre de 1936	121
42	Diari d'un milicià empordanès. Aragó i Catalunya s'agermanen	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 21 de gener de 1937	123
43	La missió de les milícies	
	Narcís Lloveras, <i>Catalunya Antifeixista</i> , 23 de gener de 1937	124
44	L'Autonomista al Front d'Aragó. Aspecte macabre	
	Narcís Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 10 de març de 1937	125
45	L'Autonomista al Front d'Aragó. En tots els combats, la Divisió Macià-Companyns ha emplenat una pàgina de glòria	
	Narcís Lloveras, <i>L'Autonomista</i> , 22 de març de 1937	126
46	Diari d'un milicià empordanès. Encara es canta - Incontrolats que controlen - Les armes de guerra i llurs posseïdors al front	
	Gustau Mamerto, <i>L'Autonomista</i> , 25 de març de 1937	127

47 Diari d'un milicià empordanès. Recordant amics traspassats
Gustau Mamerto, *L'Autonomista*, 1 de maig de 1937..... 129

48 Del front d'Aragó. Catalunya a tots els sectors
N. Lloveres, *L'Autonomista*, 14 de juny de 1937..... 130

49 Del front d'Aragó. Els crims del feixisme
Narcís Lloveras, *L'Autonomista*, 26 de juny de 1937..... 132

50 Del front d'Aragó. El President de Catalunya en terres aragoneses
Narcís Lloberes, *L'Autonomista*, 2 d'agost de 1937 135

Míting pro Estat Català

El Autonomista, 1 d'agost de 1923

Diumenge tingué lloc al Teatre Bisbalenc (abans de l'Escut Emporità) un gran míting pro Estat Català. L'acte era anunciat per dos quarts de tres; però molt abans el teatre estava curull d'una gentada de bisbalencs i de molts pobles d'aquestes contrades. L'element femení hi estava bellament representat.

Tot era entusiasmisme. Començà el míting amb l'espectació consegüent, perquè encara d'actes com aquest, en aquesta ciutat, no se n'havia celebrat cap. «Què diran? tothom es preguntava; parlaran en el sentit de volguer una Catalunya per als catalans, i és el que deu ésser. És que els governs ens hi han portat a aquests extrems.» «És que Catalunya té dret a ésser un poble lliure, —deia un altre que fins en l'actualitat no havia figurat en cap de les rengleres dels partits polítics organitzats.» En un grup de formoses senyoretes que ocupaven uns seients de més aprop de l'escenari, deien: «Totes les noies catalanes han d'ésser obertament nacionalistes. D'aquí endavant el nostre prometatge amb un jove haurà d'ésser acondicionat en el sentit que a ell l'han de preocupar les coses que afecten a la nostra Pàtria. Qui no estima la seva Pàtria forçosament ha d'ésser un mal espòs i un mal pare, o sinó, vegi's què s'està fent dels nostres promesos que lluiten al Marroc. Quina objecció han fet els nostres tirans davant el país per a justificar l'espantosa mortaldat de la flor de la nostra joventut en les terres del Nord d'Àfrica? i quina compensació han donat a les nostres mares que encara ploren la pèrdua d'aquell troç de les seves entranyes, arrebaçat de la llar?»

Aquestes i altres per l'istil eren les manifestacions que sortien de molts grups de noies que assistiren al míting.

Començà aquest presidint-lo el senyor Francesc Macià i es concedí la paraula al senyor Roig, industrial d'aquesta ciutat, el qual, en un breu parlament, es declarà partidari de la independència de Catalunya.

En J. M. a Pou i Sabater i En M. Serra Moret, de l'Esquerra Catalana i Unió Socialista de Catalunya, respectivament, convenceren de debó a l'auditori, pel fons de l'assumpte de què tractaren i el sentit marcadament humanista que donaren a llurs parlaments.

El doctor Riera i Puntí, de la J. N. Icària, amb gran elo-

quència tractà dels orígens de la nostra raça, dient que tenim dret a governar-nos nosaltres mateixos; ja que les necessitats nostres són diferents de les dels altres pobles d'Ibèria.

En Duran i Àlbera, per l'«Estat Català», opina que l'esclavatge que suportem els catalans és propi d'un poble feble, i que aquesta situació s'acabarà, ja que al nostre poble no li falten energies i li sobren elements.

En Daniel Roig i Pruna, per l'U. C., en un enèrgic i patriòtic discurs, s'afermà una vegada més en ésser contrari de fusions entre partits polítics, car sempre han donat un resultat negatiu per a l'adveniment de l'Autonomia i les altres reivindicacions catalanes. És partidari, per la consecució de la nostra llibertat, d'apel·lar als mitjans que les circumstàncies aconsellin.

En aixecar-se a parlar el senyor Francesc Macià, fou unànimement victorejat.

Amb paraules plenes de sinceritat, digué que Catalunya sobradament pot salvar-se, proclamant-se independents i sota la forma republicana. Feu una crida als federals emporitanos per a què meditin bé sobre les necessitats de la nostra Pàtria, que ara més que mai necessita de l'ajut de les organitzacions a les quals fins ara ha preocupat més el plet de la nostra causa.

Catalunya, digué, té dret a regir els seus propis destins, perquè és una nacionalitat natural. Catalunya té dret i vol ésser independenta per a pactar amb qui més li plagi. A un poble que com el nostre lluita pel benestar i la prosperitat dels catalans i per la Humanitat, no hi ha raó i és contra llei que se li posin greus obstacles per al desenrotllament dels seus problemes, que a la resta d'Espanya ni els comprenen ni els senten.

Però jo us dic —afegí— que la llibertat de Catalunya l'obtindrem a desgrat dels qui la tracten com a les perdudes colònies. Apel·larem a tots els mitjans, si és precís, en el moment en què les circumstàncies ens siguin propícies.

Una sorollosa ovació i visques foren donats al finalitzar el discurs de l'il·lustre diputat català.

Narcís Lloveras

Higiene

El Autonomista, 24 de juliol de 1924

Per a aquesta ciutat és un problema difícil de resoldre, a no ésser que una mà de ferro intervingui per a exigir les responsabilitats a què hi hagi lloc.

La Junta local de Sanitat setmanes enrera practicà certes inspeccions en determinats llocs i en determinades cases per a què s'observessin les més riguroses mides, l'objecte d'evitar que una possible epidèmia invadís la població. Aquesta mateixa Junta després d'assenyalar les deficiències fins avui observades i per remeiar les condicions higièniques de què estava mancada la ciutat, dictà certes disposicions que l'en-carregat de dur-les a la pràctica i fer-les complir les ha des-cuidades per complert. En aquesta ciutat, i en els llocs més centrícs de la població, existeixen focus productors de moltes malalties. En els llocs més concorreguts s'hi noten unes fetors produïdes per la cria de tota mena de bestiar, prohibit per les més elementals regles higièniques. En nostra ciutat s'hi ha establert una verdadera indústria de la cria de porcs, que ara mateix no es pot passar enlloc que hom no s'hagi de tapar el nas. Dintre de les cases, sense cap classe d'eixida, en moltes d'elles, hi ha tota classe de bestiar prohibit per les ordenances municipals i per les lleis vigents.

Ens permetem cridar l'atenció del senyor Governador per a què exigeixi de les autoritats locals el compliment més estricte de lo que prevenen les regles higièniques.

El Corresponsal

Higiene

El Autonomista, 28 de juliol de 1924

Així titulavem un solt en la crònica del dijous proppassat, creient que produiria una reacció per part de qui correspon, en el sentit de subsanar en lo possible certes deficiències; però hem quedat sorpresos davant l'actitut de l'Alcalde, obeïnt els requeriments, del qual hem sigut citats en el despatx de l'Alcaldia per a respondre del contingut del solt al·ludit.

Un cop allí, i en presència del senyor Delegat governatiu, hom ha estat tractat amb tota desconsideració i fins menyspreat pel propi Alcalde; amb paraules enèrgiques, n'hem protestat, i de l'actitut del cronista i de l'Alcalde, creiem que el senyor Delegat haurà pogut treure'n la deguda conseqüència respecte a la cultura de un i altre. Dit això, entrarem en matèria.

El senyor Graupera, davant del senyor Delegat, diu que no és cert tot el que es diu en el solt «Higiene» i que són coses que el cronista s'ha inventat. El cronista, dirigint-se al senyor Delegat, afirma tot el que es diu en aquella crònica i respon del seu contingut. Replica el senyor Graupera amb paraules molt poc parlamentàries, sostenint que a La Bisbal no existeix cap focus d'infecció. El cronista ho afirma categòricament, i per aquest motiu anava a produir-se acalorada discussió, per l'actitut poc raonable de l'Alcalde, però fou tallada en sec per l'encertada intervenció del senyor Delegat governatiu, el qual, informat pel senyor Graupera, sostingué que els carrers de la ciutat se'ls veia nets i que en quant a les cases que tinguessin bestiar tancat i en males condicions higièniques, el cronista havia de concretar, anomenant els llocs. Aquesta intervenció del Senyor Delegat, fou amb termes molt enèrgics i propis d'un home de cultura; no obstant, el cronista afirmà que «en aquesta ciutat existeixen focus productors de moltes malalties.» També es digué que La Bisbal, pel nombre migrat de defuncions, resulta una població de molta salubritat; el cronista no ho nega, si bé fa avinent que en un dia pot propagar-se qualsevol epidèmia.

Aquesta és la síntesi de lo tractat entre el senyor Delegat, l'Alcalde i el cronista.

Ara bé; si l'Alcalde senyor Graupera nega que a La Bisbal hi hagi cap mena de molèstia de mals olors i que tots els que tenen bestiar és amb unes condicions que amb res desdiiuen de les regles higièniques, hom afirma tot el contrari: en aquesta ciutat existeixen veritables focus d'infecció i si fins al present no tenim que lamentar-ne les conseqüències, hem de tenir en compte que encara la calor augmentarà i el que fins ara no ha succeït, amb 48 hores pot pendre alarmants proporcions.

Tot això ha motivat que per a dissabte l'Alcalde convoqués a la Junta local de Sanitat. Si l'objecte d'aquesta reunió és practicar inspeccions, no dubtem que els resultats seran de conformitat amb les consideracions que respecte a higiene hem formulat des d'aquestes columnes i no tindrem necessitat de concretar cada lloc per sí, ja que amb termes generals hem donat la pauta del que existeix. Si la Junta local de Sanitat actua, procurarem inquirir el resultat.

El Corresponsal

Higiene

El Autonomista, 9 d'agost de 1924

Aquest és un títol un xic perillós per a tractar lo amb la serietat que'l cas requereix, puix que segons per qui (això son maneres d'interpretar-ho) resulten «insídies» que es castiguen amb fortes penyores; però com que la salut pública aixís ho demanda, no ens cansarem en repetir-lo les vegades que sigui necessari a l'objecte de que tinguin efecte les nostres insinuacions.

Amb aquesta van tres vegades que ens ocupem d'un assumpte, que a l'últim el bon sentit s'imposarà, i la primera forem amonestats per qui havia d'ésser el primer de tenir en compte que procedíem honradament; per la segona vegada (aixís ho suposem) hem sigut penyorats; per tothom no ha pas caigut en el buit.

Ens enterem que un veï ha denunciat a l'Alcalde que al costat de casa seva, unes olors que en res s'assemblen a essències, fan impossible viure dintre la casa sense tancar hermèticament totes les obertures. Es disposa que sigui practcada una visita d'inspecció.

També s'ordena l'inspecció en determinada casa i queda comprovat l'existència de focus productors de moltes melatíes.

Per mostra aquest botó. Queden ben palesades les nostres afirmacions.

Convindria que les visites, d'inspecció que es facin en lo successiu ho siguin «in fraganti», d'altra manera no faríem res, i que quan en termes generals assenyallem, aquestes deficiències siguem atesos com correspon.

Cal, doncs, fer desaparèixer totes les incomoditats per al públic produïdes per les causes que es determinen.

El Corresponsal

La Bisbal d'Empordà, 1869

Defensa de la Bisbal per part dels republicans federals comandats pel diputat Pere Caimó, enfront les tropes governamentals. Aquest gravat —obra de Mullor— sobre el Foc de la Bisbal va aparèixer el mateix any dels fets al llibre *La monarquía sin monarca: grandezas y miserias de la Revolución de Setiembre*, obra d'Antoni Altadill, un dels líders republicans federals de Barcelona.

BC

6 d'octubre de 1869

El Autonomista, 30 de setembre de 1924

Perdurant malauradament encara l'anormalitat constitucional, la Comissió organitzadora de l'homenatge que anyalment fa ofrena als martres d'aquella heròica i gloriosa jornada, ha resolt, com l'any anterior, deixar sens efecte aquesta manifestació mentre subsisteixi aquesta anormalitat.

Això no obstant, una representació, degudament autoritzada, tributarà homenatge en la tomba on reposen les augustes despulles d'aquells preclars varons depositant els simbòlics brots de llorer, roure i olivera, com a testimoni d'admiració i profund reconeixement vers aquells herois, víctimes immolades pel despòtic centralisme que ofegà violentment les justes aspiracions populars, cruelment befades pels que s'havien enlairat a espatlles del poble lliberal després de prometre reivindicar-lo.

Ciutadans: En temps normal era permesa la nostra expansió cridant «Visca la llibertat!»

No poguent ésser aixís, depositem una llàgrima damunt la tomba on reposen les despulles d'aquells abnegats ciutadans que donaren generosament llur sang en defensa d'un ideal immaculat. Tinguem per ells un pietós record!

El Corresponsal

Municipaleries

El Autonomista, 3 d'octubre de 1924

Com a les 10 del matí d'ahir, se'ns assabenta que a les sis de la tarda l'Ajuntament se reuneix en sessió extraordinària per a procedir a la destitució de l'Alcalde senyor Graupera i nomenar al que l'hagi de substituir.

Aquest rumor no causa gens de sorpresa, perquè es diu que, de fet, ja era destituït, segons versions més o menys autoritzades dels concurrents de «La Peña».

De totes maneres, pel veïnat es nota un moviment de satisfacció per tan faust aconteixement, comentant l'assumpte amb mostres paleses d'assentiment, apart dels conseqüents comentaris de tota classe de «calibre».

Arriba l'hora d'assistir a les Cases Consistorials per a presenciar l'acte però per les moltes ocupacions, ens veiem privats d'acudir-hi amb la puntualitat deguda; mes per això, tard o d'hora ens hi deixem caure, procurant no perdre detall per a l'informació periodística conseqüent.

Queda oberta la sessió i la presideix, el Delegat governatiu senyor Ricard de la Motta, assistint-hi dotze regidors.

El senyor Delegat dona lectura d'un solt d'El Autonomista que's refereix a una «nota» que el senyor Governador donà a la premsa referent a la dimissió del senyor Graupera, i a continuació una comunicació del Governador civil acceptant la dimissió de l'Alcalde.

Com a conseqüència dels documents llegits, pronuncien discursos els senyors Graupera, Fina i Figueras, dels quals demà en donarem compte, car aquesta crònica resultaria molt extensa. Lo que sí volem avançar son les últimes «parafades» del senyor Graupera, que pel seu «interès» mereixeran un comentari general.

«Continua el senyor Graupera: ¡Viva Cataluña! ¡Viva España! ¡Viva el Directorio! ¡Viva el Rey! Eso lo dice, senores, un republicano convencido.»

Tot el discurs del senyor Graupera, si fa o no fa, era coordinat en consonància amb aquest últim paràgraf.

El senyor Delegat suspen la sessió per a què els senyors regidors es posin d'acord per a procedir a la votació dels càrrecs d'Alcalde i primer tinent.

Represa la sessió es procedeix a la votació del càrrec d'Alcalde, quedant elegit el senyor Marius Fina per 9 vots, 1 il·legible i 2 en blanc.

Per al de primer tinent resulta elegit el senyor Narcís Marull per 6 vots; els restants donen vots al senyor de Ciurana i en blanc.

El senyor Delegat dona possessió als dos elegits i concedeix la paraula al senyor Fina, el qual comença per agrair la confiança que ha merescut del senyor representant de la primera autoritat governativa, i dirigint-se als senyors regidors els hi regoneix les proves de simpatia que li han demostrat, dient-los que no sab què han vist en ell, que l'hagin elegit Alcalde de la ciutat, tota vegada que als seus voltants hi veu homes amb capacitat suficient per a exercir aquest càrrec.

Referint-se a l'elecció, diu que ha quedat ben palesament convençut que no ha sigut cap lluita, sinó un chor d'amics.

Té paraules encomiàstiques per al personal subaltern de la Casa, inclús per als empleats, dels quals, diu, espera el seu ajut per a què la seva gestió tingui la màxima eficàcia per al bé de la ciutat. Que en tots els ordres, amb ell sempre tindran un amic.

Dirigeix un saludo a la premsa, considerant-la de molta utilitat per a la difusió de tots aquells assumptes que, de caràcter general; tinguin l'interès necessari, dient que sempre és de gran utilitat que hi hagi un portaveu per a exterioritzar totes aquelles coses susceptibles de divulgació per a ésser recollertes per a l'interès públic.

També saluda a tots els seus antecessors i recorda al Consistori que el seu avi i el seu pare han tingut l'alt honor d'ocupar aquest sitial presidencial.

El senyor Delegat dona per acabada la sessió.

El Corresponsal

Municipaleries

El Autonomista, 4 d'octubre de 1924

L'alcalde senyor Marius Fina, en pendre possessió d'aquest càrrec, dirigí cordial salutació a la premsa.

Nosaltres tenim ben presents les seves paraules, a les quals esperem que'l senyor Fina farà honor en tots moments.

Nosaltres les remerciem per la part que'ns toca, i tingui ben present el senyor Fina que en nosaltres tindrà uns sincers col·laboradors, sempre que dels interessos generals de la localitat se tracti.

Estem ben disposats a assenyalar deficiències susceptibles de rectificació, i en termes generals, evidenciar totes aquelles necessitats que el veïnat reclami i siguin justes.

També donarem tota la publicitat possible a les coses de l'Ajuntament que afectin d'una manera directa als diferents sectors de la vida ciutadana.

Respecte a les sessions municipals, que sempre són interessants i que el poble vol i desitja conèixer, també en publicarem un extracte, per a què hom s'enteri de l'actuació de l'Ajuntament actual.

Tot això, com cal suposar, si se'ns donen les facilitats conseqüents per a aquestes informacions.

Sàpiga també el senyor Fina, que nosaltres tenim l'ineludible deure d'informar al públic, i que a aquest cal assabentar-lo, cruament i sense eufemismes, de totes aquelles coses que, essent públiques, són mereixedores de la fiscalització i comentari.

Amb tota sinceritat lloarem l'actuació de l'Alcalde senyor Fina, sempre que la seva actuació respongui a les necessitats de la localitat i estigui en consonància amb les més elementals regles d'equitat i justícia; i evidenciarem aquesta actuació i la comentarem en el sentit que calgui, si veiem que el senyor Fina s'excedeix en el compliment del seu deure.

La premsa, durant un lapsus de temps, estava allunyada de la Casa comunal i no tenia cap mena de relació amb la Corporació municipal, per atropells rebuts, desgraciadament, per l'incultura d'algun Alcalde. Havent desaparegut les causes, tornarem a Casa la ciutat a ocupar el nostre lloc.

Corresponent a la salutació del senyor Alcalde, li trame-

tem la nostra, ben coral i sincera, desitjant-li bont encert en la seva actuació.

El Corresponsal

1869

Pere Caimó,
diputat al Congrés
—entre 1869 i 1870—
que liderà la revolta
republicana federal
del Foc de la Bisbal.
BNE

6 d'octubre de 1869!

El Autonomista, 15 d'octubre de 1929

En aquesta data varen complir-se seixanta anys que la ciutat nostrada va cobrir-se de glòria. Els ciutadans d'aquelles èpoques feian qüestió d'honor en exterioritzar llur idealitat posposant tota mena de sentimentalitat vers la llar i relacions socials amb tal de procurar el benestar general en tots els ordres. La niçaga de in illo tempore eren homes pràctics i decidits per a les seves reivindicacions i les defensaven amb els elements més apropiats, i així vingué la concentració de gent decidida de totes les comarques gironines els quals donaren compte al Govern tirànic i centralista de la desconformitat amb què es venia llegissant.

Tots els elements antitètics d'aquella monarquia s'acoplarren amb les armes a la mà i ben prompte donaren compte de la seva disconformitat amb els qui regien els destins de la nació.

Els republicans acoblats sota el comanament de l'invicte generalíssim de les forces republicanes, En Pere Caymó, derrotaren copiosament a les tropes centralistes comanades pel general Crespo, i al vitorejar a la República Democràtica federal, els empordanesos marcàren una fita per la que en el seu dia serà l'obra d'una diada gloriosa quina sement s'ha conreuat en els camps de les generacions futures.

Tres víctimes immolades pel plom i la tradició cal lamentar en l'exèrcit republicà: En Pere Moro, de Sant Feliu de Guixols; En Xec Xeba, de Llagostera i En Tomàs Lluch, de La Bisbal.

Aquests preclars varons que vessaren llur sang en holocauste de la Democràcia i la República, tots els anys se'ls recorda retentels-hi homenatge on reposen llurs despulles i malgrat el no poguer-se manifestar lliurement els republicans, el record pietós de totes les llars bisbalenques i comarcanes no els hi manca. Quan ve la diada del 6 d'octubre, no hi ha cap llar que no recordi amb recolliment aquells ciutadans que amb tan entussiasme lluitaren per la Llibertat i donaren llurs vides per un Ideal.

Republicans, ciutadans lliberals i honrats, recordeu aquesta gesta honorant com es mereixen els qui varen sacrificar-se

per les vostres llibertats!

N. Lloveras

La Bisbal d'Empordà, circa 1925

Junta de l'Ateneu Pi i Margall. A més de Salvador Frigola —el segon per la dreta— hi apareix, assegut al centre, Joan Carré, que esdevindria regidor republicà a partir de 1931.

EMILI CASAS / ACBE - COL·LECCIÓ JORDI FRIGOLA I ARPA

Imponente manifestación de protesta contra el alcalde

El Autonomista, 12 de febrer de 1930

Para solemnizar el advenimiento de la República española, unos entusiastas jóvenes republicanos les surgió la idea de la celebración de unas audiciones de sardanas en los pórticos a la carretera, sitio el más a propósito y el que reúne todas las condiciones. Pero para ello no contaron que la intransigencia del Alcalde podría contrariarles esa idea, magnífica y muy razonable, que les permitía el culto de un ideal y a la vez el recuerdo de una epopeya, de una época gloriosa.

[REVISADO POR LA CENSURA]

Naturalmente que todo el mundo soportaba con cierta resignación a quienes aplicaban a su antojo un régimen autoritario muy fuera del caso, en espera de otros días mejores, y éstos, después de seis años, empiezan por amanecer aureolados de libertad, y los ciudadanos conscientes de sus deberes van a tomar posesión de sus derechos.

El Alcalde ordena que la cobla toque dentro de un local y la comisión organizadora pide a la Sociedad federalista Ateneo Pí y Margall les dé esas facilidades que la Junta de Gobierno accede.

Se celebra una entrevista con el Presidente del Ateneo y el Alcalde en el despacho de la Casa Consistorial y bien pronto vemos por aquellos alrededores a un enorme gentío que a la vez invade todos los salones de la Casa Capitular.

Al salir del Ayuntamiento el Presidente del Ateneo y comisionados de las sardanas, el público prorrumpió atronadores aplausos.

No hay que lamentar cosa alguna desagradable después de lo mencionado debido a la exquisita corrección del sargento comandante del puesto de la Guardia civil, el cual sin ningún alarde de fuerzas logró solucionar el conflicto.

Al fin y al cabo debemos agradecer la actitud — del Alcalde, porque por sus propios ojos pudo advertir que en La Bisbal hay una masa de opinión que jamás ha dejado de existir.

Narciso Lloveras

Se reúne el nuevo Ayuntamiento

El Autonomista, 28 de febrer de 1930

A las doce del mediodía del miércoles tomó posesión el nuevo Ayuntamiento y por la hora en que no acostumbran tener sesiones se vió muy poco concurrido de público; no obstante, fueron unas sesenta las personas que asistieron a la Casa Consistorial para presenciar la toma de posesión.

DISCURSOS Y ALABANZAS MUTUAS

El Alcalde saliente señor Fina, se elogió a sí mismo dando posesión al señor Graupera, que, por ser el de mayor edad le correspondió ocupar la presidencia. Este hizo un nuevo elogio de la gestión administrativa de su anterior y tutti contenti. Calificó de una chiquillada a la manifestación de protesta con que el pueblo todo obsequió al señor Fina por su labor, y el público que oyó uno y otro discurso rió a toda carcajada.

OVACION E INCIDENTES

Se levanta y habla el concejal popular don Luis Plaja y contesta al señor Fina que cuando el actual Ayuntamiento haya fiscalizado su gestión durante el tiempo de la dictadura, entonces será cuando se darán crédito a sus palabras. Hizo constar su protesta por la forma en que se ha constituido el Ayuntamiento y el público le tributó una ovación en señal de asentimiento.

El señor Costa intenta hablar para justificar su conducta como concejal corporativo que fué del anterior Ayuntamiento y se produjo un incidente entre el público y dicho señor, el cual abandonó el salón visiblemente contrariado.

El público abucheó al Alcalde y dió a entender al pleno del Consistorio lo improcedente de que ocupen cargos municipales aquellos que durante la dictadura obraron ilegalmente.

LA SESION DE AYER

Reunidos nuevamente en sesión del pleno para el nombramiento de cargos y comisiones, asistieron a la sesión los

señores Carull, Mercader, Lloberas, Figueras, Plaja, Sabaté, López y Graupera, presididos por este último, se celebró una sesión en la cual el público tomó una parte muy activa.

ESCANDALOS, GRITOS DE TODOS CALIBRES DE PROTESTA CONTRA EL ALCALDE

Jamás habíamos presenciado un espectáculo como el de ayer ocurrido en el salón de sesiones de la Casa Consistorial. El señor Graupera se percató de que la manifestación de protesta al señor Fina no fué una chiquillada.

El salón, dependencias, escaleras y numeroso público que aguardaba en la calle, contándose entre el mismo a muchísimas señoritas. Todo aquel público eran personas mayores y así lo comprendió el nuevo Alcalde.

Empieza a arreciar la manifestación de protesta dentro del mismo haciéndose imposible la celebración de aquel acto porque el público no cesaba en exigir la dimisión del alcalde el cual tuvo que aguantar un chaparrón de toda clase de frases como jamás se habían dirigido a persona alguna.

Ante la insistencia del público en no permitir que Graupera ocupe la presidencia, éste manifiesta que ya la dejará; pero si había alguien que quisiera hablar en nombre del pueblo se le concedería la palabra conforme al Estatuto municipal, y salió el ciudadano Benjamín Simón con el cual el señor Graupera no contaba y entonces titubeó si debía o no dejarle hablar y fué increpado nuevamente por el público.

HABLA EL SEÑOR SIMON

Este ciudadano dice al Alcalde que extrañaba su deplorable actitud tanto más cuando siempre había estado afiliado al partido radical, habiendo ingresado en la Unión Patriótica para ser Alcalde durante la dictadura y ahora quería ostentar un cargo que por elección popular había sido otorgado en anteriores elecciones por el voto de los republicanos.

Hace presente que a los demás señores presentes del Con-

sistorio les merecen todos los respetos y consideración; pero el actual Alcalde debe dimitir por dignidad, porque el pueblo no lo quiere como representante. Una explosión de aplausos con vítores y ¡fuera! prodigados por el público.

El señor Plaja que había sido nombrado para encargado del Matadero, lo renunció diciendo que de ninguna manera debía aceptarlo toda vez que ellos no son los legítimos representantes del pueblo.

ACUERDOS QUE EL PUBLICO NO SE ENTERA POR LA EXCITACION DEL MOMENTO

Se acuerda elevar una instancia al señor Gobernador en el sentido de que deje a libre elección al Ayuntamiento los cargos de Alcalde y los dos tenientes.

TELEFONEMA AL JEFE DEL GOBIERNO

Se expidió el siguiente telefonema al presidente del Consejo:

“Ayuntamiento pleno reunido en sesión extraordinaria día hoy pide V. E. haga extensiva amnistía a cuantos atañe cuestión política.”

NUEVA MANIFESTACION DE PROTESTA

El señor Graupera, que siempre ha dado pruebas de ser hombre precavido, vió pasar este nubarrón y tomó las debidas precauciones, o al menos así lo pareció por encontrarse todo el destacamento de la Guardia civil dentro de una de las dependencias de secretaría. No hubo alarde de fuerza y eso que el comandante de la misma fué testigo presencial de los hechos, y debemos elogiar su conducta, ya que supo comprender las razones de un pueblo que exteriorizaba su protesta con dignidad.

Dicho señor con una caballerosidad muy digna de tenerse en cuenta, se dirigió al público en plena calle exhortán-

le para que no le dieran motivo de intervenir en caso de que fuera necesario. El público estacionado frente al Ayuntamiento, que era imponente, le aplaudió; pero al momento salió el alcalde y fué acompañado hasta su propio domicilio con una pita fenomenal, manifestación que se disolvió después de esta expansión popular.

Nos limitamos a reseñar los actos tal como han ocurrido sin comentario alguno, ni tenemos el por qué emitir ninguno, como medida de la imparcialidad en relatar todo cuanto ocurrió durante las horas de la noche en que tuvieron lugar (de 7 a las 8, consecutivamente).

Narciso Lloveras

**La Bisbal d'Empordà,
juliol de 1929**

Llibreria de Joan Bahí
de sota les Voltes,
amb la premsa
de l'època: *Mirador, Xut!,
L'Opinió, El Bisbalenc,
Papitu, El Mundo Deportivo,
La Noche, Estampa...*

EMILI CASAS / ACBE

Nota política

El Autonomista, 5 de març de 1930

Malgrat la franca hostilitat que el poble va evidenciar a n'aquells que varen ésser uns acòlits de la dictadura i que per raons d'una disposició governamental també s'han prestat a l'exercici d'un càrrec que en altra temps ho fou per elecció popular; malgrat el relleig que la ilegal actuació de l'Ajuntament impopular ha deixat, sembla que encara hi ha, ha quedat, una mena d'afició en sacrificar-se per a ocupar el lloc més alt de la municipal magistratura. I així hom s'enterra com s'empra una diligència que ni en període electoral és comparable. Van noms en boga, per al cas de què el Govern autoritzi a la Corporació el nomenament dels alts càrrecs, com també en sonen altres per als qui no pertanyents a la corporació seran nomenat de R. O.

A uns i altres opinem que els que tenen aquestes aficions, o no saben el què fan o bé els importa ben poc fer-se càrrec d'una herència quelcom enterbolida. Bon profit els faci a uns i altres.

Però, el que nosaltres creiem sense cap temença d'equivocar-nos, és que encara es produirà un gest de dignitat entre els regidors d'elecció popular en eleccions passades. Per altra banda, estem convençuts que entre els altres regidors (majors contribuents), també es produirà aquest fenòmen.

Aquests són els comentaris de vox populi.

Corresponsal

Municipaleras. De política local

El Autonomista, 13 de març de 1930

Nuestros comentarios sobre política local publicados en la edición del martes no han caído en saco roto. En cuantas tertulias donde hay ciudadanos que les preocupa la cosa pública han merecido el honor de ser comentados con entusiasmo y elogio. Naturalmente que aquéllos a quienes más afecta el silencio con respecto la desdichada actuación de la dictadura, estos, si bien han dejado de emitir su opinión por la cuenta que les tiene, en cambio se han desentendido de toda intervención en las discusiones porque el ambiente les es absolutamente desfavorable y ni siquiera encuentran contertulios para recordarse mutuamente las egolátricas pasiones de sus afanes de grandezas a costa de una anormalidad tan exajerada como contraproducente.

Somos portadores de la opinión pública y por consiguiente, como merecemos su confianza, no cejaremos en nuestro empeño hasta y cuando queden satisfechos los anhelos del vecindario.

Ayer hablábamos de la constitución del actual Ayuntamiento y es preciso matar este asunto en términos concisos para que seamos entendidos. Y deseamos y divulgamos los nombres de los ciudadanos para que éstos se encargaran de la dirección de la Corporación municipal, porque son los únicos que pueden llevar la casa a flote.

¿Es que no hay otros hombres de los del Consistorio capaces para esa obra de salvación? Rotundamente no los hay. Lo que preocupa a aquel conglomerado, es asaltar el Ayuntamiento con fines exclusivamente electorales con miras a las próximas elecciones municipales, sin que les importe un bledo que hay mucho que hacer en la administración de que ellos no son capaces. Además hay el importantísimo problema de fiscalizar todo lo pasado y esto quedaría sensiblemente rezagado, en términos tales, que ni siquiera se hablaría para nada de que existe el problema de capital interés que afecta por igual a todos los vecinos: la moralidad en la administración y la economía en todas sus consecuencias.

Seguimos y seguiremos opinando que ese conglomerado no puede ni debe llevar la dirección del Ayuntamiento de

nuestra ciudad. Aquellos tiempos ya han pasado de que cualquiera podía ostentar los altos cargos del municipio, aunque para ello careciera de todo lo indispensable para ello. El pueblo sabe a qué atenerse y jamás lo consentirá.

El señor Gobernador civil obrando muy democráticamente, y vaya por ello nuestro elogio y la más cordial felicitación, apoya las aspiraciones de las trece municipalidades que, siendo las unas cabeza de partido y de más de cinco mil habitantes, las otras, se constituyan esas corporaciones a su libre voluntad. Como decíamos, es lo más democrático y lo más liberal. Pero hay que hacer excepciones.

Aquellos municipios que como el nuestro que aun quedan vestigios de la dictadura: que si se les deja en libertad para constituirse será la continuidad de la corporación que ha actuado seis años. Este Ayuntamiento debe ser debidamente controlado si se quiere extirpar todo aquello que ha sido repudiado de ilegal.

El día en que se constituyó el actual Ayuntamiento el pueblo invadió materialmente todos los locales, escaleras e intermediaciones de la Casa Consistorial, protestando enérgicamente de quien lo presidía, y profiriendo toda clase de frases muy antiparlamentarias al propio presidente de la corporación y otras manifestaciones de disgusto. Y sería lamentable que ese disgusto perdurase habiendo los medios suficientes para dar satisfacción a una población.

Haciéndonos eco del sentir y pensar del vecindario, pedimos al Excmo. señor Gobernador civil que sea una excepción para nuestro Ayuntamiento el que se constituya por libre voluntad, ya que resultaría la continuidad de la anterior corporación de la dictadura.

Por el contrario, la ciudad desea sean nombrados para ocupar la Alcaldía y tenencias, ya que no hay otro remedio, con carácter oficial, y que estos cargos recaigan en las personas del actual Consistorio, don Luis Plaja, don Roberto Mercader y don Isidro Sunyer.

Narciso Lloveras

Municipalерías

El Autonomista, 19 de març de 1930

Nadie se explica cómo después de las ruidosas protestas prodigadas a los que en tiempo de la dictadura ejercieron cargos municipales, aunque continuen ejerciendo cargos edilicios.

Se jactan, apelando a actitudes irónicas, en ocasiones donde rehusan la discusión serena y desapasionada al tratar de poner en claro sus propios errores.

Hay algunos problemas de que tratar única y exclusivamente para determinar la moralidad administrativa del anterior Ayuntamiento, y esa obra fiscalizadora no será tratada con la solemnidad que requiere porque no serán ellos mismos quienes se echen encima esas responsabilidades.

Entre los numerosos asuntos que habrá que poner en claro y tratarlos como se merecen, por tratarse de los intereses comunales, figuran los siguientes: Construcción del madero y su organización; construcción de un nuevo pozo para abastecimiento de aguas potables; obras públicas realizadas; obras realizadas en la Casa Consistorial; construcción de una pasarela en el Daró: remover la arena de este río; viajes a Roma; nutrida comisión de concejales a Madrid; etc., etcétera, que, en total suman miles de pesetas, de las cuales, a nuestro entender y así también lo entenderá quien cuide de fiscalizar estos asuntos, que podía haberse ahorrado más de un cincuenta por ciento de esta enorme suma.

Y si el contribuyente fió sus intereses a una corporación impopular impuesta por la dictadura, es muy lógico que esos mismos contribuyentes reclamen una depuración de cómo y en qué forma sus intereses han sido administrados, y será muy contraproducente que se exija ese cumplimiento a los mismos que ejercieron la Alcaldía y concejalías del Ayuntamiento ya que éstos de ninguna manera podrían erigirse en sus propios jueces. Sin embargo, tratan de apoderarse del gobierno de la ciudad y así poder continuar la obra del otro Ayuntamiento y a la vez evadirse de las responsabilidades contraídas, y para ello les ha venido a maravilla la obra democrática del señor Gobernador.

La ciudad de La Bisbal es en su mayoría republicana y antidinástica, y hoy ve la necesidad de que se impongan de R.O. los altos cargos de la Corporación municipal por antidemocráticos que sean.

Narciso Lloveras

La Bisbal d'Empordà, circa 1915

L'última de les seus de l'Ateneu Pi i Margall, a les Voltes,
Durant la Segona República, el Partit Republicà Federal es va dissoldre
i l'Ateneu Pi i Margall passà a adherir-se a Esquerra Republicana de Catalunya.
EMILI CASAS / ACBE

El front únic

El Autonomista, 24 de març de 1931

En la sala d'espectacles de l'Ateneu Pi i Margall ahir el Partit Republicà Federal va celebrar assemblea per a decidir, en forma definitiva, un pacte amb l'associació catalanista "Escut Emporità" per a, conjuntament, acudir als comicis en les properes eleccions municipals.

Es discutí molt serenament unes bases que fan factible aquesta intel·ligència, i amb gran entusiasme foren aprovades per unanimitat.

La constitució d'aquest pacte ha determinat l'acoblament de totes les forces polítiques antidinàstiques en un front únic, que donaran la gran batalla a aquells elements que, titulant-se d'ordre han consentit una administració municipal oprobiosa durant vuit anys sense llei, sancionant a la vegada les mides draconianes dels usurpadors de les llibertats públiques i de les seves disbauxes que tan mal parades han deixat les hisendes públiques.

La capitalitat del Baix Empordà fent honor al seu historial democràtic i republicà, el dia 12 d'abril donarà la sensació de la seva virilitat de poble lliure que estima les llibertats i sap redreçar-se quan les circumstàncies així ho imposen.

Als ciutadans bisbalencs se'ls presenta l'ocasió d'exterioritzar la seva disconformitat amb un règim imposat per la força, i aquests moments van apropant-se, poguent ben fàcilment determinar els resultats aplastants que assolirà la constitució d'aquest front únic.

Els nostres enemics propalaran tota mena de versions per a la discòrdia a les nostres rengleres. Cal estar previnguts per a tota contingència en aquest sentit. A l'Escut Emporità i a l'Ateneu Pi i Margall hi funcionen unes comissions que són garantia suficient per a la tranquil·litat i bon èxit d'aquesta patriòtica empresa, de dignificació ciutadana, i en aquestes entitats és on deu dirigir-se tot ciutadà a cerciorar-se de la veracitat de quantes notícies es propaguin amb respecte a la seva autenticitat.

¡Bisbalencs! El front únic era una necessitat per a la salut pública. El front únic s'ha establert i la cordialitat és la nota més característica d'aquest acoblament.

Mantinguent, doncs, aquesta força, la ciutat nostrada tornarà recuperar aquell esplendor que li fou arrabassat de la manera més indigne.

El Corresponsal

La Bisbal d'Empordà, circa 1930

El carrer Pi i Margall —actualment carrer Ample— un dia de mercat.

L'Ajuntament d'aleshores —l'edifici central del costat dret amb quatre finestres d'ull de bou—
era el centre de la vida política de la ciutat.

EMILI CASAS / ACBE

En el Baix Empordà de fet ha estat proclamada la República

El Autonomista, 14 d'abril de 1931

La jornada d'abans d'ahir.— El triomf esclatant en totes les localitats de la nostra comarca marca una fita per a l'esdevenidor. La República, de fet, ha estat proclamada i han quedat plenament demostrades les arrelades conviccions antidinàstiques de la democràcia empordanesa.

La diada d'abans d'ahir romandrà escrita amb lletres d'or en el historial republicà del nostre poble. Els miops que sempre havien cregut el contrari hauran quedat alliçonats davant l'evidència dels fets i tindran necessitat d'emprendre altres rutes per a la consecució dels seus designis. El cos electoral amb què s'apoiem els professionals de la política, abans d'ahir presentà la seva nuesa i hom pogué constatar que es tracta d'un cos cadavèric que fa impossible el seu guariment malgrat els esforços que la ciència pugui aplicar-li. La profilaxis tampoc tindrà cap eficàcia i caldrà una completa mesura d'isolament per a què la malura no es propagui.

Palamós, Palafrugell i altres poblacions de menys importància assoliren un esclatant triomf republicà.

La Bisbal feu honor al seu historial i malgrat les coaccions en determinades fàbriques, la recerca de vots en hores pròpiament favorables als malfactors, les candidatures manades, etc., això no fou cap obstacle per a què el poble es manifestés tal com pensa, amb el cap ben alt i sense tèmer les ires dels malfactors de la política.

El poble elegí a vuit republicans per les majories i obrant democràticament deixa els quatre llocs restants per a què puguin fiscalitzar la seva tasca de renovació municipal que es proposen emprendre, de sanejament moral i econòmic de la nostra hisenda municipal.

Heu-vos-ací els resultats de la lluita de la gloriosa jornada d'abans d'ahir:

Districte primer	Vots
Eusebi Tarrés, d'Estat Català	437
Pere Lloberas, catal. rep.	423
Joaquim Figueras, federal	408
J. Carré Ministral, federal	401

Canada, exercitant	101
Canta, id.	100
Bertran id.	71
Sellés, reformista	83
Llaty, liberal	15
Districte segon	
Artur Ponjoan, Estat Català	491
Jaume Llenas, federal	408
Joaquim Figueras, federal	391
Joaquim Prim, federal	366
Vernet, inconegut	75
Maruny, id.	67
Geronés, id.	50
Llensa	45
Llaty, liberal	24

Aquest fou el resultat de la lluita i els nostres llegidors podran fer comparacions i comentaris respecte l'alliçament als professionals de la política local que sempre s'havien atribuït una preponderància que no tenien.

El Corresponsal

La Bisbal d'Empordà, circa 1930

La Principal de la Bisbal, que esdevingué el 1932 Cobla oficial de la Generalitat de Catalunya, —conjuntament amb la Cobla Barcelona— col·laborà ben sovint a les festes i actes del republicanisme federal bisbalenc. En aquesta imatge hi apareix la formació per a concerts.

D'esquerra a dreta: dempeus, Tomàs Garcia, Martí Saló, Emili Saló i Ramell, Enric Barnosell, Emili Saló i Parals; asseguts, Francesc Giménez, Lluçia Badosa, Joaquim Sagrera, Genís Canet, Emili Poch i Conrad Saló.

EMILI CASAS / ACBE

El poble proclama la República

El Autonomista, 17 d'abril de 1931

A les primeres hores de la tarda en saber-se que s'havien produït aconteixements en la ciutat comtal, va córrer com un reguer de pòlvora en tots els àmbits de la ciutat, esclatant un moviment popular que determinà es prenguessin mesures enèrgiques i es proclamès la República.

Fou tota una gernació, que com una allau es dirigí a la Casa Comunal i de primer antuvi llençà pel balcó tots aquells atributs que simbolitzaven una època de tirania i esclavatge, i en son lloc fou col·locat el símbol de la Llibertat, la Democràcia i la República, Mentre ço que diem tenia efecte, l'entusiasme, el delirium tremens de la nostra joventut, en la que hom notà la presència de tot l'element femení, s'encaminaren al cloquer i per espai de dues hores feren brandar les campanes anunciant un dia de joia per a tots els pobles, i per a que se n'assabentessin les poblacions veïnes.

Els homes més destacats dels partits pronunciaren patriòtics parlaments, i el poble congregat en aquell lloc, donà el seu assentiment a la Junta revolucionària i des d'aquell moment quedà proclamada la República.

Els regidors electes feren irrupció a la Casa del Poble, i obeint a determinada fórmula, el dimecres, a les deu del matí exigiren se'ls fes lliurament del govern de la ciutat, essent nomenat per a la primera magistratura el senyor Eusebi Tarrés.

En aquest dia, declarat festa nacional, la ciutat s'endiu-menjà, i l'atur fou total, celebrant-se grans festeigs en els que hi prengueren part "Els Rossinyols de les Gavarres" i "La Principal".

Els pòrtics de la carretera presentaven l'aspecte d'una verdadera festa major, i fins entrada la matinada l'entusiasme no s'apagavà en els cors dels bisbalencs.

La senyera catalana i l'emblema republicà fou passejat triomfalment per la ciutat i l'himne nacional fou corejat per tothom.

La bandera republicana oneja en lloc preeminent en la façana de la Casa Consistorial, essent rebuda amb respecte i veneració.

Quin espectacle més bell hom presencià quan les dues banderes, per efecte del vent, es besaven! El poble, quin detall no li passà desapercebut, celebrava aquestes noccs amb formidables explosions d'entusiasme, entonant l'himne català i La Marsellesa.

L'orquestra i "Els Rossinyols de les Gavarres" cooperaren en aquest entusiasme amb una eficàcia corprenedora que mantingué sense defallir un sol moment l'esperit de revolta del nostre poble en reclamar les llibertats que un règim despòtic li havia usurpat. Les aclamacions i els visques als capdavanters de la lliberació de les terres d'Ibèria es succeïren amb tanta continuïtat, que resultà un acte de ciutadania emocionant.

La Bisbal, en tres diades consecutives, ha demostrat que manté un esperit liberal i republicà i aquest entusiasme ha estat compartit pel poble. La satisfacció més pregonera bateja en tots els cors per als presents esdeveniments.

La República Federal ha nascut ben consolidada perquè el poble així ho ha disposat, i sabrà defensar-la malgrat tots els sacrificis.

El Corresponsal

La Bisbal d'Empordà, abril de 1931

El primer ajuntament de la Segona República, al saló de sessions. D'esquerra a dreta: Josep Vernet, Juli Canta, Artur Ponjoan, Joaquim Prim, Joan Carré, l'alcalde Pere Lloberas, Jaume Llenas, Conrad Sala, Joaquim Figueres, Eusebi Tarrés i Enric Canada.

EMILI CASAS / ACBE

Constitució definitiva de l'Ajuntament

El Autonomista, 22 d'abril de 1931

A les nou del vespre d'ahir tingué efecte l'acte de la constitució de l'Ajuntament de la República, compost pels senyors Tarrés, Carré, Figueras, Lloberas, Canta, Canada, Ponjoan, Llenas, Prim, Sala, Maruny i Vernet.

Ocupa la presidència l'Alcalde provisional senyor Tarrés, el qual disposa es dongui l'legiment del què disposa l'articulat de la llei municipal de 1877, referent a la constitució i nomenament de càrrecs.

Es passa a votació el càrrec d'Alcalde i és elegit el senyor Pere Lloberas per 11 vots i un en blanc.

Aquest mateix resultat l'obtenen, per a la primera tinència En J. Carré Ministrat; per a la segona, En Jaume Llenas; per a Síndic En Joaquim Prim i suplent En Conrad Sala.

Es fixa el dimarts a les nou de la nit per a la celebració de la sessió de primera convocatòria i per al dijous la de segona.

L'Alcalde senyor Lloberas pronuncia un discurs de tons altament patriòtics, que el nombrós públic aplaudeix sense reserves. Referint-se als qui han ocupat la poltrona presidencial reconeix que hi han hagut grans figures, homes de talent i provada austeritat, però també n'hi han hagut d'altres que les qualifica de minses, per tal, la seva actuació, assegura, superarà a n'aquests últims.

Fa un esboç de la significància del gran triomf del dia 14, per quan Catalunya ha assolit la seva llibertat i amb ella l'implantació de la República a Espanya.

Assegura que els càrrecs que el poble ell ha conferit són ben seus, i per tant, a tothora sabran fer honor a la confiança a ells dipositada i seran una garantia per a tothom, perquè mai usará, ell, com Alcalde, procediments censurables, com ho han fet altres alcaldes. Diu que treballaran pel benestar de la ciutat i des d'aquest moment oblida totes les diferències que hagin pogut existir entre els regidors presents.

Dedica una expressiva salutació a la dependència de la Casa Consistorial, dels qui espera un gran zel en el compliment del seu deure per a que mai arribi el cas per ell molt dolorós, d'haver d'imposar sancions, que seria el primer en lamentar.

Saluda al públic i espera d'ell sabrà comportar-se amb

aquella civilitat com fins el present sabrà també vetllar per la dignitat dels seus representants en el Consistori, i de la seva causa, que és el triomf esclatant obtingut el dia 14.

S'aixeca a parlar el senyor Canta en nom de la minoria catòlica i felicita al senyor Lloberas pel seu adveniment a la primera magistratura municipal, dient que ha recaigut a una persona digníssima i honorable.

En tons vibrants diu que si República vol dir el reconeixement de tots els drets dels ciutadans; si República és garantia de totes les manifestacions del pensament; si la República esten per igual el seu mantell a tots els ciutadans per a que aquests puguin exterioritzar els seus drets en consonància en la seva manera d'ésser i pensar, ell, amb tot l'entusiasme de la seva joventut laborarà des d'avui per afavorir a la República i procurarà per tots els mitjans, ajudar-la a consolidar.

Reconeix el civisme dels republicans en virtut de l'adveniment de la República i els actes de ciutadania que han sigut admirables pel respecte evidenciat a les ajenes opinions, i des d'ara endavant es declara republicà.

El senyor Carré fa ús de la paraula i és breu. Diu que l'acte d'avui representa per aquesta casa la foragitació per sempre d'aquell ambient malsà que durant els anys de dictadura s'hi respirava. Les portes d'aquesta casa —diu— quedaran obertes de bat a bat per als bisbalencs perquè puguin, en tot moment, fiscalitzar la tasca dels seus representants, i que això equival a dir que els interessos del comú quedaran ben salvaguardats. Més endavant, diu, podreu fer comparacions entre nosaltres i els Ajuntaments que ens han precedit.

Finalment, s'acorda trametre telegrams de felicitació al ciutadà president de la Generalitat de Catalunya; al ciutadà president de l'Audiència de Barcelona senyor Anguera de Sojo i al ciutadà president del Govern provisional de la República Federal Espanyola.

Ja no cal dir que el públic donà el seu assentiment amb entusiastes manifestacions i xardorosos aplaudiments.

N. Lloberas

Visita del Governador civil. Espontània manifestació

El Autonomista, 29 d'abril de 1931

Cap a les vuit del vespre d'ahir el públic bisbalenc s'assabenta de que el ciutadà Jaume Simó Bofarull, Governador republicà de Girona es trobava a Palafrugell i a Palamós, que estava a punt de sortir en direcció a la nostra ciutat en visita protocolària, i el nostre poble, del qual es destacava un important nucli de les nostres dametes, varen aprofitar aquesta avinentesa per manifestar-se novament amb tot l'entusiasme i per a exterioritzar llur adhesió a l'ideal republicà federatiu en la persona representativa del Govern provisional de la República federal d'Espanya.

Sense cap mena de preparació apoteòsica hom presència com a l'entrada del carrer de Pi i Margall hi havia una gerna que amb tot l'entusiasme donava la benvinguda al ciutadà governador, essent correspost amb efusives estretes de mans per la primera autoritat governativa.

Posada en marxa la comitiva en direcció a la Casa Consistorial on hi havien congregades totes les autoritats. Feta la presentació pel ciutadà En Pere Lloberas, batlle de la ciutat, entre visques a la República i altres manifestacions molt significatives per al nou règim, passaren al saló d'actes, que resultà insuficient per a inquirir-s'hi la gran gentada que volia retre la seva simpatia al representant del Govern republicà.

A dures penes es feu el silenci i en prendre seient en les poltrones edilícies, el nostre batlle posà al corrent al senyor Governador de les deficiències en l'instal·lació de l'escola d'Arts i Oficis com també de les pretensions de l'Ajuntament de dotar a n'aquest Centre cultural de totes les aventatjes pedagògiques que requereix en consonància amb l'importància que aquesta escola representa. El senyor Governador prometé preocupar-se d'aquest assumpte per a que les aspiracions de La Bisbal tinguin una realitat immediata.

El ciutadà president de la Corporació municipal senyor Lloberas, després d'agrair les manifestacions del senyor Simó, s'aixeca en mig d'una espectació per part del públic i comença per donar la benvinguda a l'il·lustre hoste i li dedica una cordial salutació. Aquesta mena de parlaments —diu— abans no eren factibles car l'ambient i les relacions dels su-

periors jeràrquics amb els vertaders representants del poble tot era una ficció que la democràcia republicana ha fet desaparèixer per sempre. Abans s'obtenia la mercè d'aquestes autoritats a canvi d'humiliacions vergonyants, prova palesa de l'incomprensió del governant, que entenia que l'autoritat havia d'ésser tractada amb una determinada reverència, tot fictici, en que calia en totes ocasions blincar l'esquena.

Per últim li diu que li desitja que la curta estada entre el nostre poble li sigui ben plaenta, i espera s'haurà fet cabal de l'entusiasme dels bisbalencs, quins sentiments liberals són la característica de la nostra terra.

Una formidable ovació corona les últimes paraules del nostre batlle.

En aixecar-se el Governador per a parlar és objecte de cordials manifestacions que es tradueixen en una explosió d'entusiasme.

El Govern que representa —diu— els ha donat l'ordre de posar-se en contacte amb totes les autoritats administratives i amb l'ànima popular.

Després de recordar l'acte de civilitat del nostre poble, hom haurà pogut constatar que l'ordre ha estat la característica de l'adveniment del nou règim, que s'ha traduït en forma ben evident, la d'una llibertat i progrés sense precedents en la història dels pobles.

Diu que repetirà les visites i que en el Govern civil hi trobaran les portes obertes per a posar-se a la disposició de tot ciutadà que ho necessiti.

Una gran ovació i visques a la República.

A les nou acabà l'acte i el públic li feu una despedida cordial i entusiasta.

El Corresponsal

Triomf de la Democràcia

El Autonomista, 30 de maig de 1931

A les Cases Consistorials diumenge tingué efecte l'acte de la proclamació del diputat per la Generalitat de Catalunya per mitjà del sufragi directe entre els regidors que componen els municipis del partit judicial.

El nombre de votants és de 272, corresponents a les 36 municipalitats. No tingueren dret d'exercir el sufragi els de Monells i La Tallada perquè no estan legalment constituïts.

La mesa electoral la constituí l'Alcalde d'aquesta ciutat senyor Lloberas com a president; senyor Paulí Margau Oliveras, de Sant Feliu de Guíxols; senyor Josep Sagrera Corominas, de Palafrugell; senyor Emili Dalmau Saia, de Vall-llobrega, i senyor Joan Pruneda Valls, de Castell d'Empordà.

Prengueren part en la votació 254 regidors i el senyor Josep Irla Bosch obtingué 252 vots per dos en blanc.

Deixaren de votar els senyors següents: Santiago Nadal Bonet, Benet Bartomeu Batllori, Joan Font Crosas, Joan Esteve Romà i Josep Bonal Fornés, de Sant Feliu de Guíxols.

Francesc Adroher Ricart i Josep Bonet Serra, de Fonteta. Josep Garganta Bertran i Marian Lloret Anglada, de Ullà.

Josep Rotllant Baneras i Pere Turró Llenas, de Vulpe-llach.

Pere Bañeras Ros, de Ullastret. Josep Bassó Amer, de Castell d'Empordà. Josep Gafas Maruny, de Palamós. Joan Pigem Anguila, de Pals. Pere Bahí Bassacoma, de La Pera. Josep Vallespí Polit, de Torroella de Montgrí. Joan Marull Grau, de Ultramort.

Un esclatant triomf del senyor Irla i de la comarca del Baix Empordà.

La nostra cordial felicitació al senyor Josep Irla, nomenat diputat per Catalunya i a totes les municipalitats que han sabut per honor al seu historial empordanès.

Les sessions de l'Ajuntament.— Continuen tinguent un interès ben remarcable i el públic que hi assisteix és tan nombrós que no té accés dintre el local del saló de sessions.

Comença a discutir-se l'obra de la Dictadura i hom comenta la diferència que hi ha d'una administració dels elegits pel poble i els espontanis que es sacrificaren. L'Intel.li-

gència dels primers contrasta amb la nul·la capacitat dels últims.

Així anaven les coses!

El Corresponsal

El públic impedeix la celebració d'un míting regionalista

El Autonomista, 20 de juny de 1931

Ahir, divendres, estava anunciat per les deu de la nit, un míting en el saló de ball de l'Escut Emporità, en el qual havien de prendre part els senyors Linares Escoda, Estelric, Vallés i Pujals i Massó.

A aquesta hora aquell saló estava abarrotat de públic i ningú pogué sospitar que s'havien de promoure greus incidents.

Em fer l'aparició a l'esmentat saló els oradors, foren objecte d'una formidable protesta per la majoria dels assistents a l'acte. Hi hagueren, d'entre el públic, oradors espontanis que reclamaven ordre i tolerància i s'aixecà a parlar el senyor Linares en mig d'una explosió de protestes que no tingué més remei que sentar-se per no aixecar-se més.

Una part de públic invocant el dret d'opinió i en nom de la llibertat increpava als pertorbadors de l'acte i fou quan la protesta degenerà en xiulets i un escàndol sens precedents. Llavors el president de l'entitat senyor Bou pujà a l'escenari i amb un gest enèrgic sospengué l'acte.

El públic, que sospitava que era una estratagema per a celebrar-lo més tard, no es mogué del local, continuant la protesta i proferint tota mena d'abjectius als oradors anunciats i començaren les discussions entre els partidaris de la candidatura de dretes.

Més incidents

Estacionats davant de l'Escut Emporità hi havien grups compactes que no baixarien d'un miler de persones, que feren ostensible la seva protesta als senyors anunciats com a oradors, tres dels quals integren la candidatura, els quals van ésser acompanyats a l'hotel amb una xiulada general.

Quan semblava que la cosa ja era apaïgada, una gran gentada s'apersonà amb el batlle popular senyor Lloberas, interessant-li l'immediata expulsió de la ciutat dels senyors Massó, Vallés i Pujals i Estelric, i el batlle accedí i així ho disposà per evitar un desbordament de la massa popular.

En un moment desaparegueren tots els automòbils, i en donar-se compte de que a l'extrem de la carretera del carrer de Girona n'hi havien tres d'aturats que no havien complert

les ordres de l'autoritat, un grup de més de doscents joves feren irrupció en aquell lloc disposa's a fer complir el mandat de l'Alcalde. Una pluja de pedres convencé als propietaris dels autos que aquell lloc no era el més apropiat per a la parada.

Un fet lamentable

El senyor Robert Figueras que no es donà compte de la riuada humana que exterioritzava llur protesta per uns oradors disfressats de republicans, portat sens dubte per l'odi irreductible que sent per la política esquerrista, tingué la mala pensada d'una provocació, i dirigint-se a un grup de les dretes els digué que si ells no tenien... (aquí una paraula grollellera) per aplaudir, que ell ho faria. I efectivament, ho féu. Mes és ben cert que, de no haver estat amparat per uns ciutadans, precisament d'esquerres, a hores d'ara tindríem que lamentar un vertader linxament, puix la multitud els tenia materialment sotmès.

¿Les causes d'aquests incidents?

En alguns llocs de la ciutat han aparegut grossos pasquins amb llaçades republicana i catalana, encapsalats tal com segueix:

"Candidatura catalanista republicana de dretes". A continuació els noms ja coneguts d'aquesta candidatura.

A la façana de l'Escut Emporità una grossa pissarra amb els mateixos titulars i els noms dels oradors.

En procurar esbrinar els motius dels incidents relatats hem procurat, també, dirigir-nos a persones destacades de l'Escut Emporità sobre el motiu de l'anunci en la pissarra, i un individu de la Junta d'aquesta entitat, a preguntes nostres, ens manifestà que havien pres l'acord de cedir el saló d'esbarjos per tot aquell que volgués utilitzar-lo per a la celebració d'actes electorals mentre aquests fossin marcadament de caràcter catalanista. En quan a lo de la pissarra no ho poguèrem posar en clar.

Referent als que més es destacaren en els incidents de protesta, la resposta fou la següent: Que la seva actitud ha res-

post per a evitar una confusió entre els que propaguen els ideals netament republicans i els que, essent marcadament regionalistes i reaccionaris es valen de l'etiqueta republicana per a confondre d'una manera evidentíssima, per si encara troben algun incaute. Si la propaganda que volen exercir es concretés a el què són i es presentessin tal com són, ningú els posaria obstacles en propagar la seva candidatura, i que mentre no sia així jamai consentiran que s'enganyi al poble, usant procediments inadequats solament propis d'uns temps que no vindran més.

Un repte

Quan l'escàndol estava en el punt més culminant dintre on devia celebrar-se el miting, un ciutadà, que més tard ens digueren era el senyor Jordi de Palafrugell, dirigint-se al públic, els recomanà que se'ls deixés parlar encara que no conquerien a ningú, i en nom del senyor Carrasco Formiguera reptà al senyor Estelric per a una controvèrsia. Ambdós senyors, dintre el mateix saló conferenciaren breument, sense que sapiguem el que varen tractar.

El Corresponsal

La Bisbal d'Empordà, 21 de juny de 1931

Una multitud de bisbalencs rep Francesc Macià, acompanyat entre d'altres per Miquel Santaló., de visita oficial a la ciutat. La comitiva avança per les Voltes en direcció a l'Ajuntament, precedida de la cobla Nova Harmonia.

GASPAR, SAGARRA I TORRENTS / ANC - FONS JOSEP MARIA SAGARRA I PLANA

Estada triomfal de Francesc Macià

El Autonomista, 26 de juny de 1931

Davant l'anunci del pas per aquesta ciutat del President de la Generalitat de Catalunya, ben prompte s'anà sapiguent per tots els indrets de la ciutat i de pobles veïns que, malgrat la sobtada notícia, la nostra ciutat a les quatre de la tarda tenia l'aspecte d'una solemnitat.

Es formà la comitiva en la Casa Capitular, que es dirigí al començament del carrer de Girona amb l'Ajuntament al davant, autoritat judicial, guàrdia civil i carrabiners, Ajuntaments d'Ullastret, Serra de Daró, Cruïlles, Fonteta, Vullpellach, Monells, Corsà, Casavells, Ampurdà i altres que no poguérem pendre'n nota degut a la gran aglomeració.

Ateneu Pí i Margall, Comitè municipal del Partit Federal, amb la bandera i la del Comitè Comarcal. Escut Emporità amb la senyera Joventut Nacionalista amb la bandera, i altres representacions de pobles immediats.

A tres quarts de cinc féu la seva entrada, que fou triomfal, En Francesc Macià, la qual resultà apoteòsica, indescriptible, imponent.

Al baixar del seu auto, les encantadores dametes Na Pietat Aimeric, Na Pietat Mascorda i Natàlia Mullà, tres flairoses roses del nostre jardí pairal, feren ofrena al primer ciutadà de Catalunya, d'una toia de flors naturals i l'"avi" les besà emocionat davant d'una formidable explosió d'entusiasme.

La comitiva es posà en marxa cap a la Casa de la Ciutat i la cobla Nova Harmonia executà la Marsellesa i La Santa Espina.

Pel trajecte, per on passà la manifestació aparegueren tots els balcons i façanes endomassats amb la bandera tricolor i barrada.

Des del balcó de la Casa Ajuntament el batlle popular senyor Pere Lloberes dirigí la paraula al públic, dedicant una sentida peroració en llaor de la tasca política del senyor Macià, el qual —digué— és l'home que s'ha conquerit la més justa investidura pel seu gloriós apostolat per la pàtria nostra.

En volguer parlar el senyor Macià, un esclat d'aplaudiments i visques atronadors ressonaren de l'immensa multi-

tut apinyada al carrer de Pí i Margall i afluents.

Fet el silenci, diu: "Estic ple de joia al trobar-me entre vosaltres, entre els federals acostumats a la brega, abnegats en tota mena de sacrificis, que mai han baixat la seva testa en les seves actuacions, malgrat l'estat anormal imposat per un despotisme desenfrenat que volgué subjugar-los." Diu que mai va dubtar del poble català i que només havia d'encendre la metxa per a què tots, com un sol home, el seguissin per a l'alliberació de Catalunya.

Tenia preparats tres-cents homes a Prats de Molló per entrar a la nostra Catalunya, diu, i que no dubtava gens ni mica que en l'exèrcit alliberador s'hi hagueren sumat tots els catalans.

En terres d'Amèrica va propagar sense descans en favor de la causa de Catalunya i que no hi hauria pau mentre no obtingués la seva llibertat.

Que no anava contra els castellans ni les altres regions, sinó contra la monarquia i els seus representants. Una República ha de portar la justícia i la cultura per als pobles. El dia que Catalunya tingui el govern de si mateixa aquestes reivindicacions les gaudiran per igual tots els germans de les altres nacionalitats.

Referint-se a les escoles reconeix que les actuals no responen a les necessitats de la vida moderna, transformada de soca arrel pels esdeveniments i per què es feia necessària, i expressà que quan Catalunya tingui el govern a què aspira, aquests centres d'ensenyament tindran efecte en el camp, a la muntanya, al taller i en tots els indrets on els reclamin eixes necessitats; així els nens aprendran tot el què necessita i es faran forts perquè gaudiran de l'esplendidesa de la naturalesa que és la mare de tots i de la salut de tots. Volem, digué, que a aquestes escoles hi concorrin tots els nens sense distinció.

Diu amb orgull que no era separatista d'Espanya quan hi havia el Borbó, que fins ens privà de tremolar la nostra enseïnyia. Creu que això ja no tornarà més, però si vingués aquest cas, tornaria a ésser novament separatista.

**La Bisbal d'Empordà,
21 de juny de 1931**

L'alcalde Pere Lloberas
es dirigeix, des del balcó
de l'Ajuntament, al poble
congregat per escoltar
Francesc Macià.

Els acompanyen, Josep Irla,
Miquel Santaló i altres
regidors bisbalencs.

GASPAR, SAGARRA

I TORRENTS /

ANC - FONS JOSEP MARIA

SAGARRA I PLANA

També hi han altres espanyols que volen ésser lliures — continuà dient— i ell des d'aquest lloc els envia un fraterno abraç.

Finalment demana al poble que en aquesta lluita electoral dongui el seu apoi a la candidatura de les esquerres, ja que són moments que cal estructurar i consolidar el nostre règim en aquest sentit, perquè l'endemà les dretes tindran més facilitats per actuar amb més eficàcia que en els presents moments.

Acaba dient que ell vol anar amb el poble i que està decidit a fer tota mena de sacrificis per a servir-lo sigui com sigui.

Una xardorosa ovació que durà llarga estona, es produeix en acabar el parlament del nostre Francesc Macià.

Es tornà a organitzar la comitiva i se l'acompanyà amb els mateixos honors i entusiasme fins al lloc on hi havien preparats els automòbils que havien de proseguir el viatge en direcció a Palafrugell i Palamós.

El comiat fou un acte grandios.

Commemoració del 6 d'Octubre de 1869

EMPORDANESOS: Seguint el compliment de la obligació que els nostres majors s'imposaren com un deure sagrat, enganyai lliures de tota tirania pel bandejament de l'oprobriós règim caigut, us cridem a commemorar amb el màxim esplendor la èpica gesta que els republicans federals de l'Empordà consumaren aplegats a la nostra ciutat de La Bisbal el dia 6 d'Octubre de 1869.

Recordem... fem història, car les actuals generacions han patit un fort dejuni polític i la narració els pot ésser saludable.

Som a principis del 1869. Les continuades traïcions del Govern provisional (sortit de la revolució triomfant del setembre de l'any anterior) als principis i propagandes liberals que precediren l'enderrocament del tron d'Isabel II, feren créixer de manera formidable el partit republicà federal acabadillat pels eminents prohoms Pi i Margall, Castelar, Figueres i Orense. El Govern presidit pel general Prim, fentment preocupat pel desenvolupament i aridesa amb què comptava el federalisme, es donà pressa a cercar com un captaire per les Corts europees un rei que es dignés governar-nos. Les gestions de Prim en aquell sentit causaren, com és lògic, profunda indignació entre els republicans, que intensificaren la campanya de propaganda i de ruda oposició al Govern. A totes parts eren acollits amb delirant entusiasme els apòstols del federalisme que de comarca en comarca anaven sembrant la sement de l'idea.

Davant d'aquest increment del federalisme el Govern redoblà els atropells, fa assassinar, exilia, destitueix Ajuntaments i clausura les associacions formades per elements federals. En Figueres veu en això una provocació barroera ben pròpia d'En Prim i en Sagasta, i home digne i de temperament bèl·lic, tracta i planeja amb en Castelar i l'Orense però a espalles d'en Pi i Margall, l'alçament dels federals. Pi i Margall se n'entera i protesta de la temeritat d'aquells i els fa veure l'inoportunitat de l'acció. Figueres li contesta que ha ordenat l'alçament com a resposta a les greus provocacions del Govern suportades fins aquell punt. Molt va sentir Pi i Margall el caire que prenia les coses, però un cop no hi hagué més remei, no fou qui menys treballà per a que, ja iniciat el moviment federal, tingués un triomf esclatant.

Es va iniciar la lluita a Barcelona, formant part de la junta revolucionària l'excel·lent músic-poeta Anselm Clavé. Aquesta junta publicà una proclama als catalans cridant a les armes a tots els republicans federals de la regió. A aquesta crida respongué amb gran entusiasme tot el poble català, formant-se nuclis o partides revolucionàries, algunes fins de 1500 homes. Aquestes partides encara que comptaven amb caps entusiastes i amb aptitud pel comandament, estaven compostes de ciutadans poc acostumats a l'exercici de les armes i menys a les lluites a camp obert.

L'Empordà s'alçà en massa a requeriments dels germans Sunyer, i el mateix feren Reus i Balaguer, en quals poblacions fou la milícia ciutadana la que inicià el moviment. I ja som al cel·lèbre loc de La Bisbal.

Aquí, els caps de tropa Gamín de Baldrich, al front de nombroses forces, aconseguiren encloure a la nostra ciutat prop de 8000 federals. El brigadier Crespo, intimat dels germans Vinyes i Sunyer, que comandaven les forces federals, llur rendició, i contestada negativament la pretensió de Crespo, començà l'atac. Les ordres que donen els caps federals, són complertes amb la més rigorosa disciplina. Les barricades són aixecades en un moment. TOTHOM es bat com un heroi, amb l'entusiasme que dona la defensa d'una causa justa i d'un ideal noble. Surten trets de les finestres de les cases, de dalt dels terrats, de les tanques dels horts i dels finestrals del campanar de l'església. Al veure la tenacitat del poble el cap de la tropa demana parlament; aquest no l'accepta, i continua la lluita més aferrada que mai. L'històric carrer del Sis d'Octubre es converteix en un veritable camp de batalla. A pesar de que l'artilleria de l'exèrcit causa grans baixes entre els revolucionaris, aquests no solament no se rendeixen sinó que logren que Crespo es retiri de la palestra amb enormes pèrdues. Tot

lo que pot donar de sí un exèrcit irregular ho donaren abastament en aquest fet d'armes els federals empordanesos, i és que enrobustits per la seva fe en l'ideal, i segurs de la seva probada voluntat i energia, es llençaren amb igual serenitat d'esperit, o a la victòria o al martiri. Tres foren els fills del poble que deixaren la vida en aquella gesta, i morts i tot, semblava com si restessin satisfets d'haver sacrificat la seva vida en holocauste el més sublim, en altar el més ideal.

Sofocat l'alçament federal a Catalunya, es donà per acabat a tot Espanya. Els diputats que s'havien retirat de les Corts Constituents a la vigília de l'alçament s'hi reintegraren, i a la primera ocasió que tingué Pi i Margall pronuncià un formidable discurs de severa crítica contra el comportament del Govern provisional, que amb la seva gosadia havia provocat aquelles jornades de dol a la nació. El cap del Govern general Prim, visiblement emocionat, acabà el seu discurs de contesta al de Pi i Margall amb les següents paraules: «Un jorn de dolor per a mi, de dolor per als meus companys de gabinet, de dolor per a tots els senyors diputats de la majoria, us retirareu d'aquest lloc per agafar les armes. Ens hem batut, us hem vençut, no us guardem rancúnia; siau ben vinguts al terreny de la legalitat».

III

¿I què és el que defensaven aquells herois amb tanta abnegació i valentia? La República Federal! L'autonomia de tots els sers humans, de l'individu, del municipi, de l'Estat, de la nació, de la Humanitat sencera. Ells havien copsat pel verb dels seus guies que el federalisme és l'essència de la democràcia; que és essencialíssim a la llibertat i orgànic de la sobirania popular; que amb el federalisme s'eviten les Dictadures i els cops d'Estat; es fa de la sobirania un poder immanent en tota la societat; s'edueixen els pobles per als últims graus de la vida pública, es governen les regions i províncies a si mateixes en lloc d'obeir a governadors estranys a la seva política i als seus interessos; es despulla l'Estat de facultats perjudicials; al pressupost, d'empleats paràsits, i a la tranquil·litat pública, d'aquests grans partits que s'aglomeren al centre i que converteixen els poders públics en una perillosa oligarquia i les oposicions en una lacció rebel. El federalisme és el sentiment i concepte sobre que ha de basar-se la convivència; és la confiança, el confiar-se dintre la mateixa fe; la fe i la confiança com a fonament; la aliança com a medi, el pacte com a instrument i la convivència com a fi. En una paraula: és la forma de Govern a qual redós podrien conivir en compliment de les lleis del progrés els Estats Units de l'antiga Ibèria, independent i lliure.

Ja veieu la grandesa i la justícia social, política i econòmica que encloïa l'ideal federal. Propaguem-lo sempre i també defensem-lo fins on calgui, enfortint-nos amb l'esperit de sacrifici que emboïa el modo d'ésser dels nostres avantpassats. No permetem que es reproduixin mai més els darrers estors de vida de la borbonada feliçment foragitada. A qualsevol dictadura oposedem-li la revolució; i així a la vegada que honrarem aquelles grans figures polítiques del passat segle que tant treballaren pel millorament de la societat futura, ens forem també dignes de la gratitud dels Martires del 6 d'Octubre que tan heroicament saberen defensar-lo.

Un doble motiu tenim enguany per a commemorar aquesta data històrica: La proclamació de la República Autònoma a Espanya i la inauguració en el nou cementiri del Panteó que els nostres predecessors dedicaren als Martires; per això seran més que de costum els actes a celebrar, als quals no dubtem assistirà una immensa gernació, especialment a la Manifestació cívica d'homenatge a aquells herois que passaren a la posteritat satisfets i orgullosos d'haver donat la vida pel seu ideal.

La Bisbal, 5 d'Octubre de 1931.

LA COMISSIÓ ORGANITZADORA: Per l'ATENUEU PI I MARGALL, CARRÉ - SERRA —Pel COMITÉ DEL PARTIT FEDERAL, FIGUERES - DURÁN —Per «LA FEDERALISTA», PADRÓS - CAPDEVILA.

ORDRE DE LA DIADA

A les 10:30 del matí: Organització de la comitiva per anar al cementiri nou a disposar al Panteó dels Martires rams i corones simbòliques de roure i lliure. La comitiva es formarà pel següent ordre:

- 1.—Auto amb els rams o corones trameses sense representació personal.
  - 2.—Orquestra «Antiga Principal».
  - 3.—Magnífic Ajuntament.
  - 4.—Representacions de fora.
  - 5.—Polítics invitats i Comissió Organitzadora.
  - 6.—Portants de les corones de l'Ateneu Pi i Margall, del Comité del Partit Federal i de «La Federalista».
  - 7.—Socis de dites Entitats i Comité del Partit Radical.
  - 8.—Junta directiva de «L'Estat Empordà».
  - 9.—Socis d'aquesta Entitat i d'Estat Català.
  - 10.—Demés Societats i particulars en general.
- Les files seran de 8 individus, marxant separades de dues passades. Preguem als concorrents que procurin

guardar tot el puguin la alineació demostrant tenir bon gust i produir efecte.

- A les 12:30.—Audició de sardanes a l'Avinguda de la República.
A la 1.—Banquet popular a l'Hotel Salleras.
A les 3 tarda.—Concert a sota les voltes per l'Orquestra.
A les 5.—Grandiós Miting, en el que parlaran els prohoms de l'Esquerra Republicana de Catalunya Srs. Roc Boronat, Lluís Pujol i Font, J. Puig Pujadas P. Comes i Quintana.
A les 8.—Sardanes vermuth a l'Avinguda de la República.
A les 10 nit.—Altra audició de Sardanes per l'Antiga Principal.
A les 11.—Gran Ball en el Saló Platea de l'Ateneu Pi i Margall.

NOTES.—Es prega a les senyores de «L'Estat Empordà» i de l'Ateneu Pi i Margall que s'ofereixin postular expenent lliçetes dels colors federals que es presentin a l'Ateneu una hora abans de la Manifestació.

—Pel Ball de la nit a l'Ateneu s'ha fixat la quota de 1 pesseta pels socis i voluntaris pels casats. Hi podrà entrar tothom.

—Es recorda als socis de «La Federalista» l'obligació de concórrer a la Manifestació, sota la penya reglamentària.

5 d'octubre de 1931

Text commemoratiu de la diada del 6 d'octubre de 1869,

convocada pels republicans bisbalencs, amb el programa d'actes de la mateixa.

ACBE - COL·LECCIÓ D'IMPRESOS

¡6 d'octubre de 1869!

El Autonomista, 6 d'octubre de 1931

La diada de demà es compliran els 62 anys del fet d'armes ocorregut en aquesta ciutat, diada que des d'aquella data venia commemorant-se amb tot esplendor, excepció del temps de la Dictadura, en què uns ciutadans, prou coneguts posaren totes les trabes per tal d'entrebancar la puixança de l'esperit republicà de la nostra ciutat.

Enguany la festa commemorativa de la gesta històrica del republicanisme federatiu, serà un fet memorable per a la ciutat nostrada, per la comarca empordanesa i per Catalunya.

La Bisbal s'endiumenjarà per a retre els màxims honors i la més pregonera recordança per aquells ciutadans que ofrenaren les seves vides per la llibertat i per la pàtria amb les armes a les mans.

Demà, tots els ciutadans i ciutadanes bisbalencs que tenen un alt concepte del què representa l'esperit patriòtic i els sacrificis dels nostres avantpassats per la causa de la llibertat i el dret de ciutadania, faran acte de presència a la gran manifestació que es traslladarà al nou cementiri a ofrenar tribut d'admiració i respecte als mai oblidats herois Tomàs Plaja (Lluch), de La Bisbal; Josep Oliva (Xech-xeba), de Sant Feliu de Guíxols, i Pere Maymí, de Llagostera, que descansen en el panteó erigit expressament per a guardar llurs despulles.

Demés, ens consta que la gent comarcana, en nombre extraordinari, també assistirà, als actes que en memòria d'aquells màrtirs tindran efecte el dia de demà.

També podem avançar que nombroses personalitats, ben destacades del republicanisme esquerrà prendran part en tots els actes que constituïran el programa de festes d'homenatge, entre les quals podem anomenar Roc Boronat, Puig Pujadas, L. Pujol i Font, Pere Comes, A. de Quintana de León, Miquel Santaló, J. Forcada i d'altres.

I no pot menys que els actes que s'anunciaran per programes revestiran una solemnitat sense precedents, perquè inclús l'adhesió de la Corporació municipal equival a augurar la màxima expressió de patriotisme, que s'exterioritzarà en forma ben palesa en la diada del 6 d'octubre d'enguany.

¡Republicans, homes liberals, gent de pagesia, recordeu

que el dia 6 d'octubre de 1869 tres ciutadans exemplars caigueren pel plom d'un exèrcit centralista! Feu via cap a La Bisbal el matí dimarts per a tots junts, retre pòstum homenatge a aquells herois, a l'ensem que dedicar un pietós record a la llur memòria.

De les llibertats que ara gaudim ells varen ésser-ne precursors; per consegüent, fem-los.hi tots els honors que es mereixen.

N. Lloveras

1869

Josep Irla i Rovira,
un jove de divuit anys
que participà al Foc
de la Bisbal i esdevindria,
anys a venir, líder
del republicanisme federal
de Sant Feliu de Guíxols,
tinent d'alcalde,
diputat provincial
i pare del posteriorment
president de la Generalitat
a l'exili Josep Irla i Bosch.

AUTOR DESCONEGUT /

AMSFG

6 d'octubre de 1869! - Remembrança - Grandiós acte de ciutadania - La ciutat endiumenjada

El Autonomista, 7 d'octubre de 1932

La històrica jornada, la gloriosa gesta dels republicans federalistes vinguts de totes les contrades de les comarques gironines, aplegà en aquesta ciutat un nombrós contingent d'homes entusiastes per l'ideal redemptor de Llibertat i Democràcia, ben convençuts d'un sacrifici per tal d'enderrocar la tirania centralista que tenia endogalats tots els pobles d'Ibèria.

El cotinent era nombrós, com diem, més l'entusiasme popular superava a n'aquestes forces republicanes que sabien amb tota certesa que anaven a una lluita cruenta sense possibilitats de preveure la final que reservava als dos adversaris en pugna.

Desigualtat d'elements bèl·lics però superior en disciplina i fermesa, els braus defensors de la República federal inflingiren un estrall formidable a les fileres d'un exèrcit que, com tots els que combaten contra el poble, forçosament cauen, car no tenen la moral ni l'entusiasme per la lluita com tampoc saben la finalitat del sacrifici de llurs vides.

El 6 d'octubre de 1869 La Bisbal bullia d'entusiasme bèl·lic. D'aquesta data ençà els federals d'aquestes contrades recorden cada any els episodis que sobrevingueren i les causes que les motivaren.

Aquests records no han fet res més que fer reviure l'esperit de rebeldia contra la monarquia i de prosselitisme ben accentuat pels ideals de republicanisme tan peculiars i propis de l'Empordà. Any darrera any es recorda pietosament els homes caiguts i se'ls tributa homenatge en el seu propi fosar; això presuposa l'estímul i admiració del poble vers els ciutadans que, fent el sacrifici de llurs vides, caigueren per sempre per a pavimentar l'edifici en què acaba de recolzar-se la República.

***

Si gran era la concentració de republicans que en la data que rememorem s'aplegaren en aquesta ciutat, enguany el grandiós acte de ciutadania i d'esplèndida manifestació cívica, recorda als pocs supervivents d'aquella gesta la gran aglomeració, també, de republicans de totes les comarques que

han vingut a retre homenatge pòstum a aquells màrtirs de les nostres llibertats.

És incalculable el gran contingent.

Posada en formació la comitiva, es féu l'acte solemniat de lliurament de la senyera de l'Ateneu Pi i Margall, essent nomenat abanderat el ferm correligionari senyor Francesc Roura Gumà.

Acte seguit La Principal interpretà l'Himne de Riego i Els Segadors.

La manifestació es dirigí a la Casa Comunal a cercar l'Ajuntament que esperava en corporació, presidit per l'il·lustre Governador de les comarques gironines, senyor Claudi Ametlla, essent aquestes autoritats les que ocupaven la presidència d'honor.

Banderes del Comitè local federalista i del Comarcal.

Corones de l'Ateneu, La Federalista, Escut Emporità, Ciutadania i La Rambla.

Representacions de l'Escut, d'Aliança Republicana i de les principals poblacions empordaneses i pobles immediats.

***

Som a la necròpolis que, malgrat el gran perímetre d'extensió, quedà plena de gom a gom.

Es dipositen les corones al panteó dels màrtirs i els brots d'olivera, roure i llor, emplenen el recinte d'aquell fosar.

El president de l'Ateneu Pi i Margall, senyor Antoni Crúmols, llegeix unes quartilles que emocionen al públic allí congregat. Recorda a En Plaja, En Maimí i N'Oliva, víctimes d'aquella Jornada, com també els magnífics parlaments dels senyors Puig Pujades i del nostre batlle senyor Pere Lloberas, quan l'any passat es féu la inauguració del panteó en el nou cementiri, i finalment i malgrat tractar-se d'un recinte sagrat, el poble respon amb una salva d'aplaudiments.

Seguidament el governador senyor Ametlla es dirigeix al poble, pronunciant un bell parlament.

Diu que malgrat ésser la primera autoritat de les comarques gironines li plavia posar-se en contacte amb la bella i exemplar capital del Baix Empordà.

Recorda la gran responsabilitat que pesa damunt de tots per a conservar i consolidar el nou règim que el poble s'ha donat.

Explica els motius del per què tal volta serà l'última vegada que prengui part en aquests actes per raons que exposa.

La República no s'ha implantat pel darrer esforç; hauria estat ineficaç si no hi haguessin hagut homes que haguessin ofert la seva sang i la seva vida. Sense aquests homes i sense aquells federals la República no hagués vingut; no ve per un miracle, ve per la preparació. On hi ha hagut una democràcia en les corporacions i entitats s'ha après de servir la República.

Recomana fe i esperança amb el nou règim i amb l'Estatut de Catalunya, dient que molta gent creu que la República ha fet poca cosa i ell afirma que ha fet més amb un any i mig d'existència que la monarquia en quaranta anys.

Ningú no pot dir amb raó que els homes que governen han fet tot allò que els homes volien.

El que més es pot fer és aguantar la República, i que si vingués un perill que l'amenacés, els homes, l'han de defensar amb la paraula i amb l'acció encara que fos precis fer-ho amb les armes a les mans, tal com ho feren aquells ciutadans gloriosos que en aquests moments estem tributant-los l'homenatge tan merescut com justificat.

Aquestes últimes paraules provoquen una explosió delirant d'entusiasme.

Ja de retorn, la manifestació recorregué els llocs principals on es va lliurar el combat, i en ésser al carrer que dona el nom d'En Caimó, cabdill d'aquell moviment revolucionari, se li reté homenatge, col·locant corones de llorer i la bandera barrada en ambdues làpides.

I la manifestació es troba en el lloc de sortida. El senyor Francesc Roura en nom de les entitats organitzadores pronuncia un breu i eloquent parlament, agraïnt l'assistència del poble a l'acte de ciutadania en honor de les víctimes del 6 d'octubre de 1869.

***

Ja som a la tarda i la ciutat pren l'aspecte d'una gran diada de les assenyalades de gran festa. Tothom s'ha endiumenjat. Totes les entitats sense excepció, en les seves balconades onegen banderes republicanes i catalanes, i en la Casa Consistorial, com en els dies de les grans solemnitats.

Cines, balls d'entrada, audicions de sardanes... un dia de festa anyal.

Els treballs paralitzats en la totalitat i un dia esplèndid. Fins la naturalesa ha cooperat en tots els actes que acabem de ressenyar.

N. Lloveras

De les eleccions

L'Autonomista, 15 de gener de 1934

Aquesta contesa electoral en aquesta ciutat ha estat aferissada havent-se emprat, per part de les dretes, tots aquells procediments indecorosos sistema Lliga Catalana. Malgrat tot, l'Esquerra Republicana ha triomfat d'una manera digna.

La nostra candidatura tenia en front el més repugnant conglomerat, senes precedents, en les conteses polítiques locals: Lliga Catalana, monàrquics, carlins i la fracció anomenada d'Acció Catalana Republicana, patrocinada per Escut Emporità, i l'Esquerra ha tingut de lluitar contra tots aquests elements.

L'escrutini ha donat el següent resultat: Esquerra, 975 vots; Coalició de Dretes, 805 vots.

***

En altres localitats veïnes i comarcanes, coneguts fins a les 6 de la vetlla, donen els següents resultats:

	Esquerra	Lliga
Fonteta	123	58
Corsà	181	99
Palamós	1.614	557
Palafrugell	2.560	1.232
Pals	338	243
St. Feliu Guíxols	2.359	960
Castell d'Aro	220	159
Sta. Cristina d'Aro	247	230
Parlavà	66	113
Peretallada	169	11
Cruïlles	182	132
Montràs	154	61
Regincós	83	44
Ullestret	95	6

N. Lloveras

Nota del cronista

L'Autonomista, 26 de gener de 1934

Aquesta sessió és l'última celebrada per l'actual Ajuntament, i com totes les que ha celebrat, ha tingut interès i immediata eficàcia.

Durant tot el període de l'actuació d'aquest Consistori ens hem limitat a la més imparcial actitud en les nostres cròniques municipals; mai per mai no ens ha guiat un esperit mesquí o tendencios. Les nostres informacions municipals han estat fetes amb tota equanimitat, sense partidismes de cap mena. Hem posat al servei del primer i únic municipi bisbalenc tota la nostra intel·ligència de què som capaços en matèria de reportatges municipals, per bé que la seva obra repercutís i fos assimilada pels altres municipis de les nostres contrades.

L'actual Ajuntament ha estat un espill de moralitat i honestat en l'administració dels cabals comunals. Creiem que amb aquestes manifestacions fem l'elogi que es mereixen tots els components de l'actual Consistori.

Naturalment que odiem, en el transcurs de la seva actuació, fer comentaris respecte errors soferts, i no n'hem volgut fer-ne esment malgrat la importància dels mateixos. No n'hem fet esment, car els seus encerts han superat les deficiències en què hagin pogut incórrer, i ens hem trobat rellevats d'uns advertiments que hagueren pogut semblar tendenciosos en els moments que haguéssim consignat la nostra disconformitat en determinats assumptes que, al nostre entendre, eren equivocats.

L'únic Ajuntament que ha revolucionat d'una fàisó ben evident l'urbanisme de la ciutat nostrada. A tots la ciutat els deu agraïment per la seva magnífica obra.

També volem fer constar de què hem estat objecte de tota mena de consideracions per part de tots, i d'una manera especial del primer conseller, en relació amb la nostra tasca informativa.

A tots, grans mercès i el més cordial comiat d'aquest modest informador municipal.

N. Lloveras

La Bisbal d'Empordà, 1928

Francesc Roura,
alcalde de la Bisbal
entre 1934 i 1936
a la porta de Can Roura,
la pastisseria i confiteria
familiar, ubicada
a la plaça Major cantonada
amb la Volta de la Mel.
Assegudes a l'interior
de la botiga,
la seva esposa,
Concepció Illa i la jove
de la casa, Mercè Pujol.
A la vorera, els nens
Rossend Matas
i Leandre Pujol.

EMILI CASAS / ACBE

Ajuntament

L'Autonomista, 14 de febrer de 1934

El saló ple de gom a gom de públic. Ocupen els seients consistorials tots els consellers elegits.

La presideix l'alcalde interí senyor Francesc Roura Gumà, el qual declara oberta la sessió i disposa que el Secretari doni lectura de l'acta de la sessió anterior, que és aprovada i signada.

Seguidament es passa a repetir la votació per a l'elecció dels càrrecs dels quatre alcaldes tal com prevé l'estructuració dels Ajuntaments de conformitat amb el que han legislats les Corts Catalanes, quedant elegits per majoria absoluta de vots, respectivament, els senyors següents:

Francesc Roura i Gumà, Josep Figueras Ralló, Josep Cebrià i Ginesta i Joan Figueres i Figueres.

El senyor Martí Pruneda Valls és elegit per unanimitat per al càrrec de Dipositari de cabals municipals.

La constitució del nou Ajuntament és tal com segueix:

Francesc Roura, Josep Figueres, Josep Cebrià, Joan Figueres, Martí Pruneda, Josep Molla, Josep Palet, Pere Salomó, Joaquim Feliu, Aureli Avellí, Lluís Albareda i Francesc Pascual. Els vuit primers, d'Esquerra Republicana de Catalunya, i de la Coalició de Dretes els quatre últims.

Com a suplents figuren els senyors Joan Puig, Sebastià Bo-fill, Domènec Simon i Pere Ribas, per l'Ateneu Pi i Margall, i Francesc Fàbrega, Joan Bosc, Albert Matarrodona, Valentí Coll, Josep Matas, Josep Bou Poc, Francesc Janoher i Emili Casagran, per l'Escut Emporità.

L'alcalde senyor Roura pronuncia el següent discurs:

Ciudadans: Els que m'heu votat per la més alta magistratura, grans mercès; els que no ho haveu fet, heu de saber que també seré l'alcalde de tots.

Es la tercera vegada que els ciutadans bisbalencs m'han fet l'honor de confiar-me la seva representació a n'aquesta casa, que és la del poble, i això té un significat ben evident de confiança envers la meva persona, que en tots moments dec haver interpretat els seus desigs, per tal com sempre la meva tasca ha estat inspirada amb la més estricta moralitat i honestat.

Fa molts anys que sóc a La Bisbal i sempre he reeixit, car he sabut conviure dignament amb totes les persones sense pretendre avantposar-me en res que signifiqués ideologies i altres apreciacions en altres ordres, sempre que aquestes han respost a un fi honrat i humà. El que aprecio més és la honorabilitat, cosa que mai per mai ningú em podrà provar el contrari.

Ara em trobo a disposició de tothom i la meva norma serà la de servir a tothom mentre sigui de raó i justícia; malgrat això la meva responsabilitat, que he contret amb el poble per a servir-lo amb lleialtat, a ben segur que també serà censura, però la meva consciència romandrà tranquil·la davant el compliment del meu deure.

Sempre posaré el meu càrrec al servei de tothom, car sé perfectament quina és la meva missió, i em sotmeto al poble, que és qui m'ha dut en aquest lloc d'honor, tal vegada immensament.

Administració, administració i administració. Noble i lleial, honrada, austera, sí. Però són uns moments aquests que també cal que ens preocupi la política, ja que s'albiren esdeveniments que calen prestar-hi tota l'atenció, i hem d'estar previnguts pel que pugui succeir per a la defensa del poble, d'aquest poble que tants sacrificis li ha costat l'adveniment del règim republicà. (En acabar aquestes paraules una gran explosió d'aplaudiments ressona en tot el saló, de conformitat amb l'eloqüent paràgraf del nostre batlle.)

Acaba el seu discurs amb les següents paraules:

Accepto el càrrec amb què m'haveu honorat, per La Bisbal, per la defensa de la nostra Autonomia i per la República.

S'acorda tot seguit que les sessions consistorials es celebrin els dimarts de cada setmana les de primera convocatòria, i els dijous de la segona, ambdues a les nou de la nit, i s'aixeca la sessió.

N. Lloveras

No val a badar!!

Ciudadania, 5 de juliol de 1934

És una exclamació que ha arribat a popularitzar-se pel gran ús i abús que se n'ha fet, fins el redactors de la «Plana Parroquial» de la nostra parròquia, han cregut posar-lo en boga, o sinó vegi's:

«Havent-se denunciat que alguna noia, tal vegada distreta-ment, (no val a badar), havia entrat al sant temple sense mitges o amb mitjons curts, preguem que a la prohibició d'entrar-hi les dones sense mànegues, hi afegeixin la d'anar-hi sense mitges o amb mitjons curts, per reclamar-ho així la santedat del temple, no menys que el pudor i netedat de la mateixa persona.

Esperem del bon seny de nostres feligreses, faran cas d'aquest prec, evitant-nos el dolorós cas d'expulsar-les del sant temple.»

Per si la «Plana Parroquial» no té prou circulació entre els «feligresos» bisbalencs, i malgrat el nostre desacord en matèria dogmàtica amb els redactors de la «Plana», els ajudem a divulgar la publicació, car la nostra coincidència és perfecta.

El redactor de la «Plana» ha pogut apreciar (de comú acord) que una noia amb mitjonets o bé sense mitges, posa al descobert totes les imperfeccions de llur bellesa.

Però hem d'ésser sincers, estimat col·lega; això «d'haver-nos denunciat» hi sobra. Això no és cert. Una mentida és un pecat mortal, i per bé que vosaltres us podeu «absoldre», és perillós donar un mal exemple i més en aquests moments que hom va escamat d'aquestes prèdiques.

Vosaltres sou joves, i per consegüent, en la plenitud de les més elementals condicions físiques i estètiques per apreciar la bellesa i indumentària del sexe femení. No és que us ho hagin denunciat i aquí hem de convenir que una noia demostra la formosor de llurs cames amb unes bones mitges «Eva».

(Sense adonar-nos-en estem, uns i altres, fent propaganda dels establiments que venen aquesta mercaderia. Ja ens ho pagaran).

I ara ens suggereix una pregunta. No es podria donar el cas de què alguna feligresa pobra no tingués mitges?

Creguent interpretar la intenció de l'autor de la gasetilla de marres inserida a la «Plana Parroquial» ens dirigim a totes les feligreses indigents que, pel cas de què no tinguin mitges, passin pel despatx de la casa Rectoral que se'ls n'hi facilitaran degudament.

Gustau Mamerto

Visita de Manuel Azaña

L'Autonomista, 1 de setembre de 1934

A dos quarts de sis de la tarda, de dissabte passat l'il·lustre estadista arribà a la nostra ciutat acompanyat de la seva muller, del senyor Santaló i dels Comissaris d'Ordre Públic i de la Generalitat senyors Prunés i Puig Pujades.

A esperar-lo a la Plaça del President Macià hi acudí l'Ajuntament en ple i tot el poble, a més de nodrides representacions de gran nombre de municipalitats de tota la contrada.

L'entrada a La Bisbal fou apoteòsica, triomfal, oïnt-se un formidable esclat d'entusiasme, victorejant a l'home auster i lleial guardador de l'essència republicana de la dissortada Ibèria.

Les encantadores dametes Conxita Vives, Francesca Garcia, Maria Sala i Enriqueta Pont, feren ofrena d'una magnífica toia de flors a la distingida senyora de l'il·lustre ex-president del Govern de la República senyor Azaña, enmig d'una formidable ovació i visques i la gran manifestació féu via cap a les Cases Consistorials on, després de les presentacions de les autoritats i visitar les diferents dependències de la casa comunal, la gran gernació reclamà a don Manuel llur presència a les balconades que apareixien endomassades amb tots els atributs de les grans solemnitats. El senyor Azaña, rebé una entusiasta ovació que l'insigne republicà correspongué amb el crit de Visca la República!, que fou contestat amb delirants esclats de visques de tota mena per la multitud allí congregada.

Seguidament la manifestació es posà en marxa i es dirigí a la primera entitat, cap i casal de la democràcia bisbalenca i baix empordanesa, l'Ateneu Pi i Margall, essent rebut per la seva Junta de govern.

El president de l'entitat senyor Salip pronuncià breus paraules excusant al senyor Azaña, la impossibilitat de dirigir la paraula al públic allí congregat, retent a l'il·lustre hoste un fervorós acte de simpatia, donant-se per acabat aquest acte d'homenatge.

La manifestació, que estava integrada per tot un poble, sense fer excepció de l'element femení, tributà una gran ovació de comiat a l'il·lustre visitant, el qual, amb els seus acom-

panyants, emprengué la marxa cap a Figueres, on els de la capital de l'Alt Empordà es trobaven al carrer per a significar al senyor Azaña que en totes les terres empordaneses vibra amb intensitat l'esperit republicà.

N. Lloveras

El consell de guerra pels successos d'octubre a la Bisbal.

La sentència dictada és absolutòria per a tots els processats

L'Autonomista, 1 de febrer de 1936

Ahir matí, en el saló d'actes de dependències militars es celebrà un consell de guerra d'oficials generals per a veure i fallar la causa instruïda pel jutge comandant senyor Manuel García Rebollo, pels successos revolucionaris d'octubre del 1934, ocorreguts a La Bisbal.

Segons es desprèn de l'apuntament, en la nit del 6 d'octubre, assabentat l'alcalde d'aquella ciutat de què s'havia declarat l'Estat Català a tota la regió, reuní els regidors de la minoria d'Esquerra, obligant als de les demés minories a abandonar l'Ajuntament i, segons sembla, s'acordà proclamar l'Estat Català en dita ciutat, essent col·locada en el balcó de les cases consistorials la bandera catalana amb l'estrella solitària. Després es publicaren alguns bans invitant a què s'anés a la vaga, així com també circulà un grup nombrós amb un gran cartell incitant a què s'anés a la vaga. Altre grup bastant nombrós intentà assaltar la caserna de la guàrdia civil. La bandera que havia estat col·locada en el balcó de l'Ajuntament, fou retirada, intentant-se després posar-la novament. Circularen armats alguns veïns.

També apareix en aquesta causa que el jutge municipal de Vulpellach, Pere Torró Llenas, proclamà l'Estat Català en dit poble.

Per dits motius apareixen processats el que era alcalde Francesc Roura Gumà, els regidors Josep Figueres Ralló, Josep Cebrià Ginestà, Joan Figueres Figueres, Josep Molla Aliu, Josep Palet Comes i Pere Salomó Tubau, els veïns Joan Arqueros i Arqueros, Josep Salip Sardà, Joan Roure Lloberas, Pere Bruguera Costa, Francesc Ruiz Alvarez, Narcís Rigart Pagès, Joan Ginestà Balmanya, Emili Fabrellas Canet, Jaume Borrís Batlle i Miquel Ginestà Fita. També figurava com a processat Martí Prunera Vall, que traspassà el 20 de desembre del 1934.

A petició dels defensors, declaren el general retirat senyor Francesc Masallé, que passa temporades a La Bisbal i que en la nit del sis d'octubre es trobava en la referida ciutat, el secretari de l'Ajuntament, senyor Pere Mercader i el secretari de la Banca de La Bisbal, senyor Bonaventura Casadevall, tots ells s'expressen en termes favorables als processats.

El fiscal, en les seves conclusions provisionals, qualifica el fet d'auxili a la rebel·lió militar en grau de temptativa i demana per a l'alcalde cinc anys de presó, quatre per als regidors i el jutge municipal de Vulpellach, dos per als veïns Arqueros i Salip, un per a Roure, Bruguera i Ruiz i sis mesos i un dia per a Rigart, Ginestà, Fabrellas, Borrís i Ginestà Fita.

Els defensors rebaten les acusacions del fiscal, al·legant que els seus defensats no feren altra cosa que vetllar per l'ordre de la població, ja que se'ls havia amenaçat que els grups extremistes tenien la intenció d'apoderar-se de la localitat, i demanen la lliure absolució.

Seguidament, el Tribunal es reuní en sessió secreta per a deliberar i dictar sentència, la qual ha estat absolutòria per a tots els processats i no serà ferma fins que l'aprovi l'auditor i el general de la Divisió.

Ha presidit el Tribunal el general d'infanteria senyor Angel de San Pedro, actuant de vocals el general Legorburu, els coronels Cebrià, Lacasa, Cabanyes, Escalera, Espallargas i Llanas; de vocal ponent l'auditor de la Divisió, coronel senyor Josep Pérez Villamil; de fiscal, el jurídic militar comandant senyor Enric de Querol i de defensors l'advocat senyor Ferran Roig i el capità senyor Carles Fina i els tinents Jaume Serrano i Joaquim Herrera.

A la vista hi assistí nombros públic, entre el qual hi veiérem els senyors Santaló, Marial i molts amics de La Bisbal.

***

Cal remarcar la brillantíssima defensa que va fer el capità d'Infanteria i particular amic nostre, senyor Carles Fina de Caralt. El seu informe va ésser una admirable peça jurídica, substancial i doctrinal, que va produir, en el Consell, una forta impressió.

El seu escrit no va deixar lloc a dubtes per a redactar una sentència absolutòria.

El senyor Fina va ésser felicitadíssim per la seva labor. A les moltes felicitacions ens plau unir-hi la nostra més entusiasta.

N. Lloveres

El consell de guerra pels successos d'octubre a la Bisbal.

Després del consell de guerra

L'Autonomista, 1 de febrer de 1936

Durant el transcurs de temps des del sis d'octubre del 1934 ençà, ens han donat ocasió per a dir quelcom respecte els fets ocorreguts en aquesta ciutat, cosa que ens hem resistir a fer-ho malgrat les constants delacions de la premsa portantveu de la política dels trenta anys de catalanisme i ens hem resistit a no dir un sol mot respecte el particular perquè no es veïés en nosaltres actituds que els nostres enemics podien considerar com una mena d'actitud determinant que suposés una minva de responsabilitat per als encartats en aquell procés.

No hem dit ni un sol mot durant el transcurs d'aquest famós afer, car nosaltres hem considerat tothora la inexistència de responsabilitat per a cap dels encartats i, per consegüent hem esperat l'hora en què tot fos escatit pel tribunal militar per a fer una relació dels fets tal i com varen ésser desenrotllats a La Bisbal, la qual cosa farem més endavant.

Mentrestant avui aprofitem l'avinentesa per a exterioritzar la nostra més pregona satisfacció en poder fer constar que el nostre Ajuntament popular i demés ciutadans encartats pels fets d'octubre es troben lliures de culpabilitat.

***

El dijous els nostres conciutadans foren acomiadats per nombrosos correligionaris i altres amistats els quals palesaren la serenitat característica del qui no l'acusa la consciència, però amb visible angoixa per part dels familiars i els propis amics, cosa ben justificada si es té en compte determinats i recents falls d'altres causes similars.

I les nostres temences eren ben justificades. Final del consell de guerra. Grans precaucions. Guàrdia civil i d'Assalt custodiant els encartats. Cotxes cel·lulars a la porta d'Auditoria. Fins i tot a la Model hi havien les cel·les destinades per als bisbalencs i el dinar preparat degut a la diligència desplegada pel nostre dilecte amic l'ex ministre senyor Miquel Santaló.

Totes aquestes precaucions de la força pública i demés fou endebades per quant l'assumpte donà el seu tomb i se'ls comunicà l'absolució.

***

Mes, totes les coses tenen el seu epíleg. A tres quarts de deu del vespre els nostres amics arriben a La Bisbal i es veuen sorpresos perquè l'Avinguda de la República està curulla de bisbalencs i els seus homes. Hi ha tanta gent, que es fa difícil fer un càlcul.

Xardorosos aplaudiments, estretes de mà i abraçades. L'alcalde popular senyor Francesc Roura i Gumà, que en voler per ell tota la responsabilitat de l'actitud adoptada pel poble en aquella gloriosa jornada, es veu obligat, abans de baixar de l'auto, a pronunciar paraules de regreïament per l'entusiasta i cordial rebuda que el poble els havia dispensat a ell i demés companys.

***

Divuit ciutadans honorables i entre ells l'alcalde i regidors populars, ahir foren jutjats per un consell de guerra, per un delicte que no havien comès i per això foren absolts.

***

Al capità senyor Carles Fina de Caralt, defensor de l'Ajuntament popular, el poble de La Bisbal li restarà reconegut per la brillantíssima actuació a favor d'uns ciutadans que l'únic delicte que cometeren fou exterioritzar honradament el seu ideal.

N. Lloveres

La Bisbal d'Empordà, circa 1934

La secció dramàtica de l'Ateneu Pi i Margall. D'esquerra a dreta: dempeus, Albert Pibernat, Miquel Urtós, Joan Bofill, Marcel Pons, Antoni Crumols (director), Grau Pons, Emili Vigo, Josep Serra, Joan Torró i Sòcrates; assegudes, Dolors Simon, Solita Ponsatí, Mercè Martí, Carme Masgrau i Raquel Puignau.

EMILI CASAS / ACBE

Les festes de la República

L'Autonomista, 20 d'abril de 1936

Enguany han estat esplèndides i se'ls hi ha donat un rellu extraordinari.

A les onze del matí acompanyats per “La Principal”, tots els alumnes d'ambdós sexes amb les corresponents senyeres —catalana i republicana— s'ha dirigit a la Casa Consistorial, afegint-se a la manifestació un gran nombre de correligionaris sortits de l'Ateneu Pi i Margall, també amb la corresponent senyera.

Davant la Casa Comunal tots els escolars amb els mestres mestresses i ajudantes, s'han col·locat en perfecte formació, cantant duies magnífiques composicions entre les tals “El cant del poble” sota l'experta batuta del director auxiliar de l'Escola municipal de música senyor Magne Bosch i Vives. Ja no cal dir que la justesa dels petits cantaires fou perfecte i el senyor Magne Bosch rebé per aquest motiu felicitacions de tothom.

Seguidament irrumpiren al saló de sessions per a saludar a l'Alcalde com a representant del Govern de la República essent obsequiats amb llibres adequats per a totes les edats i capacitat de cadascun.

L'esmentat saló de sessions s'omplènà per complet de ciutadans per assistir a la recepció i així fer acatament a la República. Hom notà la presència de totes les autoritats.

L'Alcalde popular senyor Francesc Roura i Gumà pronuncià un eloqüent i vigorós parlament d'exaltació per als ideals de llibertat i justícia social i en tons enèrgics fustigà els usurpadors de la democràcia i la República durant l'asquerós bienni negre.

Acabà dient que “si mai per mai es presentés un altre sis d'octubre” ell acatarà les ordres del Govern de Catalunya fent-se únic responsable de tot el que pogués passar com ho va fer quan va proclamar la República Catalana el dia 6 d'octubre de l'any 1934.

Amb visques a Catalunya i la República acabà el seu parlament i el públic dempeus esclatà amb una formidable ovació que durà llarga estona.

“La Principal” —oficial de la Generalitat— desgranà un

escollit programa de sardanes donant-se per acabats els actes oficials.

Com que La Bisbal estava endiumenjada hom constata com l'Ateneu Pi i Margall celebrava festeigs com aixítambé l'Escut Emporità.

Els cinemes concurreguéssims i els balls de tarda en el saló de les Delícies molt animats.

Barcelona, agost-setembre de 1936

Milicians de la Columna Macià-Companyans.

AUTOR DESCONEGUT / EOC

De la Bisbal a l'Hotel Falcón

L'Autonomista, 10 d'agost de 1936

Serien les onze del matí del dissabte dia primer d'Agost que un grup compost per vint-i-sis milicians armats feren cap a Barcelona per tal d'incorporar-se en el front de guerra en les terres d'Aragó, entre els quals s'hi compta aquest cronista.

Seguint la ruta en un magnífic autocar en totes les poblacions de pas eren saludats amb els punys enlaire amb un entusiasme indescriptible.

Arribada a Mataró i parada i fonda, allotjant-nos en un magnífic establiment d'ensenyament d'estrangers, finca que reuneix totes les condicions pedagògiques sense mancar-hi un sol detall. Bon dinar i bona cara per part del comitè de Guerra de la ciutat industriosa del nostre litoral.

Arribem a Barcelona a les sis de la tarda i de dret al local del frontó Principal Palace. Inscripcions, consignes i demés requisits propis d'una secció de guerra.

Hora de sopar a l'Hotel Falcon. Un bon àpat fins i tot amb rostit pollastre. Tabac egipci a tot drap.

Moments de disciplina i a dormir de jorn per a poder ocupar una habitació que "in illo tēpore" solament era reservada a la classe benestant, més ens tocà dormir en matalàs al sol, car de llit hom no en vegé cap.

La una de la nit, hora dramàtica que més tard havia d'ésser una vertadera tragèdia. El vehí d'habitació s'exalta per un dispar que havia sonat sota la nostra balconada. Exaltament que em produí una confusió, constantment apuntant-me una arma carregada. Moments hi havia que em feia confidències familiars tant rares que sabia a què atèndre'm. Dos quarts de sis del matí. Moment tràgic i espectant per a mi. "Cabo de guàrdia! A mi!" I no deixant d'apuntar-me el fusell s'esgargamellava cridant la guàrdia. Ja la tenim aquí. —Què passa?— aquest que tinc ací presoner és un espía internacional. Agafeu-lo!

Ja estic pres i vigilat per tot el cos de guàrdia de l'Hotel. I entre mi em dic: que tal volta m'he ficat entre feixistes? Més, la serenitat i la sang freda no em mancà.

El primer d'ésser interrogat fou el que demanà la guàr-

dia... i als vint minuts em vinguéren a alliberar donant-me tota mena de satisfaccions. Es tractava d'un pertorbat amb el qual havia estat tancat tota la nit amb perill d'ésser afusellat per un rem de bogeria.

El primer incident que m'ha passat que n'he sortit il·les. Més endavant si em trobo en semblant cas serà qüestió de murmurar, "malorum signum".

***

DE L'HOTEL FALCON AL FRONTÓ DEL PALACE

El diumenge dia 2 som traslladats al Frontó del Principal Palace i ens confoníem amb una munió de milicians que estaven militaritzant-se.

"Uno, dos, tres, cuatro". No volem pas esbrinar qui eren aquells instructors, més hom que coneix aquest mecanisme per haver-hi estat subjecte més de quatre anys, fàcilment vaig constatar es tractava de gent que coneixia la tàctica militar.

Ara ens toca el torn als vint-i-sis milicians vinguts de La Bisbal.

"A formar!" En aquest moment ens treuen quaranta anys del damunt i... "uno, dos, tres, cuatro". Sento una mena de tristesa al pensar que un home amb cinc dotzenes d'anys justos i cabals, amb tota una experiència de quatre anys de guerra colonial, amb sang vessada en els fronts de combat, condecorat per fets meritosos d'itrèpit guerrer, en vèure'm en les pràctiques d'un entrenament solament necessaris per aquells neòfits que, per al major èxit de l'empresa tenen necessitat d'estar al corrent d'un entrenament acurat en profit propi i de l'èxit de conjunt com a milicià antifeixista.

"Uno, dos, tres, cuatro, ¡media vuelta! ¡en su lugar, descansen!" Ordres. Camaradas. "Quien de vosotros es apto para artillería". Jo, camarada; Jo també; fins en nombre de sis o set. "Salgan de la fila y vayanse con aquel señor que les inscribirá como artilleros". "A ver! Alinearse! Firmes!" Vamos a continuar un poco más y después descansaremos". "Uno, dos, tres, cuatro." Son les dues de la tarda. Oficialment es nomena caporal al que duia la representació dels milicians bisba-

lencs, camarada Joaquim Gispert i Cos, de Vulpellach, i... “uno, dos, tres, cuatro”. De sobte, un altre ordre: “Camaradas, alguno de vosotros quiere pasar a caballería?”

El camarada Gispert és el primer a enrolar-se per aquesta arma. Ja no tenim caporal. La secció número tretze (mal punt) ja no té caporal. Davant d'aquests canvis es faculta a la secció 13 que ells mateixos es nomenin el seu cap, i tinc la desgràcia que precisament jo tingui d'ésser el que comani aquella força.

Ara ja és diferent. “Mitja volta, ar! Així com raja. “Dreta... ar! Descansar al seu lloc... Ara! Minyons, reposem una estona i fumem. Felicitacions per part de la secció tretzena i admiració. Ningú sabia que es tractava d'un veterà, foguejat.

Quants anys teniu? Mireu-se la filiació tal com el Comitè del P.O.U.M. em té enrolat. Jo solament us puc dir que per poder pertànyer a aquestes milícies m'he hagut de treure 15 anys de sobre. Puc ésser vesavi en menys de deu anys. Ara treieu comptes. Més l'edat no fa la cosa; tots hem vingut per la causa del poble, de tots els pobles, de la humanitat i la fraternitat, entre tots els ciutadans del món. Els anys són el menys. Quan serem al front, entre nosaltres es veurà els joves que seran vells i els vells que seran joves.

Noves abraçades. Si vos no sou el nostre cap de secció tingueu per entès que nosaltres no marxarem. Camarades, tingueu la seguretat que tots junts ens trobarem al front, i si bé que no marxem plegats, per circumstàncies imprevistes, us dono la paraula com a fervent antifeixista que ens trobarem al front de batalla i jo us comandaré.

Aquests homes ja són al front sense el meu comanament. Més jo els trobaré al front i seré un dels seus companys guerrillers amb comanament o sense.

***

DEL “FRONTON PALACE” AL CASAL D'ESTAT CATALÀ D'ESQUERRA DE L'EIXAMPLI

Desfeta l'expedició dels vint-i-sis milicians per haver alguns optat a altres armes, vàrem quedar una minoria insignificant, i, malgrat el nomenament a estil soviètic, de caporal

de la secció 13 a favor meu, i a conseqüència de determinades circumstàncies que cal no fer-ne esment, els camarades Figueres, Granés i el cronista, vàren determinar que cadascú havia d'anar amb els seus, i heu-vos ací que comença el nostre calvari.

No farem esment dels trets sobtats produïts per una ambulància de la Creu vermella en plena Rambla de Sta. Mònica, de bella nit, com tampoc de la rèplica adequada dels milicians que guarden la via pública; alló fou un fogueig pels que sabem quina mena de soroll produeixen les detonacions i les bales. Al fi i al cap fou un fogueig per als neòfits que no s'han trobat encara en les activitats bèl·liques futures.

Gestions formals per ésser inscrits en les milícies d'Esquerra Republicana. Ningú ens coneix i no hi ha res a fer. Cap a can Barrera, no hi és; es troba fora de Barcelona. Dirigim les nostres passes a l'Institut Nàutic on s'hi troba instal·lat el Ministeri de la Guerra. Miravittles telefona a l'oficina central de l'Esquerra i a més ens dóna una lletra de recomanació. Tot és inútil. No hi ha “puesto” i no poden fer res per nosaltres. A l'endemà cap a la Conselleria de Sanitat. Amic Irla, ens passa això. —Ben prompte serà resolt.— És que... —Espereu-se. Telefona, a Jaume Aiguader a més d'una lletra identificant la nostra personalitat. Tot en va. De moment copso una conversa i mans, a l'obra. Trobem un cotxe del P.O.U.M. on hi anava un conegut. Carai! que no marxeu? —ens diuen. Sí; però ens anem a acomiadar-nos a la Conselleria de Sanitat. “Bueno camaradas”, salut. (Ara ja no s'estila allò de adeusiau.)

Potser, diguen a la senyoreta secretària que hi ha el senyor Lloveras de La Bisbal el qual interessa sigui rebut tant prompte com el senyor Jaume Aiguader entri al despatx del Director general d'Assistència Social senyor Irla, per assumptes d'urgència.

Entra el senyor Aiguader i la senyoreta secretària, que ja ens coneixia, diu: el senyor Lloveras tindrà la bondat d'entrar? Encaixades. De què es tracta? Senzillament; fins per anar al front a que ens “pelin” s'han de menester influències?

A n'a quin país vivim? —Expliqueu-se. — Senzillament: volem anar al front i anirem sigui com sigui; però volem ésser enrolats a les milícies de l'Esquerra Republicana, i si aquests no ens volen per què som provincians sapiguen que som empordanesos que hem deixat les nostres llars per a coadjuvar al triomf de la llibertat. Volem combatre la fera que tantes malvestats ha causat a les terres d'Ibèria i volem aportar el nostre concurs per al triomf de germanor entre els homes i el càstic exemplar a tots aquells malvats que han ensaginat a dolls les terres germanes. Volem anar al front amb l'Esquerra i si no logrem el nostre propòsit, avui mateix marxariem, car la secció tretzena ens espera amb els brassos oberts i també el seu caporal.

Mans al telèfon i conferència al "canto". —Minyons: des d'ara quedeu inscrits a l'Esquerra. Presenteu-vos al Casal Català d'Esquerra "Estat Català" de l'Esquerra de l'eixampli que allà des d'ara és la vostra caserna.

Exacte, és la nostra caserna i som tractats com lleials milicians, homes decidits i empordanesos.

Totes les nits ja prestem servei de guàrdia. Ens tenen per homes de confiança.

***

Segons les notícies rebudes, sembla que la vinent crònica serà feta des del front aragonès.

Gustau Mamerto

Agost de 1936

Un dels primers cartells editats després de l'esclat de la Guerra Civil obra del cartellista asturià Cristóbal Arceche.

UB-BPR

Cap al front de guerra en la Columna “Macià-Companys”

L'Autonomista, 5 de setembre de 1936

S'ha acabat per fi, la monotonía de milicià barceloní. Guàrdies, escorcolls, i... etc., etc., que les contingències del servei imposaven. Per fi ha arribat el moment de la transformació: de milicià a guerrer. Ja era hora. Hom només esperava el moment i aquest s'ha presentat inesperadament.

Formació de la columna “Francesc Macià”. Formació de la columna “Lluís Companys”. Concentració a Montjuïc. Els uns d'un bàndol, altres d'un altre bàndol. Al cap i a la fi tots animats pel mateix objectiu.

Solució ràpida i contundent: Columna “Francesc Macià-Lluís Companys”. Aquest és el nom dels integrants d'aquesta expedició, tots afiliats a Esquerra Republicana de Catalunya, i els que no estaven sota aquesta disciplina hi ha hagut necessitat de l'aval de persona solventa de la nostra organització política.

Concentració a Montjuïc i copsament de la més grata sorpresa. Milicians bisbalencs en nombre considerable es troben concentrats al fatídic castell avui alliberat pel Govern de la Generalitat.

—Salut camarades i amics. Abraçades emocionants, ¿vostres per aquí? Com ha estat així? Pares de família que han deixat llur llar per enrolar-se a les rengleres per a combatre, arma al braç, als provocadors del crim més monstruós que ja mai ha registrat la Història. Homes recentment casats que deixen muller i infants. Joves plens d'il·lusions que ho sacrifiquen tot per tal de cooperar a la cruenta lluita contra el monstre feixista. Industrials que deixen abandonats a l'albur tot el seu pervindre. Aquest sacrifici imposat per l'anhel d'alliberar els nostres germans insulars i demés terres d'Ibèria la humanitat us ho tindrà en compte.

Mes, en mig d'aquests patriòtics bisbalencs hom hi ha notat un buid. A La Bisbal hi han altres ciutadans que no pertanyen al republicanisme esquerrista de la ciutat nostrada; que remenen fusells de guerra i escopetes de caça; que les passen fent el dròpul pels carrers; que no treballen per què algú els deu pagar la setmanada; que s'han erigit en una mena de convenció impròpia d'homes sense intel·ligència, que és,

principalment el defecte primordial pels qui atribuint-se una autoritat per actuar en període revolucionari estan mancats en absolut d'aquests atributs que indègudament han usurpat. Cap d'aquests elements a que ens referim no els hem vist en cap de les columnes que diàriament surten per al front de guerra.

Prou fer el ninot pels carrers, armats! Prou xerrameques en tertúlies i taules de cafè! Prou cobrar setmanades indegudament! A treballar tothom del seu ofici, i el que no tingui feina que vagi cap al front. “Les milícies us necessiten”, cartells que hauran vist per les façanes.

Els fusells de guerra cap al front junt amb els que els passen. Tots aquells que es senten “valents” amb una arma davant del pacífic ciutadà, que vingui amb nosaltres al front i tindrà ocasió d'evidenciar les seves qualitats bèl·liques. Cada dia surten milicians cap al front de guerra; a enrolar-se s'ha dit. I el que no ho faci és que té por i només és valent davant un enemic que no existeix.

A treballar tothom a la reragarda que és un altre front de guerra. Les setmanades únicament les han de percebre les famílies dels milicians que lluiten al front. És de justícia que els benestants tinguin en compte el sacrifici dels herois milicians bisbalencs. En cap localitat, vil·la o ciutat, els milicians no cobren cap classe de remuneració, en tot cas, La Bisbal serà una excepció i això cal que s'acabi com més prompte millor.

***

A l'hora que aquestes ratlles vegin la llum serem al front de guerra la columna “Macià-Companys”. ¿On ens dirigirem? Tre vessarem l'Ebre? La Mediterrània? Fins i tot sabem guardar el secret.

La premsa diària us ho dirà, i els milicians bisbalencs ho comunicaran a llurs famílies.

Fusellers i escopeters, salut! Les armes al front i LES MILICIES US NECESSITEN.

Gustau Mamerto
Barcelona, 30 d'agost de 1936.

Barcelona, 5 de setembre de 1936

Desfilada de camions amb artilleria de les milícies d'Esquerra que formaven part de la Columna Macià-Companyans, a la confluència de la plaça Universitat Ronda Sant Antoni i carrer Tallers.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

De Barcelona a l'Aragó

L'Autonomista, 21 de setembre de 1936

Vida de caserna a Montjuïc. Érem vint els bisbalencs que compartíem per igual, totes les disciplines a què estàvem subjectes per virtut del regisme milicià que hom s'havia imposat voluntàriament. Formació. Totes les centúries disposades a quelcom que els seus caps havien d'ordenar. Ara donaran tabac. Dues hores de formació i seguidament instrucció pels voltants del Castell. Un dia de mala sort i el company Serva cau i es parteix el llavi havent d'ésser hospitalitzat, causant baixa en les nostres rengleres d'expedicionaris. Matí i tarda pujar i baixar del Castell. Els que sojornàvem a la ciutat ens permetíem uns petits esbarjos per alguns carrers i calçades i encara que a molts els semblí estrany, amb en Manuel Nicolau, en Fortuny i en Lladó, entonàvem algunes peces corals en plena Rambla i en els llocs on ens trobàvem, i fins i tot ens aplaudien i ens demanaven que repetíssim les nostres cantades. Més arribà el moment d'abandonar el Castell i la ciutat amb rumb desconegut.

Lliurament de fusells, corretjam i demés, i cap a la ciutat s'ha dit.

Des del Poble Sec fins a l'estació de França haguérem de passar més de tres mil milicians enmig de dues fileres de gent del poble que ens acomiadava amb un entusiasme indescriptible. ¿Qui són? —Les columnes “Macià-Companys”. Visques a ambdós presidents sens interrupció fins a l'estació. Ja som al final del trajecte i se'ns fa difícil el nostre pas. El cordó format per tota mena de forces era feble davant l'entusiasme de les dones que ens besaven abraçant-nos. Si mai en ma vida he tingut un moment tan intensament emocionant fou en el moment que estic narrant. Les dones del Casal Català de l'Esquerra de l'Eixample s'obriren pas enmig d'una muralla humana infranquejable i als crits “d'Avi, som aquí”, i com si fossin familiars meus es desenrotllaren escenes que solament són pròpies d'un acomiadament als éssers estimats. Fins vaig plorar i amb mi tots els que vingueren a acomiadar-me. Petons i abraçades i estretes de mà. “Bona sort Avi” cuidis bé. A reveure. —Si tornaré, però, mentretant el dia que caigui a les meves mans un feixista estigueu per ben se-

gurs que us enviaré un tros d'orella dintre una carta, s'entén; mentre que ell primer no ho faci amb mi.

En aquest moment sentim uns visques atronadors a l'andana de l'estació i ens donem compte que el President Companys recorre les andanes on hi han tres combois preparats per a partir a l'objecte d'acomiar els expedicionaris.

Surtim a la mitja nit les columnes “Macià-Companys” i a les vuit del matí arribem a Puebla de Híjar (Terol) on sojornem fins a les tres de la tarda prenent direcció cap Alcanyís, ciutat d'uns tretze mil habitants que al moment present no sembla cap ciutat aragonesa. No hi ha cap carrer on no hi oneji la bandera catalana i d'Estat Català. Aquí és a Catalunya. A Alcanyís els feixistes feren de les seves abans d'ésser foragitats. Ara no n'hi queda cap i si acàs n'hi ha algun d'emboscats pitjor per ell. El poble tot és liberal i republicà i les dones són les capdavanteres.

El grup de bisbalencs ben prompte han cridat l'atenció de tots els caps de Centúria i pot ben dir-se que tot el que es fa respecte a actes patriòtics i de records a la nostra terra, són a iniciativa llur. Ve l'onze de setembre; bisbalencs haurien d'organitzar un festival a honor al Conseller Rafael de Casanova. Feu un pasquins convocant als qui hagin pertanegut a alguna organització coral.

Les deu de la nit d'aquesta diada a la Plaça de la República tots els milicians i gent del poble. Més de set-cents coristes que fan la rodona i un cornetí d'ordres que assenyala el moment de donar començ a l'acte. ¿Qui dirigirà aquesta massa coral? Per aclamació es nomena a l'“Avi” per director. Doncs resulta que pels caps i milicians de la columna “Macià” són l'“Avi” i fins i tot tota la gent del barri on som allotjats també m'anomenen Avi, i això que ara resulta que només tinc quaranta vuit anys.

Abans de començar l'acte hom es dóna compte que el festival està presidit pel Comissari General senyor Artemi Aiguader. En Manuel Nicolau és carregat de donar-me el to i cantem L'Empordà, de Morera i ens veiem obligats a repetir-lo. Seguidament cantem “Els Segadors”. Allò fou indes-

criptible. L'Emigrant, ovació, La Marsellesa, amb solo i tot la vàrem treure admirablement. Per final se'ns va fer repetir Els Segadors, i a dormir.

Felicitacions a l'Avi per part del senyor Comissari i demés autoritats. Mai me n'havia vist de més fresques com és dirigir una massa coral de tants cents cantaires.

Ara s'ha organitzat una banda de música i el grup bisbalencs és l'iniciador, puix que compta amb cinc músics, mes ja és un fet, i aquest es compondrà de vint-i-dos executants. En aquest pas estem segurs que la rendició de Saragossa serà a iniciativa del grup bisbalenc de la Columna "Macià".

Tots els nostres compatriotes formen part integrant de la segona Centúria i estem tots agrupats en dues seccions. I tots sense novetat.

Gustau Mamerto
Alcanyís, 17-8-36.

D'Alcanyís a Blesa

L'Autonomista, 7 d'octubre de 1936

Unes centúries de la Columna Macià reben l'ordre de posar-se en marxa amb destí desconegut, s'entèn, per a nosaltres. Són les sis de la tarda, i ja tenim uns autobusos preparats i en marxa. Ja som de nit. On som? Hom es fa aquesta pregunta. —Que ningú fumi. Tota la caravana els llums apagats. Un xòfer ens assabenta que estem a menys d'un quilòmetre de Belchite. Són les dotze de la nit. Ah! si l'aviació o “bé els canons de Cabanelles ens oviren fan amb nosaltres de les seves. Al cap d'una hora de camí ens donen pa en abundància i un bon tros de pernil i el vi corresponent; aquest és el nostre sopar.

Les cinc del matí i ens trobem al terme de la nostra excursió. Seguidament som assabentats que ens trobem a Blesa, poble d'uns mil dos-cents habitants, d'un aspecte pobre, però, d'aquells pobres que no els ha fet Déu. Els señoritos i cacics els havien sotmès al més desenfrenat de les vexacions. Ells no són pobres, són treballadors que havien estat sotmesos a jornals de fam. Són bona gent i als milicians ens donen un tracte cordialíssim. Tenen establert el comunismo libertario. El diner no circula i hom tot ho té d'adquirir per mitjà de vals. En aquest poble es cull en abundància el safrà, i així mateix és un dels pobles de l'Aragó on el vi es cull en abundància i d'una qualitat superior. És bo perquè sí, o sinó que ho diguin els milicians que hi han sojornat. És tanta la propietat d'aquest suculent caldo, que mai més he tingut de fer ús de bicarbonat ni de servetinal.

***

Els pobles del nostre davant tots són facciosos, això vol dir que estem a la primera línia de foc.

***

Estem a la línia de foc i vull assabentar la gesta del nostre destacament que, encara que reduït, està animat per l'entusiasme bèl·lic més pregon. La nostra secció que hom sap perteneix a la 2.ª Centúria de la Columna Macià va voler fer de les seves.

Un grup de divuit milicians en sa totalitat de l'equip bisbalenc i d'una dotzena de paisans comanats pel sergent Josep

Bosch, feren una incursió a més de deu quilòmetres en terreny enemic. L'operació fou senzillament penosa, puix que sortiren a la una de la nit i pujant muntanyes i desfiladers irrompiren per la reraguarda del poblat de Piedrahita, entrant a la població per sorpresa i essent acollits al crit de “Arriba Espanya”. Todos nosotros somos fascistas, de aquellos fascistas que saludamos levantando la mano así. Després que se'ls féu veure que estaven en una equivocació ells es refermaven en que ho eren, i fins delataven. Este es de izquierda. Naturalment, que prompte es donaren compte de l'error.

Mentre s'entrava a la població hom ovirà un nucli de fugitius. Eren els elements d'esquerra creguts que els atacants eren soldats d'en Cabanelles.

***

També hi hagué el corresponent epílec. Requisites a les cases dels senyoritos feixistes. Visita de consuetud a l'església amb el corresponent ajut de la població que recolliren llenya per l'hivern i quatre presoners.

***

Més l'objectiu encara no era acomplert i aquí vingué la part més difícil i important de l'operació.

Mil vuit-cents i escaig de presoners però quins presoners! Aquests eren altres tants caps de bestiar i uns quants matxos. Bonica operació que ha estat elogiada pels caps de Centúria i tots els components d'aquesta expedició calurosament felicitats.

Gustau Mamerto
Blesa, 4 setembre del 1936.

Del sector de Blesa - Una altra facècia - Som obsequiats - La verema i el safrà - Per a les famílies dels nostres milicians

L'Autonomista, 27 d'octubre de 1936

Ja som a la matinada del dia 5, són les tres. Deu milicians dels quals sis eren bisbalencs, i altres tants milicians locals, aquests últims armats d'escopetes de caça, es dirigeixen per camins i desfiladers per les muntanyes del nostre front endinçant-se fins a catorze quilòmetres en camp enemic... Montforte aquest era l'objectiu: un poble facciós que ens feia nosa.

Molta precaució. Hi ha qui des del poblat ovira la nostra força i es disposen a plantar cara. Foc granejat i avant. S'avança per un dels flancs de més fàcil accés. Tothom fuig i hom comprèn són els elements d'esquerra que creuen que són forces feixistes. Els cridem i ens donem a conèixer, som forces catalanes. S'apropen a nosaltres cridant "abajo el fascio", tots saluden amb el puny enlaire. El sergent Josep Bosch, que comanava l'escamot de milicians dóna l'ordre d'avançar i s'entra en tromba i amb totes precaucions. Continua el tiroteig i l'objectiu restava acompanyat. Fet un reconeixement pels voltants trobem dos cadàvers amb armament i tot. Un d'aquests fou reconegut com un dels caps principals d'aquell poblat el qual un milicià bisbalenc li prengué bona punteria.

Immediatament s'ordenà la requisita de tota classe d'armament i es constituí el comitè de defensa antifeixista pels elements esquerrans del poble.

Els feixistes fugitius, alguns d'ells propietaris d'algun comerç, se'ls feu incautació de llurs mercaderies les quals foren repartides als indígenes amb la consegüent alegria entre aquella gent que sempre havia estat objecte de la més iníqua de les explotacions d'aquells "señoritos". Tots aquells poblats que sempre s'havien cregut que la invasió de columnes catalanes significava un terrorisme tal com el practiquen les tropes mercenàries del terç i regulars, ben prompte el seu astorament restà esvaït en constatar què, precisament, eren les que anaven a alliberar les terres de l'Aragó del jou a què fins al present havien estat sotmesos. Els nostres milicians foren objecte del més pregon reconeixement d'homes de bé i se'ls obsequià amb un suculent dinar de festa major.

S'emprèn el retorn i a entrada de fosc s'arriba a Blesa des-

prés de tres hores i mitja de caminar per camins tortuosos. Felicitacions i després d'haver sopat la "colònia" bisbalenca i demés milicians entonem "La nit de l'amor", "L'Empordà", (sardanes de Morera) alguna "guajira" i els corresponents "tangos". Com si no hagués passat res a l'endemà a fer guàrdia el que li toqui.

***

És tanta la confiança de la gent d'aquest poble vers nosaltres que som objecte de les més fines atencions. Tots els llocs de guàrdia, passi el que passi amb fruites de tota mena, som obsequiats; ens en deixen en tanta quantitat, que sempre tenim el cove plè. "Les apetece. No, gracias", però no en treiem res: raïms, nous, pomes, peres,... "Abuelo vamos a echar un trago" "sí hombre: aquí no va a quedar ni un solo microbio", i tenim de complàure'ls.

***

La verema enguany no serà suculenta com els demés anys, "todavía la uva està cruda" i és que la fret ha vingut massa sobtada, en canvi el safrà que és la principal riquesa del país cada dia van recollint-lo en abundància, i en aquesta recolecció hi ha emprada tota la gent, principalment les dones. Aquesta recolecció es fa de bon matí abans del sol. La recollida dels raïms no es farà fins a final de mes.

***

I ara per a tranquil·litat de totes les famílies dels milicians bisbalencs i dels demés que estan amb nosaltres, els direm que la nostra salut és excel·lent, estem sempre de bon humor, i el que es cregui que nosaltres estem preocupats per les conseqüències que ens pot reportar la present campanya està ben equivocat, i més avui que hem rebut dels nostres compatriotes un bon estoc de cigars pursos de tota classe i unes bones butifarres d'aquelles que saben fer a La Bisbal.

Salut a tothom! Abaix el feixisme!

Gustau Mamerto

Blesa, 21 octubre del 1936.

De Blesa a Alcanyís - D'Alcanyís a Portalarubio - De cara als facciosos - Escaramusses - Hem mort un porc

L'Autonomista, 13 de novembre de 1936

Quan ja estàvem acostumats a fer vida en el poblat de Blesa; quan havíem lograt captar-nos les simpaties de tots aquells veïns; quan ja nomenàvem pel seu nom a homes i dones, ve l'ordre d'evacuar la població i marxar. El camí que recorreguérem era inconegut per nosaltres car el viatge el fèrem de nit com de nit també arribàrem a aquest poblat. El mateix viatge, la primera vegada, empràrem la friolera d'onze hores de recorregut. Ja vaig anotar en crònica anterior que el nostre comboi es trobava en el propi cementiri de Belchite, per quina raó fou la nostra tardança en arribar a final de ruta. En aquest viatge solament hem emprat tres hores. Alcanyís! Som a Alcanyís amb sorpresa diu tothom, i tornem a la vida de fer cua per al subministre de proveïments.

Son les onze de la nit. Que tothom vagi a les cases on abans hi estava allotjat. Patrona, vina aquí et dic! aquesta era la consigna d'aquell barri. Ola abuelo, bienvenidos sean. Una mica de xibbarri, un tragueta de vi, pa matar los mecrobios i a dormir.

Vida monòtona durant vuit o nou dies i de sobte a formar! Ja som dintre l'autòmnibus i carretera avall. Un centenar de quilòmetres i arribada a Vivel del Río. Allí dinem, el nostre dinar consisteix en fiambres. A les dues hores muntanya amunt. Catorze quilòmetres de camins pedregosos per congestos on els feixistes no n'eren massa allunyats. Un poblat: Cuevas de Portalarubio. Tres quarts més de camí i ja som a terme: Portalarubio. Poble petit i voltat per altres pobles ocupats pels facciosos. Fem contacte amb les columnes valencianes i aquests milicians ens assabenten de la nostra situació.

Gairebé tota la nostra centúria el dia següent entrà de guàrdia per durant vint-i-quatre hores. Unes muntanyes pelades amb bones barricades i un vent fred com si fóssim al cor de l'hivern en el nostre país. Les més altes de l'Aragó (1800 m. sobre el nivell del mar) i des d'allí s'oviren les guàrdies dels feixistes a menys de tres-cents metres. Més d'una hora per pujar i un cop a dalt una vista magnífica. Tres poblats a la vista i els feixistes parant el sol també en aquells ci-

alls. De tant en quant ens canviem alguna salutació que és corresposta degudament. Ja la ballem. I ve la nit. Hores d'angoixa perquè la lluna encara no s'ha deixat veure. S'ouen trets, bales que passen xiulant i alerta tothom. Es fa de dia, respirem. Hom nota la presència de feixistes a camps de conreu immediat als nostres parapets. Cerquem-los? Ja està dit. Un contingent nostre surt i els sorprèn, un s'escapa i captu-rem a cinc i dos matxos. Ve la nit i també les repressàlies. Nit de fred glacial, mes la nostra fe per la causa de la llibertat pot més que la fred i les vicissituds. No passaren i en canvi serem nosaltres els qui dintre poc ocuparem aquelles posicions que ens fan nosa per al nostre objectiu.

Fem vida de rector. En havent sopat cap a la caserna bisbalenca. Quatre cançons, alguns tancos i a les vuit de la nit quan ens disposem a dormir toquen llamada. En cinc minuts tothom al carrer amb tot l'equipatge. Molts no ho creuran si-gui tan ràpid. Dormim vestits amb espadenyes i tot. Només ens despullam quan ens canviem la roba interior. Cada nit tenim jaleo, què hi farem. Aquesta és la vida del milicià.

I amb tots els perills que passem cada moment, tampoc hi falta la nota de bon humor per part nostre. Com que el grup bisbalenc estem junts en la secció gairebé fem la guàrdia junts. Quan feia tan sols mitja hora que havíem sostingut una escaramussa hi ha qui s'adonà que al lluny de la guàrdia hi han uns porcs de més de vuit arrobes. Què farem? Ja fa masses dies que hem de menjar xai. Un proposa: matem el porc? Ja està dit. Surten quatre i de dret a ells. Volten a un i l'acompanyen fins a la guàrdia. Quan aquell porc feixista s'adonà que els nostres milicians no són dels seus se n'entor-na. El perseguim i com que ja s'havia internat massa al terreny dels seus amos, un dels nostres d'un tret el mata i són sis homes que el duen al poble. Hem mort el porc per a la nostra Centúria i el nostre Centurió els felicita per la gesta realitzada.

Fins ara els bisbalencs d'aquesta Centúria tenen comuni-cació diària amb els seus familiars i amics malgrat de per-

dre's moltes de les cartes. El dia que comenci a nevar aquestes comunicacions es faran tan difícils que els semblarà que ja no es recordin de ningú.

Aquí es menja el pa més bo que a la nostra terra i llevat d'això no es cull res més. Encara no s'ha acabat de batre el blat i la civada i les patates encara estan a la terra.

Tan el cronista com els demás milicians ens sembla que des d'aquesta població no escriurem més a La Bisbal.

Ahir varen arribar els nostres companys milicians Marcés i Almar els quals ens varen fer lliurament de dos sacs plens de dolços, fruites, fiambres, un caixó d'arengades i altres objectes, amb l'alegria de tots. En aquell moment en què tots havíem sortit de guàrdia i de dinar (les tres de la tarda) ens constituírem en assemblea i vàrem acordar celebrar un selecte berenar i després acabà la festa amb discursos en els quals tots férem ús de la paraula i tot discursejant i menjant gairebé no quedà res. Sí: el casc d'arengades que avui tots n'hem menjada una de crua com aperitiu abans de dinar. Tenen més importància aquestes arengades que un bitllet de mil prenguent-se l'acord de felicitar a l'amic Callol pel seu obsequi que, en aquestes terres és el més suculent.

Gustau Mamerto

Portalrubio, 9 novembre 1936.

De Portalrubio a Alcanyís

L'Autonomista, 21 de novembre de 1936

Altra vegada de viatge i la primera que deixo per un temps els meus companys bisbalencs, per un temps que jo calculo no serà llarg. Ara poden utilitzar aquest enllaç si ho creuen convenient en totes les relacions familiars i demés. Em trobo sol en aquesta ciutat, un dels sectors principals del front d'Aragó (Terol) però aquesta nostalgia resta compensada en el moviment de forces que van i vénen de totes direccions, totes elles, malgrat les vicissituds passades per la inclemència del temps, en llurs rostres més bé sembli vénen o vagin a festa major. Tothom està alegre, tothom canta i fins i tot és balla.

La fera criminal i inhumana això ho sap perfectament, i d'aquí vénen els actes criminals que realitzen. Els diaris alguna vegada s'han ocupat d'aquestes malvestats que cometen els feixistes, mes encara no han dit res de fets que els fugitius expliquen, els quals s'han jugat la vida per a fugir d'aquells mals factors que per mitjà del crim volen imposar un regisme tirà i celestial. Ells saben a bastament que l'exèrcit del poble va a la lluita amb un somriure aclaparador i fins i tot cantant quan estan a menys de deu metres de l'enemic. Això els reventa. Les dones i criatures són les seves víctimes, cometen amb elles horrors car ja no ho poden fer amb l'element liberal perquè ja no existeix en les poblacions ocupades per aquesta banda de criminals. Sí, cometen horrors amb les dones, i això ací se sap més bé que en lloc perquè cada dia arriben fugitius d'aquell teatre d'ignomínia.

No serà res d'estrany que dediqui alguns reportatges referents a notes copsades particularment, puix sembla que tindrà ocasió de recórrer alguns llocs del teatre d'operacions en virtut d'una missió especial que em serà encomenada.

Ara una nota encoratjadora d'uns milicians. Comprendreu que em refereixo als del grup bisbalenc els quals continuen essent l'admiració dels demés companys d'altres esquadres. A Portalrubio és el lloc on el fred és més intens en tot el front de l'Aragó, i malgrat això i les inconveniències d'un clima fred continuen impetèrrits lluitant contra aquests elements i contra els criminals feixistes que es troben a menys de quatre-cents metres al seu davant, sempre de bon humor i

cantant quan l'ocasió es presenta. Són valents i hom ha constatat que no coneixen la por per tal de combatre per la llibertat. Preneu-ne nota i si hi ha algun milicià local que es sent capaç d'imitar-los l'esperem amb els braços oberts.

Gustau Mamerto

Alcanyís, 17 novembre del 1936.

Del front de l'Aragó per terres conegudes

L'Autonomista, 1 de desembre de 1936

El fet que ens proposem relatar no és propi ni objecte de cap excursió d'un simple espectador excursionista, sinó d'una obra informativa en virtut d'una missió especial recomenada per qui deu i pot.

Són les nou del matí del dia 25 quan l'auto es para en aquesta Comissaria per a una excursió d'informació del que passa en el front d'aquest sector. Un oficial d'aviació, el corresponsal de guerra de "Treball" i el cronista, pugem amb destí determinat a l'objecte de comprovar les informacions de guerra ja publicades i de la moral dels nostres abnegats milicians que lluiten enmig de tots els elements que més perjudiquen la salut i la moral combativa, però, segons hom ha constatat, no hi han elements que hi valguin ja que tots, absolutament tots lluiten per l'ideal més sublim, magnífic i humanitari com és l'alliberació de l'esclavatge, l'amor entre els homes i la justícia social. No havem vist ni un sol cas de defalliment ni una sola queixa: havem notat la més perfecta disciplina i el coratge més pregon per a vèncer a la canalla més indecent, composta també, per la gent més inhumana i perversa: els feixistes. Tot el front del nostre sector està assegurat. No passaran!, ans el contrari, fugen covardament quan se'ls embesteix Així són els qui lluiten amb un prejudici determinat, solament per a la defensa d'una causa que només la senten els que fins avui havien viscut en un règim de privilegi.

***

Se'ns fa fosc pel camí i a cada cruïlla havem de preguntar pel camí on ens dirigim. Estem tan escarmentats a agafar un camí per altre que sempre hom va escamat a no presentar-nos en terreny enemic car no seria la primera vegada. L'automòbil va devorant quilòmetres i per la via de Híjar arribem ací enfangats fins al coll. Sense novetat.

***

A les onze del matí vàrem arribar a Blesa. En aquesta població de més de mil dos-cents habitants hom hi va estar destacat més d'un mes i com és de suposar les simpaties d'aquells veïns són grans vers el qui escriu aquest reportatge.

Baixem de l'auto i espectació general. —"Pero si es el abuelo!" —"Y cà, si el abuelo y todos sus compañeros fueron muertos en la acción de..." Gent i més gent curiosa que volia constatar si hom era o no el "abuelo".

—Sí, soy el mismo; y digan a todos vuestros compatriotas que todos los que guarnecíamos esta población hemos gozado de perfecta salud. Que hemos sostenido infinidad de hechos de armas y que la suerte nos ha deparado toda clase de contrariedades y por consiguiente todos estamos vivos. Ahora que también hemos sufrido todas las consecuencias de la campaña". Abraçades i encaixades i a recórrer la població s'ha dit. L'un preguntant-me per fulano, unes noies pels joves bisbalencs. "Qué se han hecho de ellos?" —"Muy bien y todos piensan mucho en vosotras."

I ja tinc el tío Benito, el tío Pepe, el tío Mateo y demás tíos amics meus. —¡Qué abuelo, entre usted que mi mujer le quiere abrazar! Semblava un d'aquells personatges que hom els devia vasallatge, però, que allò solament era una demostració d'amistat. Res, total un vertader homenatge, i més encara perquè ells es creien que tant jo com els bisbalencs érem morts.

I quan ens disposàvem anar a dinar el tío Pepe tan sí com no ens fa anar a llur casa a l'objecte de tomar media tagica, i aprofito aquesta avinentesa per a celebrar una intervú.

—"Quiere decirme amigo Pepe, la impresión que le causó al verse libre de fascistas y sobre las consecuencias que su predominio habría causado en estos pueblos el que ellos se hubieran entronizado en él?

—Mire usted abuelo. Solamente le diré, porque yo no tengo una instrucción como otros, que mi única alegría ha sido la siguiente: Yo como usted sabe soy propietario y no tengo necesidad de ser extremista, por consiguiente mi mayor alegría fué la desaparición de todos los señoritos que tenían más depravación que estas gentes crápulas de origen crónico; que no dejaban trabajar sus tierras con el único objeto de predominar en el pueblo como señores feudales. También tuvimos una satisfacción inmensa de la desaparición del cura

pàrroco que era una rémora para el pueblo y una vergüenza para las buenas costumbres y moralidad pública, y además porque junto con el médico, veterinario, boticario y juez municipal, era el principal alcahuete para no dejar vivir en paz a los pacíficos y a la vez liberales vecinos de Blesa. Y por último también mi satisfacción es grande por la desaparición de todo ornamento de la iglesia que, desaparecido esto ha desaparecido todo lo que contradice a la moral. No me pregunte más, abuelo, y hechemos media tagica otra vez.”

L'amic Pepe s'explicava d'una forma que fins hi hagué moments que llur exaltació no haguera contingut la seva serenitat.

Ens en anem a dinar, a la Pollida del Agua i després seguim la ruta indicada.

Gustau Mamerto

Dos-cents cinquanta infants d'ambdós sexes arriben a Alcanyís

L'Autonomista, 8 de desembre de 1936

Són les nou del matí del diumenge prop-passat quan el xibarrí de la mainada ens descobrí que quelcom passava pels carrers d'aquesta ciutat. Estàvem esmorzant i ben prompte ens anem a fer de curiosos com la mateixa mainada. A pocs passos som al carrer Major i una cosa molt semblant a una manifestació infantil pujava en direcció a la plaça.— “Oiga, mañica, de que se trata? — “Pus” no lo sabe usted? Son los niños de ambos sexos que huyen de la barbarie fascista de Madrid. Han venido aquí, como muchos centenares más vendrán por que ya sabe usted que aquí en Alcañiz los catalanes nos han injertado su amor y nosotras no queremos que nuestras hermanas de allende lo que decíamos nuestras fronteras con Cataluña nos ganen en hospitalidad, generosidad y amor”. — Bueno, mañica, puede concretarme de que se trata? — “Pus” va usted a saberlo, abuelo” Carai! Fins aquesta noia que mai li havia parlat també em tracta d'avi. Ara sí que veig no faré mai cap “conquista”. Continua aquesta “mañica” i amb una energia pròpia de la gent del país, em diu: “Yo tengo que ganarme la vida con penosos trabajos que no me dan ni buenos ingresos como tampoco puedo disponer de lo suficiente para atender como la demás gente, a gastos que yo considero supérfluos como son los espectáculos y otros recreos que están muy en uso. No obstante mi pobreza, voy a adoptar a 2 niños o niñas, las que me quieran dar para que las cobije”. En acabant de dir això em deixa plantat dient-me: “Salud, abuelo!”.

Em vaig quedar admirat d'aquella noia, d'uns trenta anys d'edat, “bocatto di cardinali”.

Aquest diàleg el vaig explicar a uns amics els quals els sorprengué la meua “amical” conversa amb una nena tan casadora i tan baturra.

***

La una de la tarda i un company d'ací Alcanyís que em tenia convidat per aquest dia per a dinar amb llur família, em troba i m'assabenta que tenen un noi madrileny que els sembla és molt ben educat i “guapo”. Anem al local de con-

centració i amb aquell xibarrí que promovien els demés ballets de la població, i amb els crits que promovien les famílies que volien un dels infants madrilenys, vàrem intentar entrar i ens fou impossible, no tinguent més remei que haver-nos de retirar i cap a dinar falta gent.

Transcorregué aquell àpat amb la cordialitat consegüent i ja de sobretaula aquell noi madrileny, d'uns tretze anys d'edat, se li feu algunes preguntes respecte el què passava a la capital de la República, tot horrors per cert. Mentres el petit Laureano, que aquest és el nom d'aquest noi madrileny, explicava les destroces dels barris de gent humil de Madrid, vegèrem com les llàgrimes se li queien cara avall. Li diem que plegui d'explicar més coses puix que ens posava de mal humor a tots. Més el patró, per últim, li digué si havien mort gaires infants i la contestació fou un plor que ens esglaià a tots. — “Figúrense mis patronos, —diguè— el último bombardeo que yo presencié fué en una calle que se dirige a la Ciudad Universitaria, donde hay una escuela graduada, con más de mil alumnos de ambos sexos. Aparecieron unos trimotores extranjeros que inundaron el espacio de proclamas y continuaban volando por encima de aquella barriada a muy poca altura, y cuando todos nosotros recogíamos aquellos papeles que creíamos eran arrojados por la aviación leal, nos arrojaron infinidad de bombas las cuales hicieron una verdadera carnicería entre los escolares y demás personas que como nosotros fueron curiosos.”

No vàrem deixar que prosseguís cap més relat tan macabre per què ja el dinar, que fou suculent, no se'ns posava gaire bé.

Gustau Mamerto

Corresponsal de *L'Autonomista*

Alcanyís, 3 desembre del 1936.

Catalunya a l'Aragó

L'Autonomista, 14 de desembre de 1936

Totes les ciutats, vil·les i pobles de les contrades d'aquesta terra, hom diu és Catalunya. La nostra llengua és parlada a tots els indrets i fins i tot les nostres costums s'hi han establert abastament. La nostra bandera barrada i les d'Estat Català hi onejen amb més profusió que en la pròpia Catalunya, i les noies, aquelles “mañicas” que tan simpàtics els són els milicians catalans, també en els seus pits hi duen amb orgull un escut de les nostres ensenyes.

A les ràdios s'hi ouen els acords del nostre himne nacional i la sardana també hi és dançada.

Els acords de la nostra dansa han despertat una curiositat espectant i ja algun “maño” fins ha entrat a la sardana per a dançar com els propis catalans.

I no són precisament les ciutats i vil·les d'importància on el català hi és parlat. Si hom va des del confí d'Osca i segueix tota la línia dels pobles fins a Terol i València, a l'entrada de totes les poblacions, el que primer es veu voleiar és la nostra bandera, la bandera també aragonesa, i a les primeres passes per a entrar a la població hom constata que la nostra parla hi és establerta.

Això que diem no és cap cosa estranya si es té en compte el contingent de catalans que han envaït les terres d'Aragó. Aquestes terres que els cacics i “señoritos”, més crapulosos que gent entenimentada, sempre havien propalat les més absurdes versions per a enemistar a uns i altres a l'objecte de seguir gaudint d'un predomini ignominiós damunt el dret de gents, sense tenir en compte que en època no molt llunyana aragonesos i catalans estaven sota el registre d'un mateix reialme i de la mateixa bandera.

Els nostres germans aragonesos han pogut palesar que els catalans no èrem una “canalla separatista”, puix que ells mateixos han constatat que han estat els capdevaners per a l'alliberació dels demés germans d'Ibèria.

Els aragonesos estimen els catalans perquè els han tractat d'aprop i s'han donat compte d'una farsa que els cacics han emprat per a viure a costa dels suors dels seus conciutadans,

fent que la lluita emprada per emancipar-se del jou que se'ls imposava, els enemics del vertader poble han fet que existís una pugna entre els dos pobles.

Els aragonesos estan convençuts de que el “papus” del separatisme ha estat un invent reproable, emprant tots els mitjans per a que els dos pobles germans no poguessin establir una cordialitat político-social.

En tot l'Aragó, on les milícies de Catalunya lluiten per la llibertat dels pobles, no s'hi troben més que catalans i aragonesos, tots som iguals i el que més els agermana és la bandera barrada que és la senyera d'ambdós pobles.

Gustau Mamerto

Alcanyís,

20 de setembre de 1936

Lluís Capdevila, comissari
de premsa de la Columna
Macià-Companyes

i Josep Roig i Guivernau,
director d'*Última Hora*,
conversant amb milicians.

AGUSTÍ CENTELLES / CDMH

Aragó i Catalunya s'agermanen

L'Autonomista, 21 de gener de 1937

En l'anterior crònica parlàvem de la Festa de l'Infant, però, hi hagué una segona part que per cert tingué un caire de germanor tan escaient entre els catalans que viuen en terres d'Aragó i els propis indígenes; una vetllada musical de “primeríssimo cartello”. La senyora Josefina Bugatto i els senyors Antoni Biarnés. Joaquim Torrents, Josep Villalba i Isidre Rosselló, foren els intèrpretes de la gran manifestació de cultura, d'art i de germanor entre aragonesos i catalans.

El teatre estava curull. No s'hi podien encabir ni una persona més.

Començà la Banda de la Divisió Macià-Companyys i seguidament en Villalba i en Biarnés, baríton i tenor respectivament, són aclamats pel públic després d'haver cantat ambdós cançons castellaness i catalanes.

La Bugatto, la gran tiple que ha triomfat constantment, es veu clamorosament ovacionada en interpretar “Cançó d'Amor i de Guerra”, (sardana) i el públic que s'adonà de la presència del company Lluís Capdevila; autor de la lletra d'aquesta obra tingué necessitat de fer acte de presència al proscènic i rebre les aclamacions d'aragonesos i catalans.

La Banda de la Divisió interpretà música sobre motius aragonesos i ja no cal dir foren aplaudidíssims. A l'interpretar “Els Segadors” el públic dempeus, amb el puny enlaire els cantà com així mateix “La Internacional”.

Viva Aragón! cridaven els catalans. Visca Catalunya! contestaven els aragonesos. Allò era indescriptible. Un acte molt difícil de poder narrar, puix que semblaria exagerat tot quant d'ell podrien detallar.

Ja no cal dir que, en acabat l'espectacle, hom que s'havia situat en mig del públic en plena via, vàrem oir els comentaris mes favorables de la festa que s'acabava de celebrar, i el company Lluís Capdevila a qui es deu el principal paper d'organitzador de l'acte, al dia següent rebé sinceres demostracions de simpatia i afecte per part d'autoritats i dirigents dels partits polítics i organitzacions sindicals, demés de nombroses amistats de veïns d'Alcanys.

Gustau Mamerto
Alcanys, gener 1937.

La missió de les milícies

Catalunya Antifeixista, 23 de gener de 1937

El meu debut en les planes de Catalunya Antifeixista vull dedicar-lo, precisament, a tractar d'assumptes de caràcter militar: de guerra, més ben dit. Per a fer això, per a poder fer això, cal dir que he viscut la guerra amb totes les amargures que la lluita porta en sí. Quatre anys de lluita sense rós en terres tropicals i també quatre anys de sofriments que resignadament els vaig suportar perquè era «voluntari». No em podia queixar del clima ni tampoc del règim de disciplina que allavors hi havia establert en les províncies tagales de l'arxipièleg magallànic.

La disciplina era l'element bàsic en que es recolzava l'exèrcit regular d'aquelles illes. El Codi de Justícia militar hom el sabia de memòria. Gairebé a cada article pena de mort.

En aquella situació, més angoixosa que satisfactòria, puix que la major part de les províncies eren sublevades per no voler resistir més el jou que els imposava la tirania que exercien les comunitats religioses, si no haguéssim tingut disciplina de ferro i obediència cega al comandament, tot l'exèrcit regular que constituïa la salvaguarda de l'element civil de la metròpoli i estranger, hauríem sucumbit estrepitosament i qui sap les conseqüències que, motivades per la nostra indisciplina, hagueren reportat.

Els milicians, i que consti que al·ludeixo els de totes les columnes, no els han ensenyat mai ço que resol la disciplina d'un exèrcit regular, consignada en el Codi de Justícia militar. Els milicians, però, que són voluntaris i que abans d'allistar-se a les rengleres de les columnes antifeixistes ja sabien a priori que s'havien imposat una obligació per a combatre el feixisme, tenen el deure ineludible de mantenir una estreta disciplina com també l'obligació d'ésser obedients al comandament.

Hom sap que l'exèrcit regular és una institució armada de caràcter obligatori. L'actual exèrcit que avui compona els nostres fronts de guerra és l'únic exèrcit que la pot vèncer: perquè és un exèrcit «voluntari».

Però per a que sigui veritablement «voluntari» cal voluntat veritable.

Sortosament, estic segur que la voluntat no mancarà a cap dels lluitadors de la divisió que acabdilla el tinent coronel Jesús Pérez Salas.

Narcís Lloveras

Corresponsal de *L'Autonomista* de Girona

Aspecte macabre

L'Autonomista, 10 de març de 1937

Crònica del nostre representant en la Divisió Macià-Companys, Narcís Lloveres

És un matí més o menys primaveral que la nostra dèria de visitar els llocs on els combats d'aquestes últimes jornades han esdevingut més sagnants, ens van atraure, per a constatar el que ja hom sap per haver-se divulgat per la premsa en general. Camina que caminaràs —ja que el vehicle de la burgesia no podia atansar-se per aquells paratges—, seguint camins que solament els matxos són els únics capaços d'embestir uns terrenys plens d'obstacles per al peató, restem aposentats a un d'aquells gegantins promontoris de l'Alt Aragó (1.800 metres damunt el nivell de la mar), amb una temperatura normal de 8.º sota zero. Des d'allí s'albira un paisatge erm: ni una sola planta, ni un sol arbre. Tol desolat, car la mà de l'home en aquella zona de guerra solament pot recollir la ferramenta de tota mena de metralla que cobreix i serveix de tràgica mortalla aquelles terres que en altres ocasions servia per al conreu, l'únic element de vida de les poblacions collindants: Torre los Negros, Fuenferrada i Portalrubio.

Ens trobem en el vertader Extrem Sud-Ebre, on la Divisió Macià-Companys controla l'esmentat sector.

De moment, el que més ens cridà l'atenció fou la gran quantitat de voltors que volaven pels congosts d'aquells paratges. Aquelles aus, que a hom li fan l'efecte d'uns aparells d'aviació, semblaven talment com si tota l'aviació del món estigués reunida per exercitar-se amb tota mena d'acrobàcies, puix que aquell espectacle: vist al lluny fins i tot resultava meravellós, com si ens trobéssim en uns jocs olímpics.

De sobte, una alenada del "cierzo" —vent nord, fred com la nostra tramontana—, ens féu rumflar el nas a tots en percebre una fetor que en res s'assemblava a olor de roses. Prenem els prismàtics, i quina fou la nostra sorpresa en constatar que gran nombre de centenars de cadàvers romanien damunt el terreny insepults amb armament i tot.

Ens atancem a una avançadeta de les forces republicanes i preguntem a aquell destacament si s'estableix armistici per

actes tan humanitaris com són "enterrar els morts", la resposta fou contundent, aclaparadora. Un milicià aragonès de la nostra Divisió ens contesta ràpidament: "Aquí de enterradores se encargan los buitres. Nosotros hemos cumplido nuestro deber con los nuestros". I ens deixà entreveure que si no els recollien és perquè no podien, puix si dos van per un, s'hi queden tots. Les forces republicanes dominen tota aquella contrada i són perilloses les incursions que els facciosos intentin per a la recollida de les seves baixes.

A preguntes nostres, un oficial d'aquell destacament ens diu: "Es preparin els prismàtics. Veuen aquella "loma", doncs es nomena el "Silvante". Veuen aquella estesa de morts? Doncs són tots de soldats de l'ex-pintor el bello Adolfo. Aquests d'ací, la "Venta del Diablo" pertanyien a uns altres estrangers que es creien venien a menjar-se angli comunisti catalani amb macarroni. Els d'aquesta banda dreta n'hi han del Terç d'en Franco, però la majoria són jamalajà, que per cert són els més sentosos per ésser els de més a prop.

Vosaltres que veiu aquest espectacle tan macabre, us donareu perfecte compte del que va ésser un combat que va durar tretze dies —mal punt—, i com que tots varen emprar la tàctica alemanya, d'atacar amb grans masses, les nostres metralladores, millor dit el nostre material tan modern com el seu, va fer de les seves, i si per cas hi tornen estem disposats a emprar el màxim entusiasme per a inflingir-los una nova desfeta.

—I, doncs, si ara ve l'estiu, respecte els cadàvers insepults? —replicà un company.

—No hi ha cap perill. Ara quan vindrà el nou període de les nevades, quedaran congelats, si abans els voltors no se'ls han endut.

Es comprèn perfectament que en aquell sector no hi fan falta els enterramorts.

Narcís Lloveres
Utrillas, 8 març del 1937.

En tots els combats, la Divisió Macià-Companys ha emplenat una pàgina de glòria

L'Autonomista, 22 de març de 1937

Crònica del nostre representant en la Divisió Macià-Companys, Narcís Lloveres

Les informacions que en el seu dia hagin pogut donar els representants de premsa d'alguns diaris de la capital catalana, i altra premsa comarcal, no han reflexat amb exactitud tot el que s'havia desenrotllat en els fronts on les operacions s'havien desenvolupat amb tanta intensitat com en el Front Extrem Sud-Ebre. Tot el que han publicat, ha estat només que la nota oficial facilitada per l'Alt Comandament de la nostra Divisió, per no comprometre les operacions futures, ja que la discreció imposava una norma per a què els facciosos no poguessin valer-se d'unes informacions que els haguessin afavorit a no ésser el silenci que les circumstàncies imposaven. S'han acomplert totes les consignes, per tal de no comprometre les iniciatives del comandament, per cert, molt serioses, com també per a no entorpir una finalitat que posava en joc unes vides que hauria estat llàstima que per indiscreció de caràcter informatiu s'haguessin fet revelacions de les operacions presents i futures.

Els combats desenrotllats darrerament al sector de Montalban, han estat la nota més culminant de totes les operacions en tots els sectors del front d'Aragó. Vint-i-dos combats consecutius han tingut efecte en una extensió de menys de deu quilòmetres, i la topada ha estat per uns contingents de més de quinze mil combatents. Fa fredat el pensar que la nostra Divisió va contenir un exèrcit estranger superior a deu mil homes, amb un material bèl·lic nou de trinca. Gairebé no hi havia un centenar d'aquells "valents" que s'anomenen "Falange Española", ni feixistes casolans. El comandament estranger sap prou bé que no pot confiar ni en el seu coratge ni valentia per defensar la seva pròpia causa. Tenen més de malvats que de combatents els nostres feixistes. Són uns "valents", això sí, quan es tracta d'afusellar a aquells que han caigut en desgràcia en les comarques on ells predominen. Fan com aquells armats de la reraguarda que demostren llur valentia quan surten de la taverna i saben que

se les tenen d'heure amb la gent pacífica i completament desarmada.

En el sector Extrem Sud-Ebre, la Divisió Macià-Companys els ha dit: "No passareu". Aneu allà on s'han desenrotllat aquests combats i constatareu la desfeta de l'exèrcit "macarroni". Encara romanen ajeguts per a no aixecar-se mai més centenars d'homes que, segons els presoners i els que cada dia vénen a les nostres files, han sortit del país mussolinià enganyats pels feixos locals i pels bandits que els representen. Tots aquests cadàvers encara romanen insepults i seria una mesura de caràcter humanitari i higiènic que fossin evacuades aquelles despulles, si no es vol que en dies propers la fortor de tants cadàvers existents al llarg d'aquelles muntanyes produeixin un contratemps, per ésser tan propers a les rengleres de l'exèrcit republicà.

Narcís Lloveres

Fuentes Calientes, març del 1937.

Encara es canta - Incontrolats que controlen - Les armes de guerra i llurs posseïdors al front

L'Autonomista, 25 de març de 1937

Hom recorda perfectament que ací, a Alcanyís, per allà el mes de setembre i en altres ocasions del mes d'octubre, les cançons empordaneses eren la nota més predominant de l'humor i entusiasme guerrer d'una legió d'empordanesos de diferents indrets de les contrades de la nostra comarca. Es cantava "La Violeta", del mestre Josep M.ª Soler; "L'Empordà", de Morera; "El Pardal", "Els Segadors", "L'Emigrant", i altres composicions per a masses corals. Fins i tot també "Les noies de Berga, quan van al sarau", "El Lindo", "El Ay, ay de mí" i moltíssimes més d'humorístiques que, naturalment, modèstia a part, eren organitzades i dirigides per un servidor vostre. En el "Centro de Izquierda Republicana" quan ento-nàvem una cançó, el silenci era absolut: ni el volar de les mosques era apercebut. Aplaudiments i obsequis... modestos.

Recordo perfectament, que en Torró sempre volia cantar "El Pardal", i era perquè no sabia les altres que cantàvem. Ja la podíem agafar per les "estrelles", que ell hi arribava, i això que cantava de tiple, però, hi arribava. Teníem "tenors" que arribaven a totes les notes; això sí, no teníem cap baríton a no ésser que en Granés i altres "filharmònics" fessin l'abella cantant el que no sabien, però també cantaven.

Ja en el front, a Blesa, que teníem l'enemic a l'altra banda de muntanyes, també cantàvem. Allà hi havia un "morapio" (un vino muy recio) que sort en teníem per preservar-nos d'aquelles glaçades de la matinada, i amb tot i això també cantàvem.

Altra vegada a Alcanyís, i cants a dojo. Cap a Portalrubio i hom notà de què quan el "ranxo" era cru o mal condimentat, en la casa escola que ens servia de caserna, allà els cants superaven en energia, vibrants i afinació completament perfecta. Quan en aquell Infern, la fred, la gana i la manca de tabac eren un dels factors principalíssims per la desesperació del milicià, l'enemic que es trobava a quatre-cents metres de nosaltres, podia sentir perfectament els nostres cants, i per un dels passats als nostres rengles ens digueren que nosaltres, davant d'un perill tan imminent, "estàvem molt de llet".

Ara, no és que s'hagin acabat els cants. Aleshores no te-

niem barítons i ara ens falten els tenors. Sort en tenim d'En Marcés —que diu que ha estudiat piano i fins i tot música,— el qual ens ajuda cantant de contralt. Però cal tenir en compte que en Manuel, encara que conservi la seva "veuassa", ha posseït en canvi una mica de malhumor. Pel que a mi respecta, encara conservo una veu d'àngel que fa fredor i estic aguantant el pavelló que és un gust.

En aquest moment acabem de cantar "La nit de l'Amor", que les mañicas del segon pis ens han forçat a repetir, i nosaltres ho hem fet. Al fi i a cap som molt respectuosos amb les dames.

***

En aquests moments acabo de rebre la correspondència de dos indrets molt separats l'un de l'altre, i en aquesta correspondència rebem una repulsa perquè sóc tan tardà en la resposta, a l'enens que es lamenten de què quan rebem la meua correspondència la carpeta és tan rebregada, que fins sospiten que quan la deposito a la bústia ja fa dies que em roda per les butxaques.

Això és un atemptat que et fa a la correspondència privada, puix que a Alcanyís tenim un control de guerra que s'as-sabenta del contingut de les nostres lletres, i no hi ha dret, per tant, de què hi hagi uns incontrolats que exerceixin unes funcions clandestines, sense cap mena de dret. L'adagi és ben terminant: "A cada porc li arriba el seu sant Martí", i això seran faves contades en el seu dia.

***

També per ací hom comenta que a la reraguarda es fa tant de carnestoltes. En diverses poblacions hem constatat la presència d'uns "milicians" que es passegen pels carrers amb una "seriositat" tan ridícula, que ni ells mateixos s'adonen que fan fer un tip de riure a tothom que els veu. Pel que diu la premsa, en general, cal preveure que encara no han lliurat les armes per tal d'emprar-les contra l'enemic. I no ho fan —segons vox populi— perquè el segon de la menjadora se'ls acabaria i haurien de treballar novament. El que ha posat tendrum a l'esquena difícilment pot entendre el contrari.

La qüestió que el Govern de Catalunya, tots els partits polítics, les organitzacions sindicals i, en especial, l'òrgan de la C.N.T., “Solidaridad Obrera”, propugnen i ordenen que totes les armes de guerra han d'ésser al front, i el que no la vulgui deixar cal que ell i l'arma hi sigui conduït com un combatent més.

Es compliran aquestes ordres?

Gustau Mamerto

Alcanyís, març de 1937.

Recordant amics traspassats

L'Autonomista, 1 de maig de 1937

Quan a les hores de dinar o bé abans de sopar, en Manel Nicolau i un servidor vostre ens fem passar el malhumor cantant.

Em sembla que en altra crònica vaig consignar que ara no podíem cantar a cor per haver perdut tenors i barítons, més això no ha estat pas cap obstacle per que podéssim entonar altres cançons prescindint d'aquestes dues veus “privilegiades”.

Ara ens hem proposat evocar la memòria d'amics traspasats i amb un tret matem dos pardals.

Som'hi Manel i agafem-ho a un tó que hom hi arribi, i cantem “Para adorar a mi amor”, “Una princesa mora”, etc., i ja tenim entre els vius a l'amic Met Llisquet amb allò: “Ràpidament sufre la soledad” o bé la final de: “Soy tu amante Boulanger”.

Fem esment del temps en que vivíem aquelles tertúlies a can Massaller i altres indrets tot comentant aquelles cantades i aquelles hores que passaven sense pena ni glòria. “A fi” deia a la “Guatlla malera” (nom d'una hostalera molt popular de la nostra contrada). A n'aquest amic durant el transcurs de vuit dies l'hem fet reviure entre nosaltres a Alcanyís.

Sense que nosaltres ens donéssim compte, un vespre abans de sopar i amb motiu d'haver-se apagat l'enllumenació pública, tinguent la necessitat d'emprar les espelmes se'ns acudí cantar allò: “De Palestina hemos venido” i... sermó al canto”. El popular “Fray Superior” tota aquella vil·la també estigué entre nosaltres i fins i tot sortí allò de: “Castanyes del Gurugú”, “Ves-me a buscar una pacatilla” i altres facècies que l'amic: quan estava de bon humor deleitava els companys contertulians, En “Met Llisquet” i “El Fray Superior” fa alguns anys són traspasats però han estat entre nosaltres en esperit durant més de vuit dies i nosaltres contents.

Ara em trobo sense cap veu. El “baix” també està absent i ja gairebé no tinc humor de cantar. I sí “canto” ho faig taral·lejant coses insubstancials en matèria de cant. Sort en tinc de les dues simpàtiques senyoretes del segon pis: la Feli i la Joa, (Felicita i Joaquina) ex-infermeres de Portalrubio, que

gairebé cada vespre en havent sopat es senten a la meua taula i les convido a menjar taronges. Ah, si les coneguessi. Són guapes i... en fi (que deia en “Met Llisquet”) són capaces de fer rodar el cap al jove més pintat.

A propòsit —em digué una d'elles— que usted que sabe cantar tan bien, ya que no tiene el compañero Manuel, por que no aprende a cantar jotás?” Aquestes noies entenen el català i en el nostre idioma les contesto si s'havien fixat que de tant en quan en “sermoneo” alguna, i seguidament les hi canto la següent, de la qual cosa romangueren astorades:

“Canto para ser feliz
y canto con el corazón
por algo soy de Alcañiz
perla del Bajo Aragón.”

Picaments de mans que fins l'empaperat del menjador es trencava. — “Abuelo, cantenos otra”. Bé, un altra i prou que ja és tard.

“Pa comer, tener ganica,
y pa beber vino, en bota;
y pa alegrar a cualquiera
no hay más que cantar la jota.”

Encaixades i a dormir que és tard. Salut mañicas. Salud abuelo.”

Gustau Mamerto
Alcanyís, 29 abril del 1937.

Catalunya a tots els sectors

L'Autonomista, 14 de juny de 1937

Crònica del nostre representant a la 30a Divisió, abans Macià-Companyys, N. Lloveres

Ens fou molt plaent l'excursió efectuada a tots els principals sectors, perquè poguérem copsar les impressions més afalagadores de l'exèrcit popular destacat a totes aquelles poblacions on l'enemic es troba, en molts d'ells, a menys de cinc-cents metres de distància. Allò és Catalunya. Totes les converses hom les du en català i aquells estan posseïts d'un entusiasme que solament permet fer-se'n cabal el que visita els fronts de combat.

Hem recorregut infinitat de quilòmetres unes vegades tot caminant i altres en camions carregats de material per a les necessitats dels combatents. La primera població que visitem fou Blesa. La gent seguidament es dona compte de què es tracta de persones conegudes, per la qual raó hom és proclamat bisbe civil. Estretes de mà i "otras hierbas", i pernoctem tot el temps que ens és possible en aquesta joliua població on tantes amistats hi tenim, com també per la confiança que hom els inspirà durant el temps que varem estar destacats al poble esmentat.

Viatge a peu cap a Huesa [del Común], Segura de Baños, Muniesa i altres llocs d'avançadetes, i en totes aquestes localitats hem constatat un entusiasme insospitat. L'exèrcit popular es disposa a triomfar costi el que costi.

Proseguim la nostra pelegrinació per tal d'obtenir una impressió dels altres sub-sectors del nostre front, per a què L'AUTONOMISTA les divulgui a les comarques gironines. Ens trobem a Azuara, i com que allí, igual com en altres poblacions d'aquest sector hi ha establert un règim on la moneda és considerada "facciosa", ens proveïm del corresponent Val per a sopar en "col·lectivitat" al damunt del pis sense enrajolar de la cuina de transeünts.

Bona vianda, això sí; dos plats, pa a dojo i el vi abundant. Un "morapio" de 16 graus, que cal tenir més cura en tractar-lo que no la que es deu tenir a una avançadeta. Volem anar a dormir. Són dos quarts de vuit del vespre. Ja estem

a les habitacions i ens entra l'amfitrió anunciant-nos que a la sala també s'hi allotjaran dos "maños" que al matí s'havien fet escàpols del seu poble per no poder suportar el règim imposat pels mercenaris de Mussolini i l'ex-pintor alemany. Aquests ciutadans que feia tant temps volien fugir del seu poble, han pogut a la fi aconseguir llur objectiu i els tenim a Azuara fins que les autoritats disposin de la seva situació definitiva.

Ja ens hem fet amics i els preguntem d'on venien i el per què de la seva evasió. La resposta fou contundent i ràpida. Vegeu el que ens digueren:

"Al nostre poble, com en tots els del voltant de Carinyena, hi ha establert un règim de terror imposat pels caps feixistes locals i executat per italians, alemanys i la xusma falangista. A cada població hi ha un sistema diferent de martirologia. A un poble, quan han d'executar obliguen a les víctimes a obrir-se ells mateixos el seu fossar. En altres, els lliguen de peus i mans i, formant renglera, es diverteixen com d'un tret quants en poden caure. En la nostra població hi ha establert un règim especial per a les execucions. (Aquest poble no l'anomenem per raons ben comprensibles.) Tenen contractat un botxí amb una ànima més negra que el sutge. Cada dia practica unes quaranta execucions, naturalment que les víctimes són de moltes localitats. Les execucions són portades a cap de la faisa més inhumana. Les persones són portades al cementiri i el botxí amb un "daga" de grans dimensions els dona dues vegades al ventre. El que té la sort de morir ràpidament aquest pot "cantar" victòria, però són els més els que tenen una agonia que els dura a voltes dos dies i aquests són la majoria. Les dones prenyades que se'ls descobreix són les companyes d'homes que pertanyen o han pertangut a organitzacions sindicals o bé d'esquerra, els hi obren el ventre perquè el "crio" no resulti un "malnacido".

Horroros com aquests, que nosaltres no hauríem pogut capir com hi havia gent malvada que pogués dur a terme tan inhumanes brutalitats, són contats a cada moment pels que es fan escàpols del camp enemic. No ho hauríem cregut mai.

Ara sí, perquè han estat centenars els que s'han passat al nostre costat, els qui ho han contat i totes les versions coincideixen i fins i tot hi han testimonis que han estat víctimes d'aquells malvats que al seu dia rebran les sancions de què s'han fet creditors.

També ens contaren de com tots vindrien amb nosaltres si no fos la vigilància, la qual cosa en altra crònica procurarem donar-ne uns detalls ben interessants.

La Puebla de Híjar, 10 juny 1937.

Els crims del feixisme

L'Autonomista, 26 de juny de 1937

Crònica del nostre representant a la 30a Divisió (abans Macià-Companys) Narcís Lloveras.

Uns altres evadits de les poblacions aragoneses dominades pel criminal feixisme ens han contat coses tan horripilants que, malgrat ésser d'una faisó tan impressionant, han estat confirmades per altres evadits de diferents contrades del nord d'Aragó i totes plegades coincideixen abastament.

Ara són dues dones les que es planyen dels procediments inhumans emprats pels elements que abans es titulaven gent d'ordre, gent que sempre havia estat freqüentat a totes les manifestacions d'un caire religiós i que semblava eren els que monopolitzaven totes aquelles normes que un dia havien estat tant addients al benestar del pròxim; aquella gent que sempre tenien la paraula Jesús als llavis posant de relleu llurs virtuts i prèdiques per agermanar els pobles. Aquella gent hipòcritament sempre han combatut els faritzeus fossin els qui fossin, que es deïen gent de bé per què eren benestants, ara són els vertaders faritzeus del poble, de la gent honesta, de la gent honrada, de les dones recatades, de les vídues d'immaculada honestedat. Aquests, ara, resulten la gent més depravada, més criminal i inhumana. No tenen respecte ni a les dones casades, ni a les solteres, i en canvi a les vídues que ho són per què llurs marits han estat assassinats, aquestes tenen l'obligació de sotmetre's a les intencions sàdiques d'aquells elements religiosos que en llur ànima sempre hi havia niat la malvestat. Aquests són els feixistes i la gent d'ordre que tenim en el front d'Aragó. Naturalment que en tots els altres sectors deuen ésser de la mateixa calanya.

Ara escolteu el que ens diuen aquestes dues dones. La més gran té uns quaranta anys. Dúu unes arracades llargues d'or com és costum entre les aragoneses. Està molt ben fornida, bona "línia". Parla un aragonès de les comarques situades entre Saragossa i Osca. És força intel·ligent. Li preguntem i la resposta és tal com segueix:

"Yo soy cristiana por que mis padres así me lo inculcaron. Siempre he tenido respeto con las ideas ajenas fueren como

fueren. Jamás he actuado en ninguna asociación de carácter religioso como tampoco en asuntos políticos. He votado una sola vez y ésta lo hice a favor de las derechas. Pero como soy soltera, un día acepté una entrevista con un hombre que más tarde fué fusilado por imputársele una filiación izquierdista. Naturalmente que esta entrevista estaba relacionada con el futuro enlace entre ambos. Caí en desgracia con alguien que, con fines perversos, quería relacionarse conmigo. Me encerraron porque no quise satisfacer los deseos de cierto personaje. En la cárcel había numerosas mujeres que casualmente todas estaban embarazadas, todas ellas, o casi todas, viudas. Las unas a punto de dar a luz, las otras encerradas porque había recaído la delación sobre ellas de que no eran de Falange o fascistas. A mi me hacían servir de verdugo para con aquellas mujeres que no habían cometido otro delito que ser indiferentes al criminal movimiento que ha ensangrentado tan cruelmente todas las tierras de Iberia. A esas pobres mujeres preñadas, yo misma, por imposición de la fiera fascista, les suministraba diariamente hasta seis pociones diarias de aceite de ricino, con el único objeto de matarlas o hacerlas abortar. Decían que no querían ninguna generación de procedencia que no fuera fascista."

Molt i molt més ens relata aquesta simpàtica "maña" que es diu Pascuala. I ara veieu el que ens diu una "mañica" de 20 anys nomenada Manela:

"Yo como mi compañera nos evadimos de Zaragoza. Allí se hace imposible la vida. No se come, ni hay tranquilidad posible. Fusilaron a mi novio por que no quiso enrolarse como voluntario a las milicias fascistas. Antonio, que así se llama, me lo consultó, y como las paredes las más de las veces tienen oídos resultó que yo misma fuí su delator. Lo fusilaron como a otros tantos quince mil obreros por el delito de haber pertenecido a la U.G.T., y cosa más extraña; a los más extremistas los han respetado y todos ellos están protegidos por las autoridades como si fueran "verdaderos" fascistas.

Me pusieron en libertad por conducto de gestiones hechas a mi favor por un "oficialillo" italiano, el cual más tarde me

amenazó de llevarme otra vez a la cárcel si no quería satisfacer unas pretensiones de carácter sensual. Yo entonces procuré ir al encuentro de mi compañera y por la noche decidimos arrostrar el peligro de evadirnos de la capital aunque para ello nos costara la vida.

Usted no sabe las vicisitudes que pasamos durante dos noches consecutivas andando extenuadas de cansancio y de hambre hasta que llegamos a Pina. Estuvimos a punto de suicidarnos echándonos por el barranco. Y aquí nos tienen ustedes.

No creíamos que fuésemos tratadas con tanta cordialidad por los “rojos”, como dicen ellos, a ustedes nos los habían pintado ni más ni menos peores que la gente salvaje.”

Hi han relats d'altres evadits que encara són més impressionants que els que fem esment, dels quals ens en farem res-só en altra crònica.

Lécera, Juny del 1937.

Alcanyís, 15 de juliol de 1937

El president Lluís Companys passa revista a una unitat de l'Exèrcit Popular de la República durant una visita al front d'Aragó.

LLUÍS TORRENTS / AGA

El president de Catalunya en terres aragoneses

L'Autonomista, 2 d'agost de 1937

Crònica del nostre representant a la 30 Divisió (abans Ma-cià-Companys), Narcís Lloberes.

Sa Excel·lència senyor Lluís Companys, després d'haver recorregut algunes poblacions importants de les províncies d'Aragó, visita Alcanyís.

L'hora de la seva arribada ací fou retardada perquè se l'homenatjà fermament en totes les localitats per on passà. Ací, a Alcanyís, fou triomfal, apoteòsica, sense preparació de cap mena puix que hom no divulgà la notícia per raons ben comprensibles. Malgrat el que la majoria del poble no estés assabentat de la visita del senyor Companys, demés ésser l'hora en que hom dinava, la gernació aposentada a la carretera de Saragossa, amb un sol tropical que feia difícil l'estada en aquell lloc, era immensa. Les dones, les "mañicas", que en nombre de molts centenars ocupaven els llocs més estratègics a les proximitats de les tropes que tenien de rètre-li honors. Totes plegades volien veure d'aprop el "señor Companys". La policia de guerra era impotent per aturar aquell allau de població femenina d'Alcanyís. Jo naturalment, em trobava en mig d'elles car és la millor companyia.

"Oiga abuelico, tardará mucho en llegar el senyor Companys? Se lo "dijimos" per que aun tenemos que ir a comer y son las dos de la tarde. —Ten "paciència" maña que nosotros también estamos casi en ayunas. — Abuelico. —em pregunta una manya capaç de fer perdre la xaveta a un jove de vint anys— si fuéramos una comisión cuando descien-da del automóvil, y una de nosotras lo besare en nombre de todas las muchachas de Alcañiz, nos sería permitido? —Yo creo que sí, y además sería un gran honor para él un acto tan cordial llevado a cabo en nombre y representación de las mujeres alcañizanas.

Que vaig haver dit! Totes volien ésser les autores del petó. S'armà un rebombori i es posà a reuïr tot aquell vocabulari de costums aragoneses. "Rediós", etc., etc., la qüestió que la policia de guerra va haver d'intervenir perquè la cosa no pasés a majors. ¡Quina llàstima que no s'haguessin barallat per

mi. En un moment, assumpte resolt! "Hala mañas que yo también soy de carne y hueso como los demás mortales"...

Arriba el senyor Companys i la multitud li prodigà una ovació. Totes aquelles manyiques feren les paus i quines amb el braç enlaire i altres amb mocadors, cridant desaforadament: "Viva Catalunya!! Viva el señor Companys!!" Es vitorejà també a Aragó i la República amb un entusiasme impressionant.

Una Companyia de l'Exèrcit regular-popular amb banda de cornetes i tambors li varen retre els honors corresponents i una vegada revistada aquella força armada començà la desfílada que per cert fou brillantíssima.

L'ample via anomenada Carrer Major hom no havia presenciat un contingent tant nombrós de persones aplaudint amb aquell estussiasme. A les balconades, totes curulles de dones vitorejant al President Companys. Aquest espectacle ja mai ha estat presenciat a Alcanyís.

Arribada al Quarter General i la gran gernació allí congregada no deixà mai d'aplaudir i vitorejà al President de Catalunya i aquest es veié obligat a sortir a la balconada per a dirigir breus paraules, al poble aragonès que per cert l'entussiasme fou indescriptible.

Es feu ofrena al senyor Companys d'un ramell d'espigues de blat amb unes llaçades republicanes i catalanes. També se li feu ofrena d'unes toies de flors naturals amb llaçades catalanes. Tots aquests obsequis i mostres de cordialitat, absolutament espontànies per unes manyiques guapíssimes perquè sí.

Cap a mitjant tarda S.E. visità l'històric castell i seguidament els malalts i ferits a l'Hospital, sojornant fins el dia següent que retornà a Barcelona per tenir que presidir un Consell a la Generalitat.

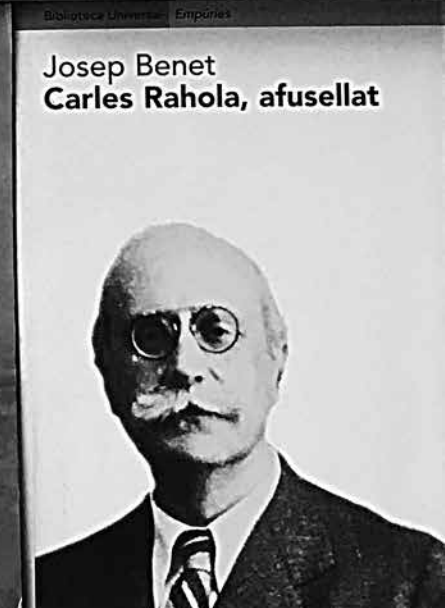
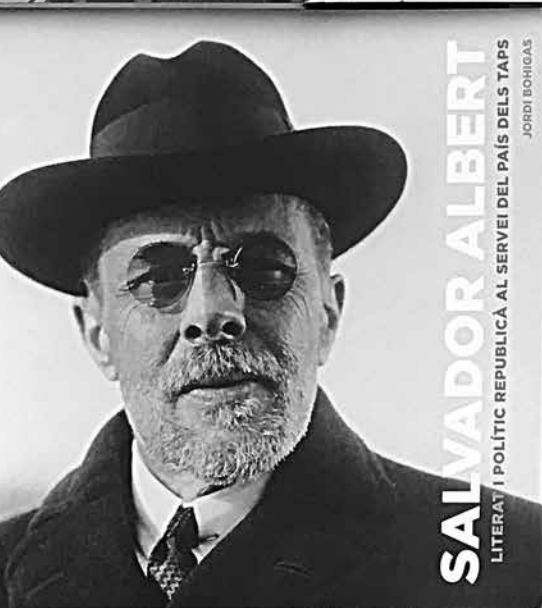
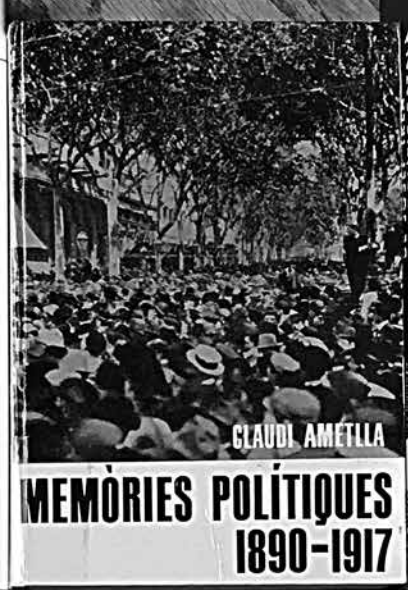
Una vegada més, amb la vinguda de S.E. el President de Catalunya, els llaços de germanor s'han estret d'una manera definitiva entre aragonesos i catalans.

Alcanyís, Juliol del 1937.

Fons documentals i gràfics consultats

ACBE Arxiu Comarcal del Baix Empordà, La Bisbal d'Empordà
AFB Arxiu Fotogràfic de Barcelona
AGA Archivo General de la Administración, Alcalá de Henares
AHCB Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AMGi Arxiu Municipal de Girona
AMSFG Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
ANC Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès
BC Biblioteca de Catalunya, Barcelona
BNE Biblioteca Nacional de España, Madrid
BPCR Biblioteca Pública Carles Rahola, Girona
CDMH Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca
CLF Concepció Lloveras Ferran, Barcelona
EOC Eduard Ollé i Comí, Barcelona
FJI Fundació Josep Irla, Barcelona
JOG Joan Oller i Guinó, Olot
UB-BPR Universitat de Barcelona - Biblioteca del Pavelló de la República

Bibliografia

- AMETLLA I COLL, Claudi. *Memòries polítiques, 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963.
- ARAGÓ I MASÓ, Narcís-Jordi: «Guerra civil i premsa de Girona: història d'una destrucció» a *Annals del Periodisme Català*, 10, (1987), p. 22-31.
- BARBA, Serge. *De la frontière aux barbelés. Les chemins de la Retirada 1939*. Canet de Rosselló: Edicions del Trabucaire, 2009.
- BENET I MORELL, Josep: *Carles Rahola, afusellat*. Barcelona: Empúries, 1999. (Biblioteca Universal Empúries; 130).
- BOHIGAS I MAINEGRE, Jordi: *Salvador Albert. Literat i polític republicà al servei del país dels taps*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2016.
- CALVET I COSTA, Felip; ROIG I ROSICH, Josep Maria. *Josep Irla i Bosch (1876-1958), president de la Generalitat de Catalunya a l'exili*. Barcelona: Teide, 1981.
- CARMANIU I MAINADÉ, Xavier: *Carles Rahola, l'home civilitzat*. Girona: CCG - Fundació Valvi, 2006. (Biblioteca Fundació Valvi; 4).
- CLARA I RESPLANDÍS, Josep: *Els aixecaments federals de 1869 a Girona*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1973. (Episodis de la història; 170).
- *El federal Pere Caimó, 1819-1878*. Barcelona: Pòrtic, 1975.
- COSTA I FERNÁNDEZ, Lluís: *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1995. (Camí ral; 8).
- *El Autonomista: el diari dels Rahola. Els orígens del periodisme modern a Girona (1898-1939)*. Girona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2000.
- DUARTE I MONTSERRAT, Àngel: *Història del republicanisme a Catalunya*. Vic-Lleida: Eumo i Pagès Editors, 2004.
- FIGUERES I ARTIGUES, Josep Maria: *Les cròniques de guerra de Lluís Capdevila, 1936-1939*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2011.
- FRIGOLA I ARPA, Jordi: *La Bisbal*. Girona: Diputació de Girona, 2003. (Quaderns de la Revista de Girona; 109).
- GAITX I MOLTÓ, Jordi: *L'exili del Baix Empordà al 1939*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament - Diputació de Girona, 2007.
- GUILLAMET LLOVERAS, Jaume: «De la Bisbal al front d'Aragó: Narcís Lloveras Plaja, corresponsal de L'Autonomista de Girona (1922-1927)», a *Treballs de*

Comunicació, de la Societat Catalana de Comunicació (IEC), número 24, juny de 2008.

HERNÁNDEZ I CARDONA, Francesc-Xavier; ÍÑIGUEZ I GRÀCIA, David: *La Columna Macià-Companyys*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008.

IRLA I BOSCH, Josep. Jordi Gaitx (cur.). *Memòries d'un president a l'exili*. Barcelona: Viena, 2010.

LLOBERAS I VIDAL, Pere: *La Bisbal, entre la història i el record*. Barcelona: Tipografia Emporium, 1959.

— *Un segle de vida bisbalenca*. La Bisbal d'Empordà: Germandat de Sant Narcís, 1969.

— *La Bisbal. El poble, els senyors, els menestrals*. Barcelona: Selecta, 1970. (Biblioteca Selecta; 343. Ciutats i paisatges).

— *La Bisbal, anys enrera. 1900-1939*. Barcelona: Tipografia Emporium, 1974.

— *Cròniques de la meva ciutat*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament - Arxiu Històric Comarcal, 1987.

LÓPEZ DE ZUAZO ALGAR, Antonio. *Catálogo de periodistas españoles del siglo XX*. Madrid: Facultad de Ciencias de la Información, 1980-1981.

MATAS I BALAGUER, Josep et al.: *La Revolució i la Guerra Civil a la Bisbal*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament - Arxiu Històric Comarcal, 1990.

MAYMÍ I RICH, Josep. *Josep Irla. La tenacitat d'un compromís*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

MORALES I MONTOYA, Mercè. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*. Barcelona: Editorial Base, 2008.

PERUCHO I BADIA, Artur. *Catalunya sota la dictadura*. Badalona: Proa, 1930.

— *Cataluña bajo la dictadura*. Madrid: Documentos políticos, 1931.

PUIG I OLIVER, Lluís Maria de. *Carles Rahola, un ciutadà de Catalunya*. Barcelona: Edicions del Cotal, 1979.

SANTONJA GÓMEZ-AGERO, Gonzalo. *Del lápiz rojo al lápiz libre. La censura de prensa y el mundo del libro*. Barcelona: Anthropos Editorial del Hombre, 1986.

SOLÉ, Felip; TUBAN, Grégory. *Camp d'Argelers. 1939-1942*. Valls: Cossetània, 2011.

Narcís Lloveras Plaja (La Bisbal d'Empordà, 1876 - Ceret, 1947)

milità des de ben jove a les files del republicanisme federal empordanès que acabà confluint el 1931 a Esquerra Republicana de Catalunya.

Va escriure en diversos periòdics i des de 1922 col·laborà en premsa, com a corresponsal a la seva vila natal de *El Autonomista* de Girona.

Amb l'esclat de la Guerra Civil s'allistà com a milicià a la Columna Macià-Companyans i amb la derrota s'exilià a França on moriria al cap de pocs anys.

El present volum recull cinquanta articles i cròniques, una tria de les més de vuit-centes que va escriure en quinze anys d'ofici periodístic.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Jaume Guilamet Lloveras (Figueres, 1950)

Catedràtic de periodisme de la Universitat Pompeu Fabra i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, on dirigeix el projecte de *Catàleg històric general de la premsa en català. 1641-1939*, del que ja s'ha publicat el primer volum. És autor de nombrosos llibres sobre la història del periodisme català, així com el paper de la premsa espanyola i internacional durant la Transició. Com a periodista, va treballar als diaris *Tele/eXprés*, *Catalunya Express* i *Avui*, així com als setmanaris *Presència* i *El Món*. Fou cap de premsa de l'Ajuntament de Barcelona i assessor de l'alcalde Pasqual Maragall. És besnét de Narcís Lloveras Plaja.

